

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1928 ГОД

НА ПОПУЛЯРНА-НАВУКОВЫ
КРАЯЗНАЎЧЫ ЧАСОПІС

„НАШ КРАЙ“

- „НАШ КРАЙ“** зьмяшчае артыкулы популярна-навуковага характару па ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.
- „НАШ КРАЙ“** зьмяшчае кіраўнічыя ўказаныі: анкеты, праграмы, інструкцыі і мэтодычныя артыкулы па краязнаўстве.
- „НАШ КРАЙ“** дае на сваіх старонках адбітак працы ўсіх краязнаўчых арганізацый БССР.
- „НАШ КРАЙ“** павінен быць у кожнай школе, народме, хаце-чытальні, клубе і бібліятэцы.
- „НАШ КРАЙ“** павінен быць настольнай кнігай кожнага краязнаўцы.

У ЧАСОПІСЕ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, К. Ароль, А. Аніхоўскі, К. Атраховіч, Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Проф. П. Бузук, Д. Васілеўскі, І. Віткоўскі, Гр. Варанаеў, Проф. Васількоў, М. Грамыка, Г. Гарэцкі, М. Гарэцкі, А. Ганжын, Зьм. Даўгяля, В. Дружыц, М. Зьбіткоўскі, Проф. У. М. Ігнатоўскі, А. Казак, Я. Каранеўскі, Кіпель, М. Кіркевіч, Каракін, А. Квяткоўскі, А. Крукоўскі, Я. Кісьлякоў, М. Каспяровіч, М. Ламака, В. Ластоўскі, Макараўскі, Д-р Магілеўчык, М. Мялешка, Натальін, А. Нямцоў, К. Папоў, Г. Парэчын, Проф. В. Пераход, Проф. У. Пічэга, Я. Ракаў, Самцэвіч, Проф. П. Салаўёў, Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сяргеенка, Я. Траяноўскі, Я. Троська, У. Уладзімераў, Проф. А. Фядзюшын, Е. Цехановіч, А. Шашалевіч, Ал. Шлюбскі, М. Шчакаціхін, Проф. Яцанькоўскі і шмат іншых.

УМОВЫ ПАПІСКІ

На год . . . 5 р. — к. На 3 м-цы. 1 р. 40 к.
На поўгода 2 р. 75 к. На 1 месяц — р. 50 к.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у рэдакцыі часопісу „Наш Край“ (Менск, Рэвалюцыйная № 21, Інбелкульт), ува ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых і акруговых краязнаўчых арганізацыях і ўва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: у Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Інбелкульце, ува ўсіх аддзяленьнях БДВ і ўва ўсіх аддзяленьнях і кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна з Ц.Б. Краязнаўства поўн. комплекты часопісу „Наш Край“ ад 1-га нумару да канца 1928 г. са зьніжкай для краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у 50%—за 5 руб.

АПРАЧА ГЭТАГА ў ЦБК ПРАДАЮЦЦА:

„Працы I Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду“—50 кап.

„Працы II Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду“—50 кап.

У хуткім часе выходзіць з друку I частка „Апісаньне Асіпавіцкага раёну“. Адзел „Прырода“.

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

Літаратурна - мастацкая і грамадзка-
політычная часопісь—орган Ц. Б. Усе-
беларускага аб'яднання пісьменьнікаў
і поэтаў „Маладняк“

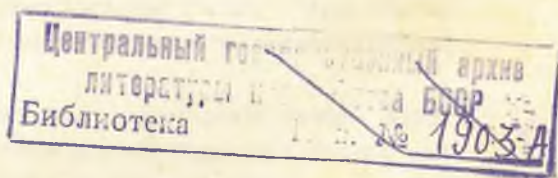
ПАД РЭДАКЦЫЯЙ

Ш. Галавача, Я. Ліманаўскага, В. Каваля, А. Моркаўкі і А. Звонака

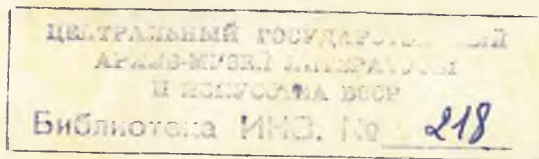
Год выдання шосты

Сшытак пяты

М А Й

ВЫДАВЕЦТВА ЦК ЛКСМБ „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“
М Е Н С К — 1928

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Гісторыка-філалагічны факультэт
Інстытут беларускай культуры
Інстытут беларускай літаратуры
Інстытут беларускай мовы
Інстытут беларускай гісторыі
Інстытут беларускай мастацтвазнаўства
Інстытут беларускай архітэктуры
Інстытут беларускай музыкі
Інстытут беларускай танцазнаўства
Інстытут беларускай народнай творчасці
Інстытут беларускай спевазнаўства
Інстытут беларускай драматургіі
Інстытут беларускай тэатразнаўства
Інстытут беларускай кіназнаўства
Інстытут беларускай тэлевізійна-радыёзнаўства
Інстытут беларускай інфармацыйна-бібліяграфічнай справы
Інстытут беларускай імяназнаўства
Інстытут беларускай лексікалогіі
Інстытут беларускай фразеалягіі
Інстытут беларускай этымалогіі
Інстытут беларускай прамаўленнязнаўства
Інстытут беларускай граматыкі
Інстытут беларускай пунктуацыі
Інстытут беларускай орфаграфіі
Інстытут беларускай імяназнаўства
Інстытут беларускай лексікалогіі
Інстытут беларускай фразеалягіі
Інстытут беларускай этымалогіі
Інстытут беларускай прамаўленнязнаўства
Інстытут беларускай граматыкі
Інстытут беларускай пунктуацыі
Інстытут беларускай орфаграфіі

Заказ № 2205. У ліку 1.000 экз. Галоўлітбел № 1129.

1-ая друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

Максім Горкі

Песьня пра Сокала

Мора вялізнае павольна ўздыхае ля берагу, — заснула і нярухома ў далі, залітай блакітным зьзяньнем месяца. Мягкае і срэбранае, яно зьлілося там з сінім паўднёвым небам і моцна сьпіць, адбіваючы ў сабе празрыстую тканіну прэстых воблакаў, засланяючы сабою залатыя паясы зорак. Здаецца, што неба ўсё ніжэй нахіляецца над морам, жадаючы зразумець тое, аб чым шапочуць неўгамонныя хвалі, сонна ўспаўзаючы на бераг.

Горы, якія парасьлі дрэвамі, пакалечана-сагнутыя норд-остам, рэзкімі ўзмахамі паднялі свае верхавіны ў сінюю пустэлю над імі, суровыя абрысы іх закругліліся, адзетыя цёплай і ласкавай імглою паўднёвае начы.

Горы важна-задумёныя. З іх на пышныя зеленаватыя грэбні хваль апалі чорныя цені ды адзяюць іх, як-бы жадаючы заставіць адзін рух, прыглушыць нямоўчны плёскат вады і ўздыхі пены, — усе гукі, якія парушаюць таемную цішыню, разьлітую вакол разам з блакітным зьзяньнем месяца, яшчэ не схаванага за горнымі верхавінамі.

— А-ала-ах-а-ак-бар! — ціха ўздыхае Надыр Рагім Оглы, стары крымскі чабан, высокі, сівы, апалены паўднёвым сонцам, сухі і мудры дзед.

Мы з ім ляжым на пяску каля аграмаднага камню, адарванага ад роднае гары, адзетага ценямі, парослага мохам, — ля камню хмурага, сумнага. На той бок яго, які абярнуты к мору, хвалі панакідалі ціны, багавіньня і, абвешаны імі, камень здаецца прывязаным к вузкай пясчанай паласе, што падзяляе горы і мора. Полымя нашага вогнішча асьвятляе яго збоку, які абярнуты к гары, яно ўздрыгвае, і па старому камню, часта парэзанаму сеткаю глыбокіх шчылін, бегаюць цені.

Мы з Рагімам варым юшку з толькі-што налоўленае рыбы і абодвы знаходзімся ў тым настроі, калі ўсё здаецца празрыстым, адухоўленым, дазваляючым прасякаць у сябе,—калі на сэрцы так чыста, лёгка і няма іншых жаданняў, апроч жадання думаць.

А мора лашчыцца к берагу, і хвалі гучаць так ласкава, быццам прасяць пусьціць іх пагрэцца к вогнішчу. Калі-небудзь у агульным сугалосьці пачуецца больш павышаная і гарэзлівая нота—гэта адна з хваляў, што пасмялей, падпаўзла бліжэй к нам.

Рагім ляжыць грудзямі на пяску, галавою к мору і ўдумна глядзіць у мутную даль, абапёршыся локцямі ды паклаўшы галаву на далоні. Лахматая барашкавая шапка зьехала яму на патыліцу, з мора вее сьвежасьцю. У яго высокі лоб, увесь у дробных зморшчыках. Ён філэзофствуе, не спраўляючыся аб тым, ці слухаю я; ад-жа гаворыць з морам:

— „Верны богу чалавек ідзе у рай. А каторы ня служыць богу і прароку? Можа ён вось у гэтай пене... і тыя срэбраныя плямы на вадзе, можа ён... хто ведае?“

Цёмнае, у магутным размаху, мора сьвятлее, мясцамі на ім зьяўляюцца нядбайна кінутыя блікі месяца. Ён ужо выплыў з лахматых верхавін гор і цяпер удумна лье сваё сьвятло на мора, якое ціха ўздыхае яму насустрач, на бераг і камень, ля якога мы ляжым.

— Рагім!. Раскажы казку...—прашу я старога.

— Навошта?—пытае Рагім, не абарачваючыся да мяне.

— Так! Я люблю твае казкі.

— Я табе ўжо ўсе раскажаў... Больш ня ведаю...

Гэта ён хоча, каб я папрасіў яго. І я прашу.

— Хочаш, я раскажу табе песьню?—згаджаецца Рагім.

Я хачу слухаць старую песьню, і сумнымі сказамі-то-намі, стараючыся зьберагчы сваеасаблівую мэлёдыю песьні, ён апавядае.

I

„Высока ў горы ўпаўзла Вужака, лягла там ціха ў сырой цясьніне, вузлом зьвярнуўшыся і ў неба глядзячы.

„Высока ў небе зіяла сонца, а горы сьпекай дыхалі ў неба, і хвалі біліся ўнізу аб камень.

„А па цясьніне, у цьме і пырсах, струмень імкнуўся насустрэч мору—грымеў аб камні.

„Увесь у белай пене, сівы і моцны, гару ён рэзаў ды падаў у мора са злосьцю й воем.

„І раптам з неба, туды ў цясьніну, з грудзьмі разьбітымі зваліўся Сокал, з крывёй на пер'ях.

„З кароткім крыкам паў на зямлю ён, грудзьмі ён біўся ў бясьсільным гневу аб цьвёрдны камень.

„Адпаўзла праворна Вужака ў сполаху ды зразумела скура, што жыцьця птушкі дзьве-тры хвіліны.

„Падпаўзла бліжэй тады к разьбітай птушцы і прасіпела ёй проста ў вочы:

— „Што, паміраеш?

— „Так, паміраю!—уздыхнуўшы цяжка, адказ даў Сокал.— Пажыў я слаўна! Я знаю шчасьце! Я смела біўся! Я бачыў неба. Ты ня ўбачыш яго так блізка. Эх, ты, бядак!

— „Ну, што там—неба?—пустое месца... Як мне там поўзаць? Мне тут цудоўна... цяплынь і сырасьць!

„Так адказала Вужака вольнай птушцы, і засьмяялася ў душы над ёю за тья брэдні.

„І так падумала: „лятай ці поўзай, канец вядомы, усе ў землю лягуць, ўсе прахам будуць“.

„А Сокал смелы ўстрахнуўся раптам, падняўся трохкі і па цясьніне абвёў вачыма.

„Скрозь шэры камень вада цурчэла, было гарача ў цясьніне цёмнай і пахла цьвільлю.

„І крыкнуў Сокал з тугой і больлю, сабраўшы сілы:

— „О, каб да неба хоць раз падняцца!.. Я ворага-б прыціснуў к ранам грудзей і... захлынуў-бы сваёй крывёю! О, шчасьце бойкі!

„Вужака думала: павінна ў небе і сапраўды пажыць прыемна, калі ён стогне так.

„Прапанавала тут вольнай птушцы: „А ты пасунься на край цясьніны ды ўніз кідайся“.

„Быць можа крыльлі цябе падымуць, і пажывеш яшчэ хоць трохі ў тваёй навалі.

„І ўздрыгнуў Сокал, і, горда крыкнуўшы, пашоў к абрыву, скальзіўшы кіпцямі па сьлізі камня.

„І падышоў ён, расправіў крыльле, уздыхнуў глыбока, бліснуў вачыма—і ўніз скаціўся.

„І сам, як камень, ён шыбка падаў, ламаў ён крыльле, губляў ён пер'е, коўзаў па скалах.

„Хваля струменю яго схапіла, і змыўшы кроў, адзеўшы ў пену, панесла ў мора.

„А хвалі мора з тужлівым рэвам аб камень біліся... І трупа птушкі было ня бачна ў марскім прасторы.

II

„У цясьніне лежачы, Вужака доўга думала аб сьмерці птушкі, аб палу к небу.

„І вось зірнула ў тую даль, што вечна лашчыць вочы лятункамі аб шчасці:

„А што ён бачыў, нябожчык Сокал, у пустэльні гэтай бяз дна і краю? Нашто такія, як ён, загінуўшы, непакоюць душы сваёй любоўю палётамі да неба? Што іх там вабіць? Ад-жа магла-б я спазнаць усё гэта ўзьляцеўшы ў неба хоць не надоўга.

„Сказана—зроблена. Зьвярнуўшыся пярсьцёнкам, яна рынула ў паветры і вузкай стужкай мігнула на сонцы.

„Народжан поўзаць—лятаць ня зможаш!..“ Запамятаўшы гэта, гад паў на камні ды не разьбіўся, а засьмяяўся.

„Дык вось прыгожасьць палётаў к небу! Яна—у паданьні!.. Сьмешныя птушкі! Зямлі ня ведаўшы, на ёй сумуючы, яны імкнуцца высока ў неба: жыцьця шукаюць у пустэльні смаглай. Там толькі пусташ. Сьвятла там шмат, няма там харчаў, няма апоры жывому целу... Навошта-ж гордасьць? На што дакоры? За тым, каб ёю пакрыць вар'яцтва сваіх жаданьяў і захаваць за імі непатрэбнасьць сваю для справы ў жыцьці? Сьмешныя птушкі! Ды ня прыцягнуць мяне цяпер іх словы! Я сам усё ведаю. Я—бачыў неба... Узьлятаў у яго я, яго памерыў, пазнаў спаданьне, ды не разьбіўся, а толькі больш у сябе я веру. Хай тыя, што зямлі любіць ня могуць, живуць манюю. Я знаю праўду. І іх заклікам я не паверу. Зямлі стварэньне—зямлёй живу я.

„І ён зьвярнуўся ў клубок на камні, горды сабою...

„Блішчэла мора ў яскравым бляску і гнеўна хвалі аб бераг біліся.

„У іх львіным рэву гримела песня аб гордай птушцы, дрыжэлі скалы ад іх удараў, дрыжэла неба ад гнеўнай песні.

„Вар’яцтву смелых сьпяваем песню!

„Вар’яцтва смелых—вось мудрасць жыцьця! О, смелы сокал! У бойцы з ворагамі крывёю выцек.. Ды будзе час—і каплі крыві тваёй гарачай, як іскры, загарацца ў змроку жыцьця і многа смелых сардэц запалюць шалёнай смагай сьвятла, свабоды!

„Няхай загінуў ты!.. Ад-жж у песні смелых і гордых духам заўжды ты будзеш жывым паказам, заклікам гордым к сьвятлу, к свабодзе!

„Вар’яцтву смелых сьпяваем песню!

... Маўчыць апалавая далячынь мора, півуча плёскаюць хвалі на пясок, і я маўчу, глядзячы ў далячынь мора. На вадзе ўсё больш срэбраных плямаў ад месячных праменьняў... Наш казанок ціха заварваецца.

Адна з хваляў гарэзьліва коціцца на бераг і, з шумам і выклікам, паўзе к галаве Рагіма.

— Куды ідзеш?... Пшла!—махае на яе Рагім рукою, і яна пакорна коціцца зноў у мора.

Мне ні колькі ня сьмешна выхадка Рагіма, які адухоўлівае хвалі. Усё навокал глядзіць дзіўна—жывуча, мякка, ласкава. Мора так паважна, супакойна, і адчуваецца, што ў сьвежым дыханьні яго на горы, яшчэ не астыўшыя ад дзённае сьпякоты, схована многа моцнай, стрыманай сілы. Па цёмна-сіняму небу залатым поясам зорак напісана нешта ўрачыстае, якое чаруе душу ды непакое розум салодкім адчуваньнем нейкага выяўленьня.

Усё дрэмле, але дрэмле напружана-чутка, і здаецца, што вась у наступную сэкунду ўсё ўстрапянецца і загучыць у стройнай сугучнасьці непаказана-салодкіх гукаў. Гэтыя гукі раскажуць пра тайны сьвета, разьвяжуць іх розуму, а потым патушаць яго, як празрысты аганёк, і прывабяць душу высока ў цёмна-сіняе бяздоньне, адкуль насустрач ёй трапятлівыя паясы зорак таксама загучаць дзіўнай музыкай выяўленьня.

Пераклад з расійскай мовы В. К.

Ізраїль Плаўнік

З дыкляю „Зарніцы“...

I. Жыцьцё...

Жыцьцё цвіце... Зарніцай узыходзіць...
І кліча ўсіх праменны, творчы дзень...
Адны шумяць, віном кіпучым бродзяць,
Другія імкнуцца спотайку глядзець...

* * *

Мільгаюць дні... Барвовае суквецце...
І вяне ўсё—зьядае жорстка цывіль.
Каго часы вартуюць, як сталецьці.—
Каму гады здаюцца бегам хвіль...

* * *

Вянком віюцца ненавісьць, каханьне,
Нягоды, шчасьце, цемень і сьвятло...
А мы ідзем у палкім парываньні,
А мы ідзем заломам напралом!..

* * *

Цвіце жыцьцё... Зарніцай ружавее;
І кліча-вабіць сонечная даль...
Усё зьмялі, усё зьмялі завеі!..
А прошласьць—пыл...
А прошласьць—толькі здань.

II. Няхай...

Няхай палыхае імкненьне ў душы,
І сэрца за мэту згарае...
Ня хочу трывогі спагадай тушыць,
Ня хочу таксама і „раю“...
Бо „рай“—гэта сымболь суценьня жыцьця,
Спагады—шукае бяссьільны...
Хай кроплі крыві (а ня сьлёзы) мігцяць,
Хай сам лепш загіну бяз сілы..

* * *

Усё-ж разнясецца магутна, як гром,
Апошняя песьня—крык сэрца...
Агнём забруіцца гарачая кроў,
А згасьне—пад подыхам сьмерці...
А думы?.. Пажарышчам думы згараць,
Згараць, а зусім не загінуць:
Другіх будзе клікаць Прадвесьня зара,—
Комуны дасягнуць другія!..

III. А веру...

Захоплены бурлівай хваляй,
Бурлівай хваляю жыцьця,—
Імчацца думкі... Бы крышталі,
Зіяньнем сонечным зіхцяць!..

* * *

Кіпяць у хвалях сум і шчасьце—
Фарбуюць колерамі даль...
Напорней крок да мэты з часам;
Цьвярдзей пагляд—агонь і сталь!..

* * *

А веру—перамогуць хвалі,
Дасягнуць зорнае мяжы...
Хай сьвецяць думкі, бы крышталі;
Хай радасьць росамі імжыць.

У іхным доме *)

(Аповесць)

21. Журфікс

Наступны дзень быў чацьвер і журфікс Натачкі Зазоравай. Супроць звычайу не давлялося пасібарытнічаць на пасьцелі да дзесятае гадзіны. Што-ж тычылася Вольгі Аляксееўны, дык яна таксама, аддаўшыся прыемнаму адчуваньню, ня ўстала-б так рана, па вясковаму, каб не гаспадыня.

Яна з здавальненьнем валялася на пасьцелі, калі ўвайшла Натачка і, бачачы, што Вольга Аляксееўна ня сьпіць, кінулася к ёй і стала казытаць.

— Вулінька!.. Які ты маладзец аднак, што прыехала. І ўжо прачнулася. Ты прывыкла рана ўставаць на вёсцы... Тут толькі сёньня трэба рана, а заўтра можаш спаць хоць да дванаццаці. У нас гэтак.

Яна весела шчабятала і лезла з рукамі пад лёгкую коўдру, шчыкала Вольгу Аляксееўну за ногі, казытала пад пахамі. Вольга Аляксееўна здаволена і радасна рагатала, хавалася пад коўдру.

— Ты зусім дзіцём засталася, Натачка! Такая-ж маленькая і свавольная.

— А ты думала якая? Якая?.. Якая?..—дурачліва пыталася Натачка, не пакідаючы казытаць таварышку і цалаваць гучна, узасос яе твар, шыю, грудзі.

— Натачка будзе!.. Будзе!..—крычала Вольга Аляксееўна, задыхаючыся ў рогаце і сілкуючы выслабаніцца з любых абдымкаў маленькае жанчыны.

— Няхай будзе, няхай будзе, калі хочаш.

*) Гл. №№ 2, 3, 4.

— Трэба-ж пакінуць трохі мо' і яшчэ для каго,—гарэзь-ліва зарагатала Вольга Аляксееўна.

— Якая ты міленькая, Вулінька. Ад цябе шалець будуць мужчыны. Я пакідаю.

— А я ўстаю, Натачка.

— Разумна зробіш. Ну, ня буду перашкаджаць табе.

Натачка выйшла. Вольга Аляксееўна прутка саскочыла на мяккую мядзьеведжую скуру і, не сьпяшаючыся, стала надзявацца.

За вакном гудзеў шум вялікага гораду. Раўлі вісклява сірэны аўтамабіляў, грукацелі калёсы; шум крокаў і голасу ўліваўся ў агульны хор гукаў. Трохі заглушаныя адлегласьцю, але гучна і працяжна, разрывалі напал аднастайнае мяккае гудзеньне фабрычных гудкі.

Вольга Аляксееўна скончыла туалет і зайшла ў пакой Натачкі. Тая сустрэла яе напоўсур'ёзна, напоўфамільлярна.

— Сягоньня, дарагая Вулінька, ад цябе будзе залежаць тваё будучае. У мяне перабудуць за дзень выдатнейшыя прадстаўнікі нашага кола. Як ты пакажаш сябе і як падыйдзеш к кожнаму ў асобку, гэта твая справа. Але, паўтараю, з сёньнешняга дня пачынаецца тваё жыцьцё. І праз які час... Хто ведае... Адным словам, дарагая, ты павінна мець сваю арыентацыю.

— Ты гэтак сур'ёзна гаворыш, Натачка, што я пачынаю палохацца.

— Вось бачыш... Нічога. На першы раз можна прабачыць; а там—я буду цябе... вучыць, а потым... за непаслухмянасьць б'юць, ха-ха-ха-ха-ха!—зарагатала жартліва Натачка.

— Тады я буду лепш паслухмянаю,—у тон ёй адказала Вольга Аляксееўна і, у сваю чаргу, зарагатала таксама, як і Натачка.

— Дык не забудзься, што я казала, гэта я сур'ёзна.

— Дарагія словы настаўніцы ніколі не забываюцца,—напалову жартам, напалову сур'ёзна азвалася Вольга Аляксееўна.

У гэты момант на калідоры пачуліся крокі. Нехта спыніўся перад пакоем.

— Увага,—прашаптала Натачка і адчыніла дзьверы.

Прышоў начальнік Натачкі па службе, інжынер аднаго буйнога трэсту. Натачка пазнаёміла яго з Вольгай Аляксееўнай пад прозьвішчам Балясава. Пачціва расшаркнуўся ён перад

новаю знаёмаю і далікатна, але ў той-жа час дзелавіта, папрасіў чаю. Вольга Аляксееўна заўважыла, што ён з Натачкаю надта фамільярна на „ты“ і што Натачка напоўафіцыйна проста з ім і нікольні не мяшаецца ў яго прысутнасці.

— Вы ня дзівіцеся, паважаная Вольга Аляксееўна, што мы з гаспадыняй кватэры гэтак па-хатняму? І ня дзівіцеся,— пачуўшы яе адказ, сказаў Балясаў:—мы з ёю даўныя добрыя сябры.

— Ё доўга-доўга будзем імі,—пацьвердзіла жвавая Натачка. Інжынер пасьнедаў у хэўры двух жанчын і потым засьпяшаўся на службу ў свой трэст.

— Я не кажу бывайце, бо сёньня яшчэ намерваюся быць у вас, гасьцэпрыёмныя.

— Час! Час, у які чакаць загадаеш?—запыталася Натачка.

— Пасьля службы, як заўсёды. А можа пад вечар,—падумаўшы сказаў інжынер.

— Ты не дагадаешся, не?—свавольна залапатала Натачка Вользе Аляксееўне, калі ён выйшаў:—гэта ўладар маіх думак і сэрца... Пакуль што, вядома.

Пасьля інжынера даведаліся гаспадыні два крутлявых шалапуды „з маладых ды раньнія“. Натачка пасьпела шапнуць Вользе Аляксееўне, што гэта яшчэ бяз пэўнае мэты ў жыцці маладыя нэпманаўскія сынкі.

Абодвы блішчэлі сваёй разьвязнасьцю, упэўненасьцю багатых (грошы ўсё!) і сваёй няўседлівасьцю. Абодвы былі падобны адзін на аднаго і надворным выглядам, і складам думак, і нават прозьвішчамі. Аднаго клікалі Русабай, а другога—Бачубаеў.

Наказаўшы кучу недарэчнасьцяй і памахваючы кізілавымі кіёчкамі з сярэбранымі булдавешкамі, яны так-жа шумна выйшлі, як і прыйшлі.

— Ты заўважыла?—спыталася Натачка ў Вольгі Аляксееўны,—яны гэтак падобны адзін на аднаго. Часта аднаго лічаць за другога, і наадварот. На гэтай глебе бывае шмат здарэньняў. У горадзе аб іх гуляе ня мала нядвохзначных анекдотаў. Але сябрам гэта як з гуся вада, не прыкмячаюць: заўсёды вясельны і пачцівыя, як ангельскія джэнтльмэны. Каля іх можна пажывіцца пры нястачы грошай... Чаго ты зморшчылася?

— Вельмі ты адкрытна ўжо характарызуеш і шчыра прызнаешся ў некаторых маленькіх драбніцах.

— А ты думала што? Калі будзеш ціхоняю, дык далёка не заедзеш. Чым пабольш бляску і мілай нахабнасьці. Тады будзеш жыць.

К полудню зьявілася больш знаёмых. Тут ужо і ў Вольгі Аляксеўны, па настойных парадах Натачкі, разьбегліся вочы. Бачачы перад сабою асоб дзелавых і занадта нахільных да жанчын, яна пусьціла ў ход сваё абваражэньне; тонкія жаночкія прыёмы яе знайшлі сваё прызначэньне.

З прыйшоўшых вызначаліся асабіва, так здалося Вользе Аляксеўне, уласьнік тутунёвай фабрыкі Адогаў і паэга Непакоеў. Першы быў паўнаваты, з невялічкім чараўцом, сярэдняга ўзросту, з сьвецкімі манэрамі, але апрануты сьціпла, бяз усякіх закідаў на мільённае багацьце. Паэта Непакоеў (гэта было яго літаратурнае прозьвішча, але ўсе настолькі прывычаліся да яго, што сапраўднага ніхто не ўспамінаў) быў рэзкай праці-легласьцю першаму. Апрануты з шыкам, але бруднавата, ён цёнгля самабытнічаў. Яго даўгія чорныя валасы былі калі ня ўбачыш—у самым лірычным непарадку, пазьвешваўшы на вушы, на лоб і на крухмальны каўнерык. Гаварыў ён выразна, з багатай мімікай, крыху няпрыемным замагільным голасам. Вользе Аляксеўне чамусьці прыйшло да галавы параўнаць яго з прарокам.

„Бунтарская душа“,—падумала яна. „Яму вельмі падыйшлі-б учарашнія словы Леаніда Рыгоравіча пра горад.

Але недахопу ў словах ня было і ў самога паэты. Нярэдка і досыць метка інагды ўстаўляў ён свае паэтычныя рэплікі. І цёнгля яго рэплікі прыймалі, і ці рагаталі, гледзячы па зьместу іх, ці пахмура згаджаліся. Ён шмат каму падабаўся. Сам сябе называў свабодным мастаком, аргументуючы гэта тым, што нідзе не працуе апроч свайго рабочага габінэту, ні ў воднай установе, і жывіцца літаральна сваімі паэзамі.

Употаіку з яго падсьмейваліся, але адкрытна ніхто не асьмельваўся сказаць што думае. Ня гледзячы на тое, што вядомасьць яго азначалася толькі параю невялічкіх зборнічкаў, выдадзеных—адзін прыватным выдавецтвам, а другі гуртком аматараў прыгожага пісьменства,—яго нярэдка прасілі ўпісаць на ўспамін у альбом які вершык, эпіграму на каго ці якое

выслоўе. У сваім ужытку ён меў на падмацаваньне цэлую кучу клясыкаў паэзіі, вядомых і невядомых слухачом.

На полудні Вольга Аляксееўна сядзела паміж фабрыкантам і паэтай. Свае зіркі яна роўнаважна, бяз крыўды для таго і другога, разьмяркоўвала паміж абодвых. Калі бурчэў упэўнены ў сабе ласкавы барытон фабрыканта, яна схіляла галаву ў правы бок і быццам неўзаметку гасьцявала яго шматабяцальным жаноцкім поглядам. Калі-ж гаварыў паэта, яна дахітралася слухаць і яго і гутарыць адначасна і з тым і з другім.

З ёю, як з прыхаўшаю толькі што, усе былі надзвычайна папярэдлівымі. Яе стараліся займаць гутаркай, сваімі асобамі, апавяданьнямі і пераказваньнем нявінных навінак з акаляючага жыцьця. А яна ўважна прыглядалася да ўсіх і пасьпявала тым часам падтрымліваць агульную гутарку ў застольлі і адказваць гульліва ці сур'ёзна Адогаву і Непакоеву.

Адною з тэм у застольлі служылі ранішнія госьці Русабай і Бацубаеў. Артысты на мэлэ-драматычныя ролі, нехта Гласіцкі, цяжкавата, але не бяз густу, расказаў пра здарэньне з Бацубаевым у тэатры. Ён закахаўся адной артысткай і пасья спектаклю накіраваўся за кулісы з мэтай ўбачыцца і прызнацца ў каханьні.

— Суфлёр, якога ён сустрэў,—казаў артысты:—накіраваў закаханага ў прыбіральню артысткі, а сам пабег паведаміць рэжысэра трупы і артыстых. Трэба вам сказаць, што рэжысэр у нас наконт гэтага, у-у-у...—артысты выказаў мімікаю твару злосьць рэжысэра.—Ён страшна ня любіць калі гледачы забяўляюцца з артыстымі хоць-бы і пасья спектаклю. Дык вось ён заходзіць у прыбіральню артысткі і бачыць карціну: артыстка спакойна канчае свой туалет і ніякага ценю на прысутнасьць Бацубаева няма. Злосны, на гэты раз ад таго, што яго ашукаў нейкі там суфлёр, ён выскаквае і накідваецца на таго. Суфлёр клянецца, што да артысткі заходзілі і нават ён упэўнены, што і ня выходзілі. Рэжысэр заходзіць другім наваратам, і карціна, але ўжо зусім іншая зьяўляецца перад ім... Артыстка пудруецца перад люстэркам, але з-пад канапы, на якой яна сядзіць, паблісквае будавешка кічка. І вось тут пачатак канца. Рэжысэр, насеў на артыстку... Тая не зьмяшалася і, схіліўшыся к канапе, ласкава гаворыць: „Я вам сказала, паважаны малады чалавек (артыстка стараватая і вопытная),

што магу пагаманіць з вамі аб чым хочаце, толькі калі я напудруюся і абавязкова ў прысутнасці нашага рэжысэра. Зараз я слухаю вас, толькі трэба раней вылезьці з-пад канапы, а то вам нязручна гэтак". Вынік: артыстыя ў вахоту нарагата-ліся дармова.

— А Бацубаеў?—спыталася Вольга Аляксееўна.

— Як і раней... Жыў-быў, нешта здарылася і прайшло.

— Вас цікавяць такія рэчы?—запытаўся ў яе паэта Непакоеў.

— Як вам сказаць.. паміж іншым.

— Тлен. Усё гэта тлен. А Бацубаеў маленькі, неразумны чарвячок,—далажыў ён пахмура.

— А вы хіба ня любіце гэтага? Ня можаце закахацца і падлезьці пад канапу?—пабліскваючы вачыма, запыталася інтымна Вольга Аляксееўна.

— Людзі бачаць у жанчыне толькі бруд, толькі тое, што прыводзіць да руху іх захаванья няглыбока фізычныя пачуцьці. А ці пакахаў хоць адзін ідэал яе,—высокі і недасяжны, якому культурныя людзі пакланяюцца ў вобразе багіні Вэнэры. Тлен, усё тлен.

У гэты момант загаманіў Адогаў. Вольга Аляксееўна пакінула паэту і павярнула галаву ў другі бок. Адогаў пытаўся ў яе:

— Вы доўга жылі на вёсцы?

— О, не... Зусім мала.

— Я, ведаеце, аматар вёскі. У мяне некалі да рэвалюцыі быў свой маёнтак у адным з павеатаў Маскоўскае губэрні... Зараз я ня маю магчымасьці бываць на вёсцы. А цікава ведаць, што там робіцца.

— Паверце, нічога цікавага. Я памірала са смутку і нуды ў глушы.

— Вы мала казалі. Я прашу вас расказаць што з характэрнага. Я паслухаю з задаваленьнем, як, думаю, паслухаюць і ўсе прысутныя.

— Пажаньня!—звярнуўся ён да ўсяго застолья:—Вольга Аляксееўна хоча расказаць аб сваім жыцьці ў вёсцы да прыезду к нам.

— Просім!.. Просім!..

Вольга Аляксееўна замяшалася і крыху як-бы пачырванела, але падняўшы галаву, убачыла, як рашуча кінула галавою Натачка і гэта паслужыла за сыгнал ня віхляцца.

— Вы ўсе, наколькі я бачу, аматары мастацтва. Я вам раскажу, як я была артысткай на вёсцы...

Шмат прыхлусіўшы для смаку, яна анекдотычна расказала пра сваю ролю работніцы-камсамолкі ў спэктаклі, пра хор і канцэрты. Не абмінула, а знарок падчыркнула загаханасць Сяргея на глебе спэктаклю. І толькі. Больш аб ім ні слова.

— Вы сапраўды артыстка, — сказаў пасяля мэлэдраматычны артысты:—і я жадаў-бы ўбачыць вас на сцэне.

— Вось бачыце, у вас шмат цікавага ёсць, але вы чамусьці ня хочаце нас забавіць ім,—ціха і з наяўнай прыхільнасцю да яе сказаў Адогаў.

— Мне так надакучыла гэтая глуш, што цяпер усё ў ёй гэтак няцікава для мяне.

--- Вы праўду кажаце... Але калі міне ўспамін аб вашым пераезду, калі па першых уражаньнях ад гораду пройдуць нязлічона другія і працягнецца значны час, тады будзе цікава ўспамянуць усё, што абакаляла вас у вёсцы.

— Я з вамі згодна. Што да сучаснага, дык я ўсёй істотаю аддаюся новым перажываньням. Як лёгка адчуваць сябе ў горадзе, у блізкім коле добрых знаёмых, напрыклад, сёння...

— Вёска прыгожа і цікава толькі сваімі паэтычнымі пэйзажамі ды лірыкаю вясновых красак, — кідаў мудрыя словы Непакоеў.

На другім канцы стала Натачка займала другіх гасьцей. Часамі абрыўкі гутаркі даляталі да Вольгі Аляксееўны. У іх успаміналася яе імя. Яна ня сумнявалася, што Натачка расказвае пра яе ў яе-ж інтарэсах, як добрая таварышка.

Полудзень хутка падыйходзіў к канцу. Пакаеўка падала яшчэ пару бутэлек партвэйну, ягадны крэм і сьнежкі.

Вольга Аляксееўна адчула лёгкае зап'яненне, але ад яго было яшчэ лягчэй. Сталовая засьцілалася ружовым і ледзь-ледзь калыхалася ў ваччу, як калыхаліся і сядзеўшыя насупроць паднаваўшыя.

Сталі вылазіць з-за стала. Адогаў з відам сталага чалавека, у той-жа час зацікаўленага ў ёй, прапанаваў Вользе

Аляксееўне руку. Невядома з чаго на шчокі яе выступіў руменец і яна адыйшла з фабрыкантам к вакну.

Нарэшце, госьці сталі збірацца йсьці. Падыйшоў развітацца поэта Непакоеў. Высокі, сухарлявы і дужы, ён падабаўся Вользе Аляксееўне. За ім развітаўся і Адогаў. Выбраўшы ўдалую хвіліну, калі ня было нікога паблізу, ён мякка прапанаваў ёй свае паслугі для азнаямленьня з горадам.

— Вы можаце спадзявацца на мяне... А заўтра, калі вы свабодны і будзеце мець жаданьне, я з прыемнасьцю прапаную вам лёжу ў вопэры.

Усе разыйшліся. Адогаў выйшаў апошнім. Натачка падбегла к Вользе Аляксееўне і іскрыста засыпала яе словамі.

— Вось бачыш! Я гаварыла... Усе, поўнасьцю ўсе, у захапленні ад цябе.

— Ты перабаршчыла, Натачка, у сваіх вывадах.

— Не, Вулінька, ты ня гуляй у сьціпласьць, хоць гэтак інагды і да твару табе. Думаеш, я ня бачыла, якім вокам пазіраў на цябе Адогаў... А Непакоеў!.. А артысты... І ўсе іншыя, „імена-жа іх ты, госпадзі, весі“.

Агулам клікала Зазорава ўсіх астатніх, якія ня мелі прыдушы нічога асабліва выдатнага, што можна было-б падвесці пад рубрыку „грошы“. Вольга Аляксееўна палчыла патрэбным для тону ня здацца.

— Мною цікавіліся, як новаю знаёмаю, у дадатак прыезджаю з вёскі, ды яшчэ нямаведама адкуль. А твае знаёмыя—мілыя людзі; вядома, ня ўсе.

— Я разумею цябе. А я гэтак замарылася... Вечна пасья сваіх журфіксаў я як не на гэтым сьвеце.

Пад вечар даведаліся інжынер Балясаў і Леанід Рыгоравіч. Калі Натачка заявіла ім, што страшна натомяна з Вольгай Аляксееўнай сёньняшнім журфіксам і абедзьве хацелі-б адпачыць, дык і Балясаў і Леанід Рыгоравіч зусім не прэчылі і толькі папрасілі выпіць і закусьць.

Зазорава дала распараджэньне пакаёўцы паслугаваць мужчынам, а сама ўхапіла за руку Вольгу Аляксееўну і, кінуўшы галавой сябрам, зьнікла ў спальні.

2. „Маладняк“ № 5.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
АРХИВ-МУЗЕЙ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ВССР
Библиотека ИИЗ. № 218

Центральный государственный архив
литературы и искусства ВССР
Библиотека № 1903-2

22. У „паэтычнай мансардзе“

Вольга Аляксеёўна хутка ўвайшла ў моду. Толькі пабачыўшы, з ёю шукалі знаёмства, дамагаліся сустрэч. Як у воперы з Адогавым... Лорнэты і біноклі больш за ўсё накіроўваліся на іх лёжу. А ў фойэ яе аглядалі з захапленьнем мужчыны і з зайздрасьцю жанчыны. Яна мела добрую наглядальнасьць і заўважала ўсё, што тычылася яе асобы.

Згадзіўшыся на мілай прапанове Адогава, яна часта разьяжджала з ім па тэатрах, музэях і іншых прыгожых мясьцінах. Неяк аднаго разу яны зрабілі пагулянку за горад. На ўлоньні прыроды гэтак спакойна было і любя. Потым Адогаў... Адным словам, гэтая пагулянка за горад напамянула ёй даўна мінулае, калі яна бывала са сваім хрышчоным бацькам... Горад са сваімі прыгарадамі з багатай паўднёвай зелянінаю і вянучымі кветкамі раскінуўся на ўзгорках аграмністым сонечным садам. Цяністыя магноліі, стромкаверхія раіны, прыгожыя італійскія кіпарысы, шыкарныя амэрыканскія бамбукі! На схонах загародных узгоркаў яшчэ зелянелі дзе-ні-дзе вінаграднікі. Высокія таполі, як серабрыстыя маякі, узвышаліся над морам расьліннасьці. У хвалях багатай пахучай зеляніны прытульна хаваўся белы паўднёвы горад.

Вольга Аляксеёўна і дасюль жыла ў Натачкі Зазоравай і тая не цяжарылася яе прысутнасьцю ў сваёй кватэры. Яна, як і ў пачатку, патаварыску распалавіньвала і „хлеб“, і „ваду“. Наогул, такую таварышку, як яна, цяжка было-б адшукаць. І Вольга Аляксеёўна занадта ўдзячна была ёй за гасьціннасьць і ў думках парашыла не астацца за гэта ў даўгох.

Адзін за адным адбываліся журфіксы, хатнія вечары і ўсялякія tete-a-tete у рэстаранчыках, дзе для такіх патрэб маюцца асобныя інтымныя габінэцікі. Бары, кафэ, музыка, віно, мужчыны, масьяністыя і прагныя зіркі. З цягам часу кола яе знаёмства ўсё больш і больш пашыралася. Яе пазнавалі раней, чымсь усіх іншых, і на палуднях, і на вечарох, і ў тэатры, і ў кафэ, у аўтамабілі, і на вуліцы. Перад ёю ласкава схіляў галаву і фабрыкант Адогаў—першы знаёмы,—і паэта Непакоеў, і розныя спэцы нахштальт Балясава, і вайскоўцы, як Леанід Рыгоравіч.

Між іншага, Вольга Аляксеёўна дзівілася, якім парадкам апынуўся тут Леанід Рыгоравіч. Колькі разоў спрабавала рас-

пытаць у яго (цікава было), якім парадкам з яе мыйсцовасьці ён пераляцеў раптам сюды. Але заўжды той выкручваўся жартамі і запытаньні пакідаліся без адказу. Яна заўважыла добрае сяброўства паміж Леанідам Рыгоравічам і Балясавым. А асабліва здзівілі яе сяброўскія ўзаемаадносіны двух апошніх з Адогавым. Як-ні-як, а два першыя стаялі блізка к новай сучаснасьці: адзін—памочнік камандзіра палка па гаспадарчай частцы, а другі—інжынер вядомага буйнога хімічнага трэсту— у тым часе як Адогаў—прыватны ўласьнік. Першыя два стаялі блізка к савецкай грамадзкасьці, а трэці, як няпрыемную неабходнасьць, меў з ёю толькі афіцыйныя зносіны і ў астатнім жыў па сваім асабістым пляне, варожым гэтаму грамадзкасьці.

Спрабавала яна неяк запытацца і ў Адогава, але і той адказаў нічога не сказаўшымі жартамі. У горадзе ўсё было быццам ня гэтак, як у вёсцы.

Адночы яна сустрэлася на вуліцы з Непакоевым.

Быў сухі восенскі дзень. Цеплаваты вецер уздымаў дробны вулічны пыл і гнаў у вочы.

Вольга Аляксеёна прытрымлівала адной рукой шырокаполы брыль, а другою ўзяла пад руку паэту. Ішлі і гутарылі аб няважных навінах апошніх дзён. Непакоеў апавядаў, а яна весела сьмяялася і ўстаўляла свае жаночкія заўважваньні.

Дзьмуў моцны вецер. Ён, здаецца, сілкаваў сарваць брыль з галавы Вольгі Аляксеёны і занесьці далёка-далёка. Але гэта не ўдавалася. Тады пшчотна абягаў ён вакол шыі, залазіў у рукаў і за дэкальтэ, прыемна казычучы мяккія кволяы рукі пад пахамі, ды ня прыціснутыя лёгкім убраньнем падатныя цемнаватыя пупанкі хвалістых грудзей. Ад гэтага казытаньня весялей хацелася сьмяяцца, хацелася гарэзьліва схапіць за бараду Непакоева і празрыста і разам затуманена паглядзець яму ў вочы напорным поглядам. І ўпотаіку ўзіралася яна ў твар паэты і гаварыла заўзята і зразумела.

Раптам ні з таго ні з сьцяго Непакоеў папрасіў зайсьці да яго і паглядзець як ён працуе, пасядзець у рабочым габінэце. Ён жыве тут недалёка, перайсьці толькі адзін квартал. Вольга Аляксеёна, быццам гэтага і чакала, згадзілася.

Праз два дамы яны завярнулі на няшырокую вуліцу з зеленаватымі яшчэ прысадамі. Вуліца крута ўздымалася ўгару

і Вольга Аляксееўна напружвалася, каб не астацца ад свайго падарожніка.

— Мой Парнас,—пажартаваў Непакоеў.

— Як гэта вы ўмеце паэтычна выказвацца так, вы—мастакі?

Непакоеў нахаду прачытаў цэлую лекцыю.

— Трэба адчуць усёю сілаю пачуццёў тое, што бачыш, перахварэць душою і цела адчутае, праверыць і тады зноў адчуць. У гэтым выказана ўменьне мастака паэтычна выкладаць свае думкі і адчуваньні. Пакута і цярплівасьць, цярплівасьць і пакута—дзьве сілы, якія водзяць пяром паэты.

— Вы гэтак дзіўна гаворыце, Валянтын Апалонавіч, і гэтак прыгожа. Можа таму я і адчуваю нешта новае ў сабе.

— Усё мажліва... А вось і мая мансарда паэты. праўда, не на парыскім Монмартры, але і без таго вызначная.

Вольга Аляксееўна стала і падыхала глыбока і палегчана ад усходжваньня на крутую гару. Перш чымсь увайсьці, яна аглядела знадворку „мансарду“, у якой меў прытулак паэта Непакоеў, а потым сказала:

— І памяшканьне быццам не асаблівае... Скажыце, Непакоеў,—звярнулася яна чамусьці на прозьвішча:—няўжо вы спэцыяльна з-за такога Парнасу наймаеце сваю мансарду на гэткай гарышчы?

— Бачыце... як сказаць... З аднаго боку глядзець, дык будзе гэтак: я захоплены парыскім Монмартрам... А з другога боку—як быццам няправільна. Я разумею, вы скажаце—больш траціцца энэргіі, сілы і пры тым нічым не апраўдваецца. Але я вам павінен сказаць, што матар'яльнасьць мяне ні нагэтулькі вась ня кратает. Я живу ня так як людзі і хачу жыць у далейшым гэтак сама.

— Як вы, аднак, цікава і самабытна мысьліце.

— Самабытна, Вольга Аляксееўна, вась іменна самабытна. Калі ласка, зайдзеце ў маю мізэрную халуціну, ашчасліўце яе сваім прыгожым наведаньнем.

На сходцах ня надта прыемна адносіла пахамі небагатага жыльля. Каб хутчэй пазбыцца іх, Вольга Аляксееўна ўзбегла на самы верх і спынілася. Пакуль яна аглядала досыць мізэрны калідор другога паверху, Непакоеў тым часам адамкнуў свае апартаменты і моўчкі запрасіў яе ўвайсьці.

Уся кватэра складалася з двух невялічкіх пакояў. Адзін быў нечым нахштальт гасьціннае, а другі і спальню і рабочым габінэтам адначасова. Ложак быў закрыты рассоўнаю шырмаю і гэта больш паказвала ў пакоі на спальню, чымсь стары пісьмовы стол на рабочы габінэт. Але злучэньне і таго і другога ў адным было так самабытна і так падобна на пэту Непакоева.

Густ яго быў відзён і ў убранстве кватэры. Пры бедным абсталяваньні мэбляю усе сьцены мастацка стыканы былі рознымі партрэтамі розных паэтаў і пісьменьнікаў. І гэта дала такое-ж уражаньне, як хлёў набожнага селяніна з паразьвешчанымі на сьценах абразамі сьвятых—абаронцаў жывёлы.

Паўз сьцяны прядняга пакою стаяла з пара лавак і крэслаў і ад малаліку іх ён выглядаў нейкім галамозым і падобным на чакальны пакой у невялічкай больніцы. Вокны былі невялічкія, як і пакой. „Сам едзе, — кажуць у такіх выпадках: па сабе вязеш“. Сьвятла, а галоўнае, паветра ў пакоях на дзіва ставала. Зусім, здаецца, нічога агульнага ня мела гэтая кватэра з усім астатнім домам; толькі бруднавата трохі было.

— Тут у мяне мэблі бракуе, а таму зайдзем у маё сьвятое сьвятых, — і сур'ёзна, і жартліва разам, і зусім не гаруючы, што мэблі хібіць, сказаў і запрасіў госьцю Непакоеў.

У „сьвятым сьвятых“ мэблі было ня больш, чым і ў пряднім пакоі; але там гэта згладжвала з аднаго боку старая шырма з рукамесніцкім швом на кітайскі матыў, а з другога — пісьмовы стол з бронзавым прыстасаваньнем для пісаньня і чапахаваю попельніцаю. Паміж іх валялася грудка сьпісаных у вершаванай форме блёкнотных лістоў.

— Як вам падабаецца ў маёй паэтычнай мансардзе?

— Скажаць вам шчыра...

— Шчыра скажэце, ад душы, — перапыніў яе Непакоеў.

— Скажаць вам шчыра, — бы раздумваючы, казала Вольга Аляксееўна: — мізэрна... Пачакайце... Але таму што мізэрна, мне падабаецца.

— Ці ня маеце вы на думцы абразіць мяне, паважаная — пакрыўдзіўся паэта.

— Дык вы-ж ня далі даказаць мне думкі, Валянтын Апалонавіч, — паправілася яна. — Дайце мне скончыць і тады будзеце судзіць.

— Я слухаю,—супакоіўся ён.

— Скажу чаму мне падабаецца. (Непакоеў недаверліва паглядзеў на яе спадылба). У вас няма нічога, што крычала-б аб раскошы, аб пышнасьці ўбранства. Няма, праўда?

— Праўда.

— У вас усё гэтак проста. І ў гэтай прастаце ствараюцца вялікія рэчы. Вялікія думкі зьяўляюцца за гэтым сталом між чатырох няпрыгожых сьцен. Прыгожыя вобразы, адзін лепшы за другі па сваёй ідэальнасьці... Вершаваныя радкі, запісаныя гэтым пяром, даюць нешта пекнае-пекнае, зусім не падобнае на наша бруднае надаедлівае жыцьцё.

— Так,—задуменна праказаў Непакоеў.

— Вось таму мне і падабаецца. І я кажу: мне падабаецца таму, што мізэрна.

Непакоеў проста зірнуў на яе. Няўбачыўшы ні ценю сьмеху, ці гіроніі на яе твары, ён ухапіў абедзьве яе рукі і патрос моцна і расчулена.

— Дзякую!.. Дзякую!.. У вашай асобе я спаткаў чалавека, які зразумеў мяне. Вы думаеце я не прыкмячаю, як з мяне шкілююць часам... Употаікі за маімі плячыма з мяне сьмяюцца... Самабытнічае, кажуць.

— Што вы гаворыце, Валянтын Апалонавіч! У вас дарэмна такія пахмурныя думкі.

Ёй стала шкода яго, гэтага паэты-дзіцяці. Бо што-ж ён такое, калі ня дзіцё са сваёй крыўдай за недаказанае нейкім паўслова, за нейчыя жарцікі аб яго самабытнасьці. Або яго радасьць ад таго, што яна са сваім пераконаньнем наконт кватэры блізка падыйшла к яго поглядам на жыцьцё і закранула іх.

Яна зірнула на Непакоева. Твар яго памякчэў, мусіць таму, што Вольга Аляксеёўна закранула балючыя струны яго сэрца, яго пачуцьцяў, а можа і яшчэ ад чаго. Пахмурная ўрачыстасьць зьбегла з твару і ён стаў, адкінуўшы сваю сьвечкасьць, такі маленькі і блізкі. У сэрцы Вольгі Аляксеёўны расло спачуваньне к яму. Потым, калі яна паспрабавала стала праверыць заўважанае, дык на месцы простага спачуваньня апынулася ўжо большае, глыбшае пачуцьцё.

Непакоеў сядзеў моўчкі і быццам сузіраў што. Твар яго з расчуленага зрабіўся праясьненым, спакойным. Уяўлялася,

што нейкі новы, вядомы толькі яму, сьвет расчыніўся перад яго духоўным вокам і ён сузірае і любуецца ім.

А Вользе Аляксееўне чамусьці прыпамянулася адчуваньне салодкага казытаньня ветрыка на вуліцы, яго маленькія сваволі. І з адчуваньнем разам зьявілася гарачыня ў сэрцы, і глыбокае пачуцьцё стала вачавісным.

Яна зірнула на поэту. Непакоеў сядзеў на адным мейсцы моўчкі і нярухома. Погляд некуды далёка, недасяжна далёка ўпята, быццам у тых далях зьмяшчаецца яго жыцьцё.

Вольга Аляксееўна не магла вытрываць.

— Валянтын... Валянтын Апалонавіч... Валя...—загаварыла яна ціха і парыўчата і, каб зьвярнуць на сябе яго ўвагу, асьцярожна і квола паклала руку яму на плячо.

Непакоеў павярнуўся да яе. Твар яго, атулены чорнымі даўгімі валасамі, зьяў надзвычайным захапленьнем, ужо захапленьнем жанчынай..

Салодкае таменьне разьлілося па целе Вольгі Аляксееўны, як тады ў лесе пры Сяргею, і яна стромка кінулася ў раскрытыя абдымкі Непакоева.

Адбылося тое, што павінна было адбыцца.

23. Русабай і Бадубаеў.—Наберажная, пяць!

Апроч сустрэч з Адогавым, Вольга Аляксееўна часта сустракалася і з Непакоевым у яго „паэтычнай мансардзе“, як з вясёлым сьмехам называлі яе абое. Упярэмежку з абодвымі наведвала яна афішыраваныя спэтаклі—драмы, оперы, перабыла ў розных закутках гораду. Глыбокае ўражаньне стварала яна на бачыўшую яе публіку, і гэтае ўражаньне цесна мяжавалася з пачуцьцём захапленьня. Але аднойчы, гуляючы з Непакоевым па фойэ тэатру, яна заўважыла за сабою групоўку мужчын, што неадчэпна праходжваліся за імі па пятах. Гэтая групоўка яе ня цікавіла, але цікавілі, як і заўжды, абрыўкі іх гутаркі.

— Пекная кабета, чорт вазьмі...

Вольга Аляксееўна зморшчылася ад моцнага выразу, але не пакідала слухаць, ідучы, як звычайна, з Непакоевым пад ручку. Гаварыў другі голас. Яна настарожылася...

— Ты думаеш? Авантурыстка!..

Таго вечару яна не дасядзела канца спектаклю і, спаслаўшыся на галаўны боль, папрасіла Непакоева завезьці яе на кватэру.

Пачулае ў фойэ тэатру хутка забылася, як забыліся і ранейшыя маленькія няпрыемнасьці накштатт баброўскіх з Сяргеем і выезду з свайго ўласнага дому. Вольга Аляксееўна не пакідала цьвісьці пышным бляскам яшчэ не старое пекнаты. Ня глядзячы не сваё разгульнае жыцьцё, грошы добра захоўваліся ў дарожным чамайданчыку. Шматлікія паклоньнікі ды абажэнцы і слухачы не хацелі, каб яна траціла свае грошы на іх, уласна кажучы, задаваленьне. Навакол яе шпарка складаўся бліскучы і прынадны, але гнілы дэмімонд, сьвет какотак вышэйшага палёту. У жаночкіх колах сваёй грамадзкасьці яна заступіла першае месца, месца каралевы жанчын-чараўніц. Гэтае становішча вымагала шмат чаго. І Вольга Аляксееўна пачала падумваць пра ўласны дом ці хоць-бы на першы пачатак пра кватэру.

Настала восень,—цёплая і зусім ня нудная на гэтым цёплым поўдні. Зрэдка праходзілі дажджы, а ў большасьці было яснае восенскае надвор'е. Дзьмуў густы паўднёвы вецер.

Сустрэчы з Адогавым прыймалі ўсе больш і больш інтымны і блізкі выгляд. Вользе Аляксееўне падабалася ў ім ласкавае бурчэньне яго барытону, дужыя камёлкавыя абдымкі і вялікая магутнасьць грошай. Пагулянку за горад у аўтамабілі спыніліся. У кватэры Зазоравай станавілася няёмка сустракацца. Вольга Аляксееўна думала над гэтым.

Быў асабліва пахмурны дзень. З вялікай хуткасьцю ляцелі за вакном хмары. Ёмліва пакрэпваў часьценькі дожджык. І пад уплывам надвор'я было нудна на сэрцы Вольгі Аляксееўны.

Чамусьці ня прыходзіў ні Адогаў, ні Непакоеў. Хоць-бы адзін паказаў нос. Але звычайныя гасьцёвыя гадзіны мінулі. Вольга Аляксееўна не спадзявалася бачыць іх. Ад гэтага і нуда павялічвалася і павялічвалася, цяжкім прэсам сьціскаючы сэрца.

Не, прасядзець гэтак вечар у адзіноце ці з Натачкай было вышэй за яе сілы; гэта напамінала-б даўгія восенскія вечары дома ў фальварку, дзе яна ледзь не вар'яцела з сваёй адзіноты. Тут, у вялікім горадзе, паўтараць вясковую журбу ня варта.

„Жыць дык жыць“, успамянула яна нейчыя словы,—ці то Леаніда Рыгоравіча, ці Непакоева, ні то сама ня ведае чые.

Натачка таксама, мусіць, нудзілася ў сваім пакоі, але Вользе Аляксеўне не хацелася турбаваць яе. Парашыўшы абы-дзе прагуляць сёння вечар, стала апранацца. Вяла зашпільвала яна шматлікія гузікі і гузічкі закрытага восенскага адзення. Раптам пачуўся нібыта грук у дзверы. Паслухаўшы, каб праверыць, яна пачула грук ізноў.

„Хто-б там ні быў, а я залыгаю яго на сёння“, падумала Вольга Аляксеўна і гукнула:

— Можна!

Увайшла неразлучныя сябры Русабай і Бацубаеў. Абодвы надта пачціва прывіталіся і папрасілі дазволу прысесці на хвіліну.

„На безлюдзды і яны мужчыны“, падумала Вольга Аляксеўна і папрасіла пачакаць пакуль ня скончыць свой туалет.

— З вялікай нецярплівасьцю,—у адзін голас праказалі абодвы сябры.

— Як быццам мы ў самы раз папалі,—сказаў Русабай, калі Вольга Аляксеўна зачынілася ў спальні.

— Па ўсёй бачнасьці.. І збіраецца некуды.

— Значыцца вечар з каралевай чараўніц забяспечан.

— Толькі дай мне мажлівасьць перакінуцца з ёю па пары слоў.

— Заўтра!.. Бо сёння гэта зраблю я. Досыць з цябе перамаўленьняў з артысткаю ў прыбіральні..

Апошні аргумэнт у частых выпадках ствараў на Бацубаева неадхільнае ўражаньне і ён змаўкаў. Змоўк ён і гэтага разу, і права перамаўленьня такім чынам сам-на-сам з Вольгай Аляксеўнай належала Русабаю.

Адчуваючы ўзяты на сябе абавязак вялікай значнасьці і разумеючы ўсё значэньне сваёй місіі, Русабай устаў і адпаведна з гэтым велічным рухам рукі паправіў на сабе гумаляс-тавы плашч ангельскага фасону. За хэўру ўстаў і Бацубаеў і таксама паправіў плашч гэтак, як і Русабай, нават адначасова з тым.

— І зьнікай!.. Хутка!..—прашаптаў галосна і настойна Русабай.

Падначальваючыся пачуцьцю таварышаваньня і агульных інтарэсах, Бацубаеў зьнік за дзвярыма на калідор. У тую

самую часіну Вольга Аляксееўна выйшла з спальні, апранутая на выезд. На дэмісэзонны гарнітур яна накінула сваё чорнае смушкавае манто. Пад колер манто чорны брыль з шырачэзнымі палямі, з густым стравусавым пяром выгодна адцяняў ёй твар.

Русабай аж выпрастаўся з задаваленьня. І спалохаўся... Куды-ж гэта яна апранулася так шыкарна? Можа думае ўцячы ад іх куды? Не, на сёньня яна павінна быць з імі, іначай абодвы будуць безнадзейнымі дурнямі і да шматлікіх анекдотаў далучыцца яшчэ адзін.

Русабай ступіў два крокі ўперад і лёгенька скашлянуў у хустачку. Кашляньне і натугі яго былі дарэмнымі, бо адказная місія палегчылася адной непрадбачанай абставінай: не пасьпеў ён яшчэ выціснуць з сябе ані слова, як Вольга Аляксееўна сама пачала гутарку.

— А дзе ваш Бацубаеў, дарагі Русабай?

У Русабая малаточкам зататахкала сэрца: Яна сама працярабвае яму шлях.

— Ён толькі выйшаў, абажаемая.

— Шкада... Скажэце, Русабай (голас у яе быў чысты, бяз ценю вяласьці, і гэтак і лез у сэрца Русабаю), вы сёньня думаеце ўвечары кіснуць, як і ўсе, ці ў вас хопіць рашучасьці на больш адважнае?

— Дазвольце... Я ўзяў на сябе сьмеласьць, абажаемая... прасіць вас... безадмоўна толькі... правесьці з намі... вечар. Паручаюся... сваёю галавою, нудзіцца ня будзеце,—праказаў ён хутка апошнія словы, каб ня даць ёй магчымасьці апамятацца і адмовіцца.

Вольга Аляксееўна, як ужо вядома, зусім ня думала адмаўляцца. Яна толькі хацела трохі пашкіляваць з яго, пасьмяцца.

— З кім гэта з „намі“?—іскрыстым поглядам упілася яна ў Русабая.

— З намі... абодвымі... Я і Бацубаеў.

— А вы-ж казалі, што Бацубаеў пайшоў.

— Гэта... Дазвольце раскрыць невялічкі ваенны хітрык. Каб пасьпяхова перамовіць з вамі і атрымаць згоду, мы ўсчалі спрэчку—каму гаварыць. Пачэсная роля ў выніку ўсяго выпала мне. І, каб пакінуць нас сам-на-сам з вамі, Бацубаеў пачціва выйшаў на калідор. Чакае... Дык вы згодні?

— Ня ведаю, што з вамі рабіць... Бачыце...

— Дарагая, Вольга Аляксеўна,—з маленьнем у голасе перапыніў яе Русабай.

— Ладна, згодна. Памятайце: згодна толькі таму, што вы ўсё так хітра падстроілі.

— Згодна!.. Згодна!.. Бацубаеў, згодна!—крыкнуў на ўвесь голас Русабай, падбгаючы к дзвьярам.

І спадзяючыся, і не, Бацубаеў нясьмела ціха адчыніў дзверы і асьцярожна пераступіў у пакой. Ён не асабліва вялікіх думак і поглядаў быў аб здольнасьцях Русабая. Але яго сустрэлі што абухам у лоб.

— Згодна! Яна згодна, Бацубаеў! — радасна паўтарыў Русабай.

— Ну, праходзьце сьмялей. Сьмялей...

Вольга Аляксеўна звонка разрагаталася. Русабай ухапіў сябра за рукі і закруціўся з ім па пакоі ў шалёным скоку.

У пакоі зьмяркала. Дзень адыходзіў на адпачынак. Набываў свае правы вечар.

— Сягоньня я з вамі, паважаныя джэльтмэны,—быццам шкадуючы нечага, азвалася пекная гаспадыня.

Як-бы па таемнай камандзе, Русабай з аднаго боку, а Бацубаеў з другога падалі пасьпешна рукі, і смушкавае манто Вольгі Аляксеўны пад аховаю гумаластавых плашчоў лёгка зьбегла ўніз к чакаўшай машыне.

— Самае далёкае і глухое кафэ ці піўная,—шапнула ўладна сваім падарожнікам Вольга Аляксеўна.

І адначасова абодвы скіліліся к шофэру і праказалі:

— Набережная, пяць!

Машына ірванулася і птушкай паляцела ў вечаровы змрок глухое, акраіны гораду.

Пасьля даўгое язды ў цёмнай і ціхай вуліцы машына стала. Перш выскачылі абодвы падарожнікі Вольгі Аляксеўны, а потым і яна сама, абапёршыся на працягнутыя рукі паслужлівых сяброў. Шофэру было загадана чакаць.

У бакавым пакоі няпэўнага рэстаранчыку, куды зайшлі ўсе трое, чалавек шэсьць абадраных і запэцканых, пацягваючы нешта з чайных шклянак, дымілі паміж выпіўкаю люлькамі і цыгаркамі. На мокрых ад разьлітага пітва сталох стаялі бата-

рэі пляшак розных фасонаў і гатункаў. Пад сталом батарэі злучаліся ў дывізіёны.

Было брудна і душна.

Пры ўваходзе нязвычайных гасьцей усе прысутныя заварушыліся цяжка за сталамі і ўпялі ў іх свае мутнавата-брудныя погляды. Вольга Аляксеёна зморшчылася, але—гэта быў яе капрыс, гэта яе жаданьне прывяло іх сюды. Пагойдваючыся ў хадзе, як робяць жанчыны ў цёмнаватых вуліцах і завулках, яна задрала высока галаву і рашуча прайшла перад столікамі.

У кутку пакою быў адзіны больш-менш чысты столік. Вольга Аляксеёна скінула на рукі Бацубаеву манто і прысела. Русабай пайшоў распарадзіцца наконт вячэры. Каб трохі прасьвяжыць паветра, яна папрасіла неадлучанага Бацубаева адчыніць адну палавінку вакна, якое выходзіла на нейкі двор. Пакуль той нязграбна выконваў загад, яна сама стала прыглядвацца к прысутным у пакоі.

Выпівакі былі падобны на сэзонных чорнарабочых, так уяўлялася Вользе Аляксеёне. Вопратка на іх самая рознастайная па фасону і ношлі, але ўва ўсіх аднаго колеру, колеру бруднае восенскае дарогі. Абутак: хто ў цяжэрных з падкоўкамі чобатах, хто ў старых апорках ці ў выскаліўшых зубы камашах, а хто і проста ў сваіх самародных. Каўняры ўва ўсіх парасьцягваны і добра відаць расхрыстаныя валасатыя грудзі. З-пад ссунутых на патыліцы шапак камлаццяцца незачосаныя валасы. Гутарка за сталом моцная, абрыўчатая, з асобнымі выразамі, мацнейшымі за ўзрывы фугасаў.

Зьвярнуўся Русабай. За ім адзіны ў рэстаранчыку афіцыянт—дужы дзяцюк, прынёс кучу пляшак, кансэрваў і напоўненых талерак. Дзіўна было, як гэта засаб загроб ён у дзьве звычайных чалавечых рукі і прывалок столькі рознай рознасьці. Прынесенае ён спрытна расстанавіў і расклаў на століку і, запытаўшыся ветла ці ня трэба яшчэ чаго, зьнік.

Перад тым як узяцца за пляшкі і шклянкі (тут келіхаў ня было) Русабай схіліўся да Вольгі Аляксеёны і прашаптаў:

— На выпадак чаго... Папярэдзваю: уночы на гэтай акраіне міліцыянэры адсутнічаюць.

— Якое вы глупства кажаце, дарогі Русабай,—сказала голасна Вольга Аляксеёна і зірнула на хэўру абадранцаў.

Другога разу яны ўявіліся ёй ужо не чорнарабочымі, а спецыяльнымі начнымі людзьмі. Ад гэтага ўяўленьня трохі падрапала па скуры. А потым зноў з'явіўся вечаровы настрой „гульнуць, каб аж чарцям моташна стала“. Паслужлівы Бацубаеў ужо разліў адну пляшку і паставіў поўную шклянку перад Вольгай Аляксееўнай.

„На дварэ гэткае дрэннае надвор'е... Гульнуць, дык гульнуць“.

І яна стукнулася сваёю шклянкаю ў шклянкі сяброў і, выслушаўшы іх маленькія прамовы, паспрабавала выпіць. Пітво было прыемнае на смак і пілося лёгка. Ня ўбачыла яна, як каля рукі зноў апынулася напоўненая шклянка. Не перапыняючыся, яна выпіла ужо сьмялей. У галаве затлуміла ружова, і ўсё ў пакоі стала рабіцца больш далёкім і ў той-жа час бліжкім. Закусваць не хацелася. Яна прасіла толькі падліваць.

На сэкунду перад вочы выплыў вобраз Адогава з ласкавым барытонам. Потым зьнік, і на яго месцы вырас высокі Непакоеў. З нейкім дакорам глядзелі яго пахмурныя вочы... Потым і ён зьнік услед за вобразам Адогава.

Шклянку за шклянкай спаражняла-б яна, здаецца, без канца і бяз меры. А ў галаве нешта цюкала—цвёрдзіла:

„Гэта за тое, што вы не даведаліся... За тое!.. За тое!“

Бацубаеў з Русабаем гарадзілі платы ўсялякага глупства. Вольга Аляксееўна быццам слухала і надта гучна і не натуральна рагатала. На яе гучны рогат азіраліся сядзеўшыя за суседнімі сталамі і самі рагаталі,—раскаціста і празрыста, і рогат іх ляцеў к Вользе Аляксееўне. Яна дагадвалася, што гэта асаблівае вітаньне ёй выпівак і ў сваю чаргу п'яна пабліскавала затуманенымі вачыма і рагатала, і рагатала.

— Маладзец—баба!..

Чуе яна пахвалу сабе. Ужо брудныя абадранцы ў яе вачох парабіліся самымі звычайнымі мужчынамі, ня лепшымі, але і ня горшымі за яе размоўцаў. Нічога страшнага ў іх няма, зусім нічога.

— Гэтая баба ў дваццаць чатыры сэкунды можа абцялежыць сваіх двух фінціхлюсьцікаў і выехаць на іх куды захаца.

Як-бы праз туман, бачыла яна іх звычайныя чалавецкія твары, чула рогат і прыймала крыважэрныя погляды. Але ў

адным напрамку глядзець было няпрыемна, і яна туманна паварочвала цяжкую галаву к Русабаю. Той сядзеў побач і гэтак блізка, што яна, схіляючыся, адчувала яго. Твары абодвух мужчын былі зусім блізка каля яе твару і з абодвух бакоў усё надбліжаліся ды надбліжаліся; ужо, здаецца, чутна было іх гарачае дыханьне; яно ўдарала ў галаву, і вельмі няпрыемна кружыла. Каб пазбыцца няпрыемнасьці і кружэньня, Вольга Аляксееўна азірнула на суседнія столікі. Яны былі парожныя.

Неяк далёка чуліся словы Русабая і Бацубаева, і сьмех іх далятаў як-бы праз туман. Туманом засьцілала і іх саміх—твары і ўсе фігуры...

На іх словы яна адказвала з галосным рогатам... Схілілася праз столік, каб дастаць ушчыкнуць Бацубаева, навошта ці за што—сама ня цяміла, але здавалася, што гэта неабходна. Хэўра начных людзей зусім забылася, таксама як і выябраваная характарыстыка іх. Усялякі спалох выскачыў з галавы. Было весела частавацца з Русабаем і Бацубаевым. Яна іх блытала: Бацубаева клікала Русабаем і наадвараты. А ў самое язык блытаўся і спатыкаўся.

Было і няпрыемна... Здаецца, яна залезла на калені к аднаму з іх, а потым перасядала к другому і штурхнула столік. Быццам загрузкала і зазьвінела ў пакоі і быццам самы пакой перакульнуўся дагары нагамі...

Ехалі дадому... Нічога не памятаецца.

У кватэры аднекуль узяліся, здаецца, Адогаў і Непакоеў... Прасілі яе чамусьці аб нечым, цалавалі рукі і... Вольга Аляксееўна крыклява адпыхала іх і клікала ня ведае на што Бацубаева і Русабаева... Потым над усім навісла глухая і тупая цемра.

На другі дзень яна прагнулася зусім хвораю. Было няпрыемна і нявесела. Не магла ўзняцца з пасьцелі: балела галава і ўсё цела.

На яе запытаньне, што казалі ўчора Адогаў і Непакоеў, калі яна прыехала, Натачка зьдзьвілася і адказала, што ўчора ня было ніякіх Адогавых і Непакоевых, а прыехала яна з Русабаем і Бацубаевым.

— Тыя прасілі прабачыць за нешта, а ты адпыхала іх, гнала вон і клікала адначасна Бацубаева і Русабая.

— Ах, Натачка, як баліць усё.

24. Падарунак

Праз два дні Вольга Аляксееўна ачуняла і сказала сабе, што больш гэтак ня будзе рабіць. Але кажуць звычайна ў такіх выпадках: „Колькі сьвіньня не заракалася есьці абы-што, а ўсё такі і дасюль есь“. Так і Вольга Аляксееўна: пад уплывам першых няпрыемных уражаньняў яна зараклася, як быццам, а потым, калі падпаў выпадак, гэта забылася, як і шмат што іншае.

У хваробе яе даведваліся Адогаў і Непакоеў. Кожны пасвойму шкадаваў і дакараў сам сабе ў тым, што здарылася. Вольга Аляксееўна моўчкі праслухвала іх самадакоры і ў сваю чаргу шкадавала іх; яна парашыла адпаведна аддзякаваць ім за пяшчотную ўвагу і клопаты.

Тое, што адбылося на „Наберажнай, пяць“, хутка адбылося зноў, гэтага разу трохі ў іншым парадку.

Першага дня, калі яна ўстала з ложку, заехаў Адогаў. Прывітаўшыся надзвычайна міла, ён паклікаў яе ў куточак і зашаптаў на вушка. Густы радасны руменец заліў ёй шчокі; вочы люба паглядзелі ў вочы Адогаву.

Як малая дзяўчынка, падскакваючы, пабегла тады яна ў спальню і праз часіну выскачыла здаволеная і гатовая ехаць. На вуліцы Адогаў папярэдліва падсадзіў яе ў машыну і праз усю дарогу быў ласкаў і ўважліў надзвычайна.

На няшырокай ціхай вуліцы машына сьпынілася перад чысьценькім аднапаверхавым домікам.

— Праз дзьве гадзіны, — сказаў Адогаў шофэру.

Ён дастаў з кішэні ключ і адчыніў уваходныя дзьверы. Увесь час задкава-вясёлая ўсьмешка ня зыходзіла з яго твару. Усімі сваімі рухамі, усім выглядам ён выказваў шчырую га-тоўнасьць паслужыць сваёй спадарожніцы.

Домік падзелены быў на тры пакойчыкі: гасьціную, сталовую і спальню. Абсталяваньне іх цалкам нагадвала густ Вольгі Аляксееўны і ў душы яна дзівілася, як уважна схоплены яе маленькія жаданьні і думкі і ажыцьцёўлены тут у выглядзе шпалераў, сталоў, канап, крэслаў, фіранак, прыгожых карцін на сьценах і цэлага мноства ўсялякіх пекных і каштоўных аздобінак.

Сьцены паўвешваны былі павялічанымі рознымі здымкамі гораду, морскіх берагоў, ажыўленага ўлетку пляжу. Вабнымі

оазамі выглядалі на карцінах на фоне жоўтых пяскоў купы раскошных дрэваў. Былі і партрэты ў хварбах—вядомых мастакоў і кампозытараў. На століках стаялі мастацкія сярэбра-ныя попельніцы. У пазалочаных збаночках цвёлі поўным цветам жывыя кветкі. Невялічкія канапы, кожная на пару месц, абітыя шоўкам кволых колераў, прытульна стаялі па куткох. Ля кожнае канапы ляжала па пушыстаму мехавому дывану. Якім задаваленьнем, мусіць, было-б сесьці на такую канапу і ўтапіць ногі ў мяккай цёплай шэрсці дывану.

Абсталяваньне спальні гаварыла пра густ адносін паміж двух закаханых сэрцаў. Усё скірована было да таго, каб зрабіць больш інтымнымі гэтыя адносіны, каб прынесці ў іх адчуваньне поўнай блізкасьці. Ясна-ружовыя шпалеры захоўвалі прыродную няпрыгожасьць сыцен. А наўкол бронзавага ложка ляжалі такія-ж мяккія дываны, як і ў гасьцінай. Белыя, нібы папяровыя фіранкі на вокнах стваралі ў пакоі прыемную паўцёмру. На туалетным століку пазалочаны, а мо' і залаты „Амур“ расьцягваў свой тугі луг, каб пусьціць адну толькі стралу і параніць ёю нейчае сэрца. Голым целам бліскалі над ложкам багіні—абаронцы каханьня з стара-грэцкай міфалёгіі, спакойнага бязьбеднага жыцьця, вінаў і, нарэшце, самога пакою, у якім зараз мелі сабе надзейны прытулак. Так, у гэтым пакоі было ўсё патрэбнае для дваіх закаханых, як, напрыклад, Адогаў і Вольга Аляксееўна.

У захапленьні аглядвала яна розную дробязь, незаўважную з першага разу. У ня меншым захапленьні Адогаў наглядаў яе. Пад канец, абняўшы, ён спытаўся з бураю прыдушанага палу ў голасе:

— Ну, як табе падабаецца ўсё гэта, дарагая?

— Яшчэ пытаецца,—пакрыўджана-жартліва азвалася яна.

— Гэта наш домік. Ты нічога супроць ня маеш? Не? Вось і добра. Ты можа галодная? Загадаеш падаць у сталовую ці можа накрыць тут у спальні?

Замест адказу, яна кінулася на грудзі Адогаву і моцна пацалавала. „Што і патрабавалася даказаць“, падумала яна. Цяпер кватэра ёсьць. Аднак, які любы Адогаў са сваім нечаканым падарункам. За гэта яму шмат што павінна належаць ад яе, поўнасьцю і безадмоўна.

Не чакаючы адказу наконт полудню, Адогаў націснуў на сьцяне кнопку, і за пакоем недзе серабрыста празвінеў звачок. Не прайшло і хвіліны, як пачуліся хуткія крокі, і ў спальні зьявілася з чысьценькім белым хвартушком пакаёўка.

— Накрыць на полудзень у спальні. На дзьве персоны, ды хутка! Шампанскага бутэльку!

Пакаёўка знікла.

— Трэба адсьвяткаваць ухадзіны.

— Неабходна,—перापыніла на паўдарозе свае лятуценні Вольга Аляксееўна.

— А пакуль пакаёўка прыгатуе, лепш пасядзець на канапе.

— Мілы,—толькі і магла адказаць Вольга Аляксееўна.

На канапе было мякка і прытульна, прыціснуўшыся да сьпінкі плячыма, а рукою да рукі Адогава. У гасьцінай усё песьціла вока. Было прыемна бачыць маленькі пакой і ўсе ў ім рэчы, разумеючы, што гэта ня чыё-небудзь, а іх, яе.

Праз нейкую часіну пакаёўка даклала, што полудзень чакае іх. Адогаў падаў Вользе Аляксееўне руку і падвёў да стала.

У спальні было яшчэ больш прыемна, чымсь у гасьцінай.

— Для полудню аднаго надворнага сьвятла мала,—сказал Адогаў і засьвяціў электрычнасьць.

Вялікая лямпа з-пад абажура колеру сьпелых вішань разліла мяккае для зроку прытульнае вішнёвае сьвятло. Зашыпела ў келіхі шампанскае.

— Перад тым, як замацаваць пачатак новага жыцьця, у новым доме, на новых падставах, я павінен зрабіць адну маленькую формальнасьць. Вось ключ, і яго я перадаю табе, мая чараўніца. З гэтым ключом разам да твайго ўладаньня пераходзіць увесь дом з яго прыслугаю... За ўсё прыгожае, што я меў з табою, і за тое, каб яно не парывалася і ў далейшым!..

— Мілы,—перापыніла яна:—ты частуеш мяне сёньня зусім непрадбачанымі падарункамі, за якія...

Яна схілілася галавою яму на грудзі і абхапіла за плечы...

...За сёньнешнія прыемныя нечаканасьці Адогаў быў задаволен. Вольга Аляксееўна прыклала ўсю стараннасьць і сілу пачуцьцяў, каб аддзякаваць. І яна аддзякавала, як можа аддзякаваць толькі жанчына, такая як Вольга Аляксееўна.

Тае ночы асабліва добра спалася ёй у сваім уласным доме.

(Працяг у наступным нумары).

К. Губарэвіч

* * *

За вакном завеі, белі,
Стынь..
Нікне ноч ў асьнежаныя далі..
Ціхі шэлект. Белыя лісты.
І к пяру чаргою думкі сталі..
Завіліся строфамі радкі.
Ціха сэрца рыфмамі
Зайграла,
Як зьвіняць заводзкія гудкі
Мэталёвай песьняю Урала..
І за роўным пошэлегам
Слоў
Бачу века здзейсьненыя мэты—
...Вось другое сонца узрасло
За зямлёю зорамі сагрэтай..
Вось Дняпро—грывасты, белы
Зьвер,
Скуты ў сталь, к няволі ня прывычны,
Рвецца з рэмяў, стогне і заве,
Ісьцякаючы крывёю электрычнай..
Чую ляск і доўгі чорны
Вой
Цягнікоў віхрастым перагарам,
На абшарах шыры стапавой,
Ад тайгі да сонечнай Бухары..
Вось лятуць ўстрывожаныя
Дні
Ад тугі загонаў палыновых..
...Чую—пульс напорыста зьвініць
І на сэрцы павадкамі словы..
...Расквітнелі белыя лісты
Агнацьветам вылітай поэмы..
...За вакном завеі, белі,
Стынь..
Нікне ноч ў асьнежаную цемь...

Алесь Жаўрук

Ліст у сталіцу

Добра помню: ветраная восень
Зазваніла золатам прысад..
А цябе цягнік зялёнахвосты
У шумлівы горад паімчаў.

Ну, спачатку... Ведама—спачатку
Сумавала сэрца аб палёх,
Дзе калісьці хлопцам коні пасьвіў
І касіў расісты шоўк-мурог.

А пасья ўжо загарэлы малец,
Сын прывольных, радасных імшар,
Пакахаў вірлівыя асфальты,
Гоман бруку шчыра пакахаў...

Там у вас цяпер вясна прыветна
Атуліла стрэхі камяніц
І туманны, малачавы вечар
Разганяюць электра-агні.

А ў прасторных, шумных інтэрнатах
Столькі буйства, шчырасьці, жыцьця..
Той—капціць над прынцыпам Дэкарта,
Той—чытае тоўсты „Капітал“.

А ў вочах у ўсіх гараць надзеі,
А на тварах—шчырасьці пячаць..
І са сьценкі ветласьцю струменіць
Дарагая ўсьмешка Ёльліча..

А у нас,—у нас—свая прыгожасьць,
Каб ты ведаў любы, дарагі:
Зарунелі сонныя аблогі,
Затапіла рэчка берагі.

У ячэйцы йдзе на славу праца..
А сялянам у свабодны дзень
Пра карысьць пазыкі мы тлумачым
І вярбуем выпіску газэт.

А яшчэ табе хацеў сказаць я:
Я—селькор... А новасьцяй ў сяле:
Знаеш Ганну?—з мужам разьвялася,
Ён цяпер ёй плоціць алімэнт.

Праца йдзе... Наогул ў нас тут добра,
Што, здаецца, лепшага й жадаць,—
Толькі горад, шумнавіры горад,
Так прывабіў, так зачараваў!

І калі блакітным адвячоркам
Прынясе мне вецер сьпеў гудкоў—
Па сталёвым грукаце матораў
Засумуе маладая кроў.

Ну, бывай!.. Пахілыя павеці
Шлюць вітаньне шчырае табе.
Ды пішы, як там у вас живецца,
Як вучоба, праца як ідзе.

Як прыедзеш—знова будзем разам
Паплавы мурожныя касіць,
І тады яскравей, падрабязней
Растлумачыш ты мне аб усім.

А як толькі ветраная восень
Залацістым лісьцем празьвініць—
Паімчыць цягнік зялёнахвосты
Ў шумнавіры горад нас дваіх.

Рагачэў.

Барыс Мікуліч

Міроніхін курган

Легенда

1

У далячыні мільгацелі агні вёскі, якая прытулілася за ўзгоркамі і гурбамі.

Хвоі схіляліся ніжэй, шапталі нешта...

Выбег на курган воўк, паглядзеў навокал, убачыў блін месячыка ў небе, аблізаўся і завяў.

— Гуаагуааа,—панеслася па лесе далёка.

— Гуааагуааа,—адгукнулася рэха ў марозавай цішы...

Уздрыгнуў на хвіліну гай...

Зашапталі хвоі мацней...

За пунямі, далёка ад іншых хатак, дзе ўлетку срабрыцца рака істужкай, дзе пачынаецца „панскі“ лес—

хатка маленькая вокнамі ў пушчу.

Кожны з вёскі ведае гэнюю хатку, ведае жыхароў яе: бабульку старэнькую, што разам з хатай на сьвет зьявілася, што жыве дзесяты дзесятак год, што ўмее добра шаптаць ад хвароб і дрэннага вока, і маленькага хлапчука Міхалку з сінімі вачанятамі, байструка і сірату. Клікаюць заўсёды бабульку Міроніхай. Кажуць: мужыка ейнага Міронам звалі.

Жыве Міроніха ціха, рыхтуецца да сьмерці, а тая ня ідзе, мабыць, зблудзіла, ці што? Рыпіць бабулька—гадуе Міхалку. А часам, калі сэрца заказлыча аб нечым, калі апануе шалёнае нейкае гора, пойдзе Міроніха за вёску ў лес, да кургана. Курган векавы, мабыць, стаіць доўгі час. А навокал яго: балота на шмат сажняў разьляглося, лес кучаравіцца верхавінамі зялёнымі.

Некалькі разоў цягнула Міроніху пайсьці на курган, але хлюпае грозна балота, уздыхае і калышыць глебу...

Стаіць Міроніха доўга, стаіць і глядзіць на курган, на балота. Нешта шапоча зьбялеўшымі вуснамі сьмерці, абцірае сьлязу за сьлязой, хрысьціцца на балота.

Іншы раз—

сонца ўжо залаціць макаўкі сасонак, салаўі напраўляюць струны сваёй музыкі, вячэрнюю зару вітае пастух сваёй

дудою...

Іншы раз—

цямнее ў бары,

ад балота падымаецца сіва-зялёны туман, робіцца неяк халодна...

А Міроніха стаіць у лесе, не варухнецца...

Прыбязьць Міхалка.

— Баба, пойдзем,—цягне за рукаў кашулі.

Яна стаіць нярухомая і маўчыць. Хлопчык пачынае турбавацца заўсёды:

— Ужо час ісьці дахаты. Пойдзем!..

Міроніха адрывае вочы ад кургана і ціхім голасам пытае хлопчыка:

— Бачыш, вунь крыж?

Міхалка пужліва ўзіраецца, але нічога ня відаць, як ні глядзі.

— Не, бабуля, ня бачу...

Міроніха ўсьміхаецца неяк дзіўна і кажа:

— Ты маленькі 'шчэ. Падрасьцеш—убачыш.

Вунь, там крыж... Белы і бліскучы...

Потым яны ўдвох ідуць у вёску.

Ноч апускаецца на зямлю. Пралятае сава, паволі і ціха.

Празвініць камар.

І ізноў цішыня, ізноў спакой...

2

Сьвятошны дзень адышоў ужо.

Вечар скронямі сінімі ціха зьвініць у палэх.

Вечар—русы юнак сінявокі—раскідаў падзёўку сваю...

Вясковая моладзь (дзяўчаты з чырвонымі, жоўтымі і зялёнымі істужкамі ў валасох, з чырвонымі тварамі ад скокаў і песень, хлопцы ў новых кашулях і ботах)—сабралася ў канцы вёскі гуляць.

З маладзецкім імпэтам зьвіняць галасы,—падпявае ім гучнымі нотамі звонкі гармонік.

Песьня нясецца.

„Думы, мае думы, што рабіць мне з вамі“, цягнуць стройным хорам дзяўчыны. Потым урэзваюцца хлапецкія галасы: „Кіну я ў рэку, хвалямі пайдзецце...“

Цішыня такая стаіць, быццам, заслухоўваецца зямля сьпевамі прыгожымі. Хлопцы пачынаюць гульні.

Сядваюць на бяровыя, што навалены пры дарозе, і пад песьні ізноў-жа гуляюць у „Яшчура“.

Сьмех звонкі. Гармонік звонкі. Цішыня звонкая і агнявая.

Мільёнамі зорчак неба глядзіць на зямлю—быццам дыван дарагі.

— Хлопцы, карагод!

— Уггугугууу!

Дзяўчаты віжаць, рагочуць хлопцы...

А пад раньне—вогнішча раскладаюць. Садзяцца пабапал і гутарку вядуць.

Вось хлопец нейкі апавядае пра здарэньне ў горадзе.

Папаў ён туды ўпяршыню. І што там убачыў! Аяя!

Дзяўчыны рагочуць мацней.

Раптам сьціхлі.

— Хто гэта ідзе?

Дзяўчына ўглядаецца ў цемру і адказвае:

— Міроніха, дзеткі! Вось нячыстая...

Міроніха падыходзіць да вогнішча, аглядае ўсіх, качае галавой.

— Добрай гульні, дзеткі, добрай гульні...

Сьпявайце, сьпявайце сабе, трохі паслухаю...

Нешта спаць не магу,—кажа яна.

— А ты, бабулька, лепей раскажы пра курган,—нясьмела просіць нехта.

Усьміхаецца ціха Міроніха.

— Ээ, дзеткі, што надумаліся старую дуру слухаць.

Кіньце...

Тады пачынаюць прасіць усе:

— Ну, а ты раскажы...

— Пра балота...

— Цікава...

Міроніха доўга не згаджаецца, але ў канцы канцоў расказвае...

* * *

У час вялікай бойкі з нехрысьцем білі людзей вязковых.

Дзе пройдуць палкі ворагаў: усюды кроў і сьмерць,

сьмерць і кроў...

Цэлыя вёскі палілі, білі дзяцей і жанчын без разбору.

Трэба было хавацца некуды. І вось стары чалавек адзін прыдумаў: пайсьці ў гушчары лясныя, акапацца канавамі ад ворагаў. Вось вёска адна і пайшла, і зрабіла гэтак. Накідалі вялізны курган, навокал—канаву поўнаю вады. Адбудаваўся і пачалі жыць памаленьку.

Але даведаліся такі варожыя жаўнеры, што ад іх хаваюцца. Падкраліся да кургана ноччу, пераплылі канаву і захапілі жыхароў у палон.

— Даруем вам жыцьцё, калі толькі адмовіцеся ад свайго дурацкага бога,—сказаў да сялян самы старэйшы з ворагаў.

Доўга гаравалі сяляне, доўга радзіліся: што і як?

Плакалі дзяўчыны і жонкі, галадалі дзеці...

Сабраліся мужыкі і „мірам“ усім парашылі згадзіцца.

Пайшлі да старэйшага.

— Мы згодні адмовіцца ад нашага бога,—сказалі яны.—Але даруйце нам толькі жыцьцё.

Не пасьпелі сказаць апошніх словаў, як раптам грывнулі гарматы, сатраслася зямля. У страху выбеглі сяляне з хаты старэйшага, але нічога ня ўбачылі.

Хаты, пуні, дрэвы, гароды—усё некуды дзелася.

— Дзе нашыя людзі?—нехта запытаўся.

— Дзе мае жаўнеры?—крыкнуў спужаны старэйшы.

Усе маўчалі і ня ведалі, што рабіць. Нехта прапанаваў:

— Пойдзем... Пашукаем...

Пайшлі і ўбачылі:

пуста... пуста...

толькі на краі кургана—

крыжы... крыжы...

Загаласілі сяляне, першы раз у жыцьці. Паліліся сьлёзы ракой на дол, ручаёчкамі ў канаву.

А потым схапілі старэйшага і ўкінулі ў канаву.

Разышліся кругі па вадзе...

Пахадзілі сяляне, падумалі. І надумаліся плысьці на другі бераг. Але, калі толькі даплылі да сярэдзіны, паднялася бура, ускалыхнуліся хвалі, і людзі загінулі..

Калі-ж узышло раньнем сонца, было ціха і спакойна. Вось і ўсё, мае дзеткі.

Нехта з дзяўчат ахнуў. А нехта запытаўся:

— Бабулька, а відаць што на кургане?

Твой Міхал кажа, што ты бачыш...

Цяжка ўздыхнула Міроніха.

— Але, мой даражэнькі, бачу крыжы...

У той час, калі бацькі вашыя хадзілі 'шчэ без парток, бачыла іх добра. А цяпер знікаюць крыжы...

Зацягвае балотная нечысьць...

— Бабуля, а скажы, чаму гэны курган чысты, як быццам лоб дзядзькі Апанаса?—запыталася высокая дзяўчына.

— Хе, хе, хе, хе,—закудахтала ціха Міроніха.—

Праўду, дачушка, кажаш... Сьлёзы сялянскія, гаручыя сьлёзы змылі ўсё.

... Шалясьцела цішыня.

Ноч вочы сьлязой амывала: цьмянеў небасхіл, падымаўся туман—

вільготны, халодны, сівы...

Золак быў.

3

Прайшло жніво, адышло каляровае лета. Застаўся адзін каласок на палетку: ніхто не сажне яго, акрамя ветру. Прышла іосень, ціха заўладала зямлёю: лес апануўся ў жоўтую вопратку, агаліліся палі, заімжэў дождж...

Аднойчы—

узьяўся вецер, сагнаў хмары, лівень шарнуў.

Міроніха ў гэты час, кажуць, стаяла і глядзела на курган.

І здалося ёй: нехта кліча „Міроніха, Міроніха!“

Рынулася наперад, забылася пра ўсё на сьвеце, але моцныя стала, спатыкнулася і ўпала.

Застагнала ад нечага: ці-то боль апанаваў, ці-то жалоба
старой бабулі?

А дождж ліў і ліў, рагатаў шалёным рогатам вецер,
шапталі дрэвы...

Знайшлі Міроніху мёртвай. Пагаравалі, пагаравалі, ды
і кінулі.

— Добрая баба была...

Пайшлі к папу, каб пахаваў той. Але поп наадрэз адмо-
віўся: ведаў доўгаполы—дрэнная пажыва будзе.

— У чорта старая верыла. Грэх ня хочу браць на сябе.
Дзеці малыя...

... А ў ноч падыйшлі замаразкі: лёд хрусталём зацягнуў
раку і крыніцы...

Узялі сяляне труну міроніхіну, зацягнулі на курган і па-
хавалі на ім.

Вось з тых пор і завуць сяляне мясцовасьць гэтую:

Міроніхін курган.

Некалі прыедзе сюды архэолёг, убачыць курган на кур-
гане і ня будзе ведаць, што пахована тутака вядомая казачніца...

Улетку тутака—ні прайсьці, ні праехаць. Улетку ту-
така—навокал лес зялёны, шмат зьвярыны рознай у ім.

А ўзімку, у піліпаўку—ваўкі спраўляюць, можа, шлюб...

Вось і цяпер —

вые воўк,
шумяць дрэвы,
бярэ страх...

Студзень.

Сяргей Фамін

* * *

Зашумела шоўкам лісьця шолах-гліца,
Шэрым шоўкам маладога поля.
Разьліліся сьветлыя крыніцы
І вясна зьявілася сваволіць.
Раскажы, сястрыца, аб суглінках,—
Іх пановаму аруць сягонья?
...Захісталася бялянкаю каліна.
Зацьвілі румянкавыя гоні.
Любая! цнатлівай раніцою
Прыхадзі ты заўтра да мяне.
Мы спаткаем новае з табою
У лілёва-сонечнай вясне.
Паглядзіш, як трактарам-маторам
Будзе рэзацца пановаму зямля,
...і мае румянкавыя касагоры
Перастануць ў далях красаваць.
І заб'ецца, так тагды заб'ецца
Сэрца апавіўшыя журбой,
Што замест румянкавай пальцеца—
Новы сьпеў—матора перабой.
Скажаш—ня люблю я новай завірухі?—
Я за гэта ўсё—аддам сябе.
І матора сьпеў мне любя слухаць.
Толькі...
Шкода мне румянкавую бель...

в. Ратуцічы, 1926. 3-IV.

Е. Пфляумбаум

Светласць

Зноў ты, цнатлівая,
Зноў ты, лілейная,
сьнежна-халодная
сьвежая светласць!..

Думы жалобныя
ў ветры развеела
і асьвяціліся
ў цемені
ветлы.

Белыя чайкі
у светласці возера
мармурам зьяюць
і плешчуца ў россыпі
светла-сярэбранай,
светла-усьпененай
плешчуца
ўсплёскамі
ў сонечных
косах.

Алесь Звонак

За бартом

(Апавяданьне)

Я ішоў па вуліцы.. Махаў кійком і скрозь акуляры паглядваў па бакох. Мне нават здавалася, што я гляджу скрозь самыя ружовыя акуляры..

Гэта таму, што я адчуваў сябе шчаслівым..

Кажуць, што шчаслівыя людзі робяць найбольш глупства..

Мне таксама хацелася выкінуць што небудзь такое нязвычайнае.

Весела было..

Бо, я скажу вам, калі вы молады, вось як я цяпер, кожная жылка на вашым твары трапеча, кожны мускул дрыжыць ад напружанасці. Вы адчуваеце, як маладое віно юнацтва ап'яняе вас. Вы адчуваеце сябе здольным на многае. І добра яшчэ, калі вы ад прыроды надзелены вялікай удзячнай здольнасцю—ня пісаць вершаў. Бо гэтай хваробай амаль не пагалоўна хварэюць усе ў маладыя годы. Вось як дзеці шкарлятынаю ў дзяцінстве..

Я знаю, пройдуць годы і кіпень юнацкае крыві прастыне. І маладосць адшуміць крыламі арлінымі і знікне ў далі абсяжную.. І можа шкода будзе яе непаўторную, як сноў прыгожых, непаўторных.

Вось я ўжо адчуваю, як з гадамі астывае гэты пал, як безразважнасьць прападае, пакідаючы месца халоднаму разважанню..

І мне шкода сваёй маладосці..

Але ў гэты дзень я адчуваў сябе самай шчаслівай істотай на зямлі.

Моладасьць!

Моладасьць—як жанчына..

Яе можна любіць да страты розуму,—да вар'яцтва... І яе так-жа лёгка страціць, як любімую жанчыну. Яна пакіне вас тады якраз, калі вы больш ад усяго закаханы ў яе...

Я хачу сказаць—у маладосьць, а не жанчыну. І калі-б ня сынтас—гэты вораг усіх пішучых, вы-б зразумелі гэта і без адступленьняў.

Усё гэта я сказаў між іншым.

Ітак, да справы.

Для вас, бязумоўна, зусім ня важна, колькі месяцаў ці дзён таму назад гэта было. І нават што было, я сам не даю сабе пэўнай справаздачы.

У адзін з самых звычайных чэрвеньскіх вечароў я ішоў па вуліцы.

Куды?

На гэта я і цяпер не адказаў-бы. Проста я быў у захапленні ад усяго. Я быў шчаслівым у гэты вечар. Пераходзячы праз вуліцу каля рамізьніцкага каня, мне проста хацелася пацалаваць яго вільготную доўгую морду. Такія добрыя былі вочы ў каня. Я тады спрачаўся-б з вамі за тое, што коні могуць усміхацца ня горш людзей. Я адчуваў, што я закахаўся сёння ува ўсё жывое і ў гэты сіні чэрвеньскі вечар, і ў гэту шумлівую неспакойную прэстую вуліцу.

І яшчэ: перада мной у ваччу стаяла стройная смуглаватая, з вочамі, як тысяча прадоньняў—яна. І я быў бязьмерна рад усяму.

Так бывае толькі ў незабыўныя гады маладосьці.

Паўтараю: я быў шчаслівым. Я—кахаў і мне здавалася, што і мяне кахаюць.

Мабыць, у мяне крыху сьмешны выгляд быў, бо праходзячы, як мне здавалася, дзіўна ўзглядвалі на мяне. Я ішоў куды папала і ўсміхаўся сам сабе.

І раптам гэтыя халодныя, чужыя, пранізваючыя вочы. Я як цяпер памятаю гэты востры зірк шэравата мутных халодных і такіх расчараваных вачэй. Ён зірк запамінаўся надоўга.

Гэта насупраць мяне ішоў чалавек у крыху пацёртым старым, але элегантным касцюме і чорным капялюшы. Я ўважыў тонкі бляды твар і вочы, што сваім халодным бляскам уставіліся на мяне. Момант—і чалавек параўняўся са мной

і яго тонкі прыгожы бляды твар скрывіўся ў ледзь прыкметную ўсьмешку. Я ўбачыў, як чалавек ледзь прыкметна пакланіўся мне. І ў гэтым паклоне, як мне здалося, было шмат пагарднасьці.

Я стараўся прыпомніць усіх сваіх знаёмых. Сярод іх я ня мог прыпомніць гэтага чалавека. Я толькі памятаваў, што гэты калючы зірк халодных вачэй я недзе адчуваў.

Я зазваваў. Я ня мог прыпомніць яго. І якога чорта я капаюся у сваіх успамінах, шукаючы у іх таго, чаго там не магло быць—гаварыў у думках я сам сабе. Мяне 'ахапіла злосьць. Я адчуваў, што мой шчаслівы настрой прападае.

Бяз мэты прайшоўшыся некалькі разоў па вуліцы, я зайшоў адпачыць на сквэрчык.

Было цёмна. На лаўцы на адным канцы сядзеў чалавек. На другі сеў я. Ад няма чаго рабіць я запаліў папяросу. Праз хвіліну чалавек рэзкім няпрыемным голасам, нібы неахвотна, прамовіў:

— Выбачайце, дайце мне запалку...—і пасунуўся ў мой бок.—Ня прыкурыць, а запалку. У зубах яго тырчэла папяроса. Я вынуў запалкі, чыркнуў і даў прыкурыць, асьвяціўшы твар чалавека. На мяне глянулі халодныя шэравата-мутныя вочы і калючы зірк на момант упіўся ў мяне. Гэта быў спатканы паўгадзіны таму назад чалавек у чорным капялюшы.

Чалавек холадна падзякаваў і адсунуўся ў свой канец лаўкі.

Мяне мучыла пытаньне: адкуль я ведаў гэтую асобу. Я ўжо ня сумняваўся ні хвіліны ў тым, што я ведаў яго. І яшчэ гэты паклон на вуліцы...

— Што за чорт!—у думках вылаяўся я. Аднак парашыў даведацца хто ён—гэты незнаёмец.

Некалькі хвілін пасядзеўшы, я адважыўся:

— Выбачайце, мне здаецца, што мы недзе з вамі спатыкаліся...

— Так!—холадна, не паварачваючы галавы ў мой бок, адказаў чалавек.

Я настойваў:

— Я хацеў-бы спытацца у вас—калі і дзе...

— Дарэмна,—адрэзаў ён.—Я ведаю вас, вы ведалі мяне і досыць. Працягваць знаёмства са мной наўрад ці захочацца вам... Бывайце здаровы!

Той-жа пагардлівы паклон, той-жа зірк, і чалавек зьнік у цемры алеі сквэра. Я заўважыў няцьвёрдую расьхістаную паходку.

Мой шчасьлівы настрой зусім прапаў. Сколькі я не стараўся, у гэты вечар я нічога прыпамятаваць ня мог. Раззлаваны, я вярнуўся дадому.

* * *

Ага! Я такі прыпомніў...

Гэта было больш дзесяці год таму назад, і падрабязнасьці сьдерліся ў маёй памяці. Больш дзесяці год. Значыць, я тады быў ні больш ні менш як хлапчуком і, натуральна, у віры падзей, якія тады адбываліся, я мала разьбіраўся. Хіба толькі клясавым чуцьцём я адчуваў, дзе праўда, хто і ў чым вінаваты ў гэтых падзеях. Сутнасьць-жа іх для мяне была ня зусім яснай. Але і тады ўжо я ўсёй сваёй душой ненавідзеў адных і плакаў бяз сьлёз за другіх, сьціскаючы кулакі і зубы.

Я тады моцна ненавідзеў прыгожую сьветлавалосую з затуманенымі вачмі, з яркімі пунсовымі губамі паненку ў ружовым плацьці. Менавіта яна мне запомнілася ў ружовым.

З вакна сугарэньня, стаўшы на лаўку, я мог бачыць, што рабілася ў нас на дварэ. І тое, што я бачыў, рабіла для мяне многае зразумелым. Я бачыў нізкія паклоны перад панамі маёй мацеры, я бачыў яе постаць, штогнулася пры размове з імі, як гнецца былінка пад ветрам, і мне было так балюча крыўдна за яе—маю маці. І яшчэ больш тады я ненавідзеў паненку ў ружовым. О, у гэтым маленькім камочку, што завецца сэрцам, я мог шмат крыўды гаручай і нянавісьці насіць.

Маці мая часта пыталася, чаму я такі заўсёды пануры. Што магла яна разумець, што робіцца ў маёй душы?!

Я ненавідзеў яшчэ і стройнага прыгожага маладога палкоўніка, што заўсёды быў каля паненкі ў ружовым. О, яго я больш ад усяго ненавідзеў. Пасьля я скажу чаму.

На шырокі двор наш часта заяжджалі аўтамабілі з ваеннымі і вольнымі. Часта прыскаквалі верхавыя. Я ня ведаў, што тут робіцца. Я толькі чуў па вечарох, як з вакон другога паверху несьліся галасы, песьні, звон шкла альбо гукі музыкі. А то пад акампанімэнт рояля я чуў голас сьпяваючай жанчыны. Ненавісны знаёмы голас паненкі ў ружовым. Тады ўсе

сьціхалі. З вакон несьліся толькі пяшчотныя гукі сьпеву і рояля. Высунуўшы кучаравую сваю галаву з вакна сутарэньня, я стараўся разгадаць, што робіцца там за вокнамі. Цяпер я добра ведаю, што там рабілася. А тады скуль я мог ведаць?

Я памятаю, як аднойчы пад вечар на лаўцы пад ліпай каля дому сядзелі „яны“—прыгожы малады палкоўнік і паненка ў ружовым. Праходзячы я бачыў, што яны цалаваліся. Я з вялікай прыемнасьцю запусьціў-бы каменем у гэтую парачку, але нешта перашкаджала мне зрабіць гэта. Я пачуў як мяне гукнулі і падышоў. І гэты ненавісны для мяне голас расчырванеўшайся паненкі:

— Хочыш цукерак?

І яна працягнула ў мой бок руку, голую да пляча. Я ўспомніў усю сваю нянавісьць і адказаў:

— Не...

— Гляньце вы толькі, Валодзя! які цікавы хлопчык і якія ў яго задуменыя вочы... Бедны...

А мяне яшчэ больш брала злосьць. Мне хацелася заплакаць. Я укусіў-бы гэтую белую, працягнутую яшчэ ўсё ў мой бок, руку. І яшчэ мне стала балюча і крыўдна за гэтае слова: „бедны“.

— Пакіньце вы яго!..—з нецярплівасьцю прамовіў палкоўнік.—Мужыч’ё такім грубым і застанецца. Сколькі воўка не кармі, ён у лес глядзіць.—І на мяне з пагардай глянула пара халодных жорсткіх вачэй з калючым нейкім зіркам.

Я моўчкі павярнуўся і пашоў. Крыўда і злосьць палілі мяне.

Я запомніў яшчэ:

Аднойчы дзяншчык палкоўніка прыскакаў на наш двор. Палкоўніку трэба быў конь. Маладцаваты палкоўнік ускочыў на каня і пачаў гарцаваць, перш чым зьехаць з двара, таму што на ганку стаяла „яна“ разам з іншымі. І раптам палкоўнік зваліўся з каня—лопнула падпруга і зьехала сядло. Палкоўнік ускочыў. Чырвань заліла яго твар. На ганку сьмяяліся. Тады палкоўнік падышоў да падскочыўшага дзяншчыка. Той выцянуўся ў струнку. Я ўбачыў, як рука палкоўніка ў белай рукаўцы з хлыстом узмахнула раз, другі... На твары салдата селі два крываваыя пісягі. Я ня мог больш глядзець. Мая маладая душа глыбока абуралася супроць гэтага нечалавечага

ўчынку. Уся мая істота паўставала супроць гэтага факту. А на ганку рагаталі яшчэ больш. І сярод другіх галасоў я выразна чуў звонкі сьмех паненкі ў ружовым.

Аднойчы ўранку палкоўнік прыскакаў ува двор і, заўважыўшы мяне, гукнуў. Я спачатку хацеў завярнуцца і ўцячы, але пасья падыйшоў.

— Вось табе ліст. Зьбегай наверх і аддай. Ты ведаеш каму?...

— Ведаю...

— Жыва! Вось табе!

І на плітах зазьвінеў кінуты срэбраны рубель.

Я ня кратаўся з месца.

— Ты што-ж?

— Я не панясу...

— Ах, ты!..—І рука з нязьменным хлыстом замахнулася на мяне.

Пасья апусьцілася. Ён раздумваў. А я заместа таго, каб уцякаць, стаяў.

— А ты мне за гэта падабаешся, хлопец... Хто ты і як зваць цябе?

Я неахвотна адказаў.

— Пачакай, я з табой пагавару...

І, пазваньваючы шпорамі, малады палкоўнік падышоў да дэзьвярэй, пазваніў і адчыніўшаму швэйцару аддаў ліст. Пасья вярнуўся да мяне. На распытаньні яго, я адказваў хоць неахвотна, але бяз злосьці. Маладыя сэрцы хутка адходзяць.

— Ты не паблісквай вачамі, ваўчанё. Я табе нічога не зраблю. Ты мяне зацікавіў, панімаеш, сапляк?.. Ваша чорная парода падчас мае шмат чаго, чаму нам пазайздросьціць можна было-б...

А на растаньні ён пахлопаў мяне па плячу, сказаўшы:

— Вось, хлопец, я сёньня ўночы еду на пазіцыі і можа ты мяне ня ўбачыш больш. Мяне могуць забіць, панімаеш? Скажы, шкода табе мяне ці не?

— Не...

— Ты праў, хлопец, табе няма за што шкадаваць мяне. А калі жыў буду, калі немцы не падстрэляць як курапатку, мы з табой спаткаемся можа і пры другіх абставінах...

І халодныя шэраватыя вочы пранізвалі мяне сваім вострым зіркам.

— А цяпер ідзі сабе!..

А ўвечары, высунуўшы сваю лахматую чарнявую галаву з вакна сутарэньня, я чуў:

— О, радасьць мая! Мне так цяжка з табой раставацца.. Але доўг, Расія кліча мяне туды, дзе гарматы, агонь, кроў і сьмерць.. Мы зальём крывёю палі і землі, але чэсьць наша, чэсьць гасударства, чэсьць Расіі ня будзе папрана ворагамі!..

* * *

Ён быў праў, калі гаварыў, што можа мы спаткаемся пры другіх абставінах. Праз некалькі год мы спаткаліся.

Гэта было тады, калі вуліцы пачыналі пунсавать ад чырвоных бязьлікіх сыцягаў, калі вуліцы пачыналі зьвінець новымі, нячуванымі дагэтуль, галасамі і песьнямі. Мы спаткаліся. Я—падростак, абшарпаны, з агнём у ваччу, што загарацца пачынаў яшчэ і ён—палкоўнік з пагонамі і георгіеўскім крыжам на грудзёх. Я бачыў, як салдаты зрывалі ў палкоўніка бліскучыя пагоны, георгіеўскі крыжык. Я бачыў, як салдаты білі яго па мордзе. І пасья, калі яго нікчэмнага, зьбітага, са сьмехам вялі па вуліцы, я спаткаўся з ім.

Ён заўважыў мяне.

Крыва ўсьміхнуўся вуснамі, на якіх, як і на твары, запыкліся чорныя згусткі крыві. Усьмешка яго ня была самаздаволенай, як некалькі год таму назад, гэта была гримаса ад болі.. Я адчуў усё той-жа калючы зірк, цяпер ужо асушаных цьмянасьцю шэраватых вачэй.

Мы спаткаліся..

Больш пасья таго я ня бачыў яго.

* * *

Цямнела..

Я стаяў на мосьце і глядзеў уніз на ваду. Я глядзеў, як павольна коцяцца дробныя хвалькі і думаў. Я зноў быў бязьмерна шчаслівым і п'яным ад сьвежага чэрвеньскага паветра, ад паху чарэмхі і ад сваіх шчасных дум. Я марыў аб самых нязвычайных рэчах. Я забыўся пра сваё спатканьне з чалавекам у чорным капялюшы і мяне пакінулі ўспаміны аб калючым зірку халодных, шэравата-цьмяных вачэй. У думках маіх было другое. Я глядзеў у воду і мне здавалася, што я бачу

„яе“ з вочамі як тысячы прадоньяў, з прыгожым смуглявым абліччам і такімі вачыма, як ні ў кога, яе,—маю каханую...

Раптам я адчуў, што на маё плячо лягла чыясьці рука. Я інстынктыўна ўздрыгануўся.

— Хм... Вы задумаліся і спужаліся мяне...—І проста ў вочы мне глядзела пара халодных вачэй з вострым пранізваючым зіркам.

— Не, нічога...—пасьпяшаўся я сказаць што-небудзь, адказваючы на яго паклон.—Я проста любавалася прыгожасьцю сёняшняга вечару...

Чалавек апатычна ўсьміхнуўся і прапанаваў мне прайсьціся. Я ня ведаю чаму, згадзіўся. Мы пайшлі па набярэжнай вуліцы. Мне абсалютна не хацелася прагульвацца з гэтым чалавекам, а тым больш гаварыць з ім. Але мяне мэрам гіпнатызавалі яго вочы. Прынамсі, я сам ня ведаў, што мяне падштурхнула згадзіцца на яго прапанову прайсьціся. Хутчэй ад усяго мяне зацікавіў гэты чалавек мінулага. Было нешта аджыўшае ў яго манерах. Быццам чалавек гэты ўсёй сваёй асобай напамінаў гэта недалёка-далёкае мінуўшае.

Мы ішлі. Ён нічога не гаварыў. Я тады парашыў раптам абарваць гэтае спатканьне, зусім непатрэбнае ні мне, ні яму. Я сказаў:

— А я такі добра прыпомніў Вас і ведаю цяпер з кім маю гонар гаварыць.

Апошні сказ я нарачыта падкрэсьліў. Чалавек ні капелькі ня здзівіўся і халодна адказаў:

— А я думаў, што вы забыліся. Гэта так даўно было...— і асекся.—Кіньма пра гэта!..

— Адно пытаньне,—перабіў я,—адкуль вы мяне маглі прыпомніць і як вы пазналі ў мужчыне пад акулярамі, кэпі і гальштукам басаногага хлапчука?

— Вы калісьці зацікавілі мяне. Я запомніў вас... Вось чаму я і пазнаю цяпер.

— Што вам ад гэтага?—з гіроніяй спытаў я—і чаму вы тут, а ня там хоць-бы, дзе падобныя вам?.. І як вы ўцалелі ў часы завірухі?

Мой размоўца суха і неяк рэзка і няпрыемна засьмяяўся.

— Як я ўцалей і чаму я тут? Я вам цяпер нічога не скажу, я сьпяшаюся. Вось вам мой адрас, калі вы захочаце, вы адшукаеце па ім мяне. Бывайце!

І ён завярнуў у нейкі цёмны завулак, а я пашоў у раздум'і куды вочы глядзяць.

* * *

Я ня памятаю сколькі часу прайшло пасля маіх двух ня зусім звычайных спатканьняў з гэтым чалавекам мінулага. Я зноў задуменна ішоў па вуліцы. Цяпер мне ўжо не здавалася ўсё такім прыгожым як некалькі месяцаў таму назад, у тыя прыгожыя чэрвеньскія дні.

Настроі! Яны мяняюцца, як мяняецца ўсё на сьвеце.

Я быў у глыбокім задуменьні і між бровамі заляглі маршчынкi. Я цяпер ня ўсьміхаўся ветла коням. Я разважаў з самім сабой. І іншымі вачыма я глядзеў на сьвет. Я ўсё так-жа кахаў маю смуглявую, стройную, з вочамі, як тысячы прадоньняў. Толькі да гэтага пачуцьця прымешвалася шмат горачы... Я ішоў бяз мэты, бо ісьці ня было куды.

І зусім выпадкова я знайшоў у кішэні скамечаны кавалачак паперы. Без усялякае мэты я вынуў яго і пры сьвеце ад вітрыны прачытаў. Гэта быў адрас майго нязвычайнага знаёмага.

Я парашуў наведць яго, успомніўшы яго ня зусім ветлыя запросіны. Было недалёка, ды і наогул у гэты вечар, як я сказаў, мне ісьці ня было куды.

Я пайшоў.

Бяз ніякае цяжкасьці я знайшоў яго кватэру. Пазваніць ня было чым. Дзьверы былі адчынены і я ціха ўвайшоў. З адных прыадчыненых дзьвярэй падала на падлогу вузенькая істужка сьвету. Я, мякка ступаючы па ўсланай кілімам падлозе, падыйшоў да дзьвярэй. За сталом сядзеў чалавек і нешта пісаў. Адразу мне кінулася ў вочы: на стале перад пішучым ляжаў бліскучы маленькі браўнінг. І па тым, як чалавек нэрвова пісаў, і па тым, як уздрыгвалі яго плечы, я зразумеў усё. Я падышоў і крануў яго за плячо. Ён разгублена, як уколаны, ускочыў, хапіўшыся чамусьці за браўнінг. Я суха засьмяяўся:

— Кіньце!..

І ўпярыню я ўбачыў, што гэты чалавек страціў сваё самаўладаньне. У яго заўсёды спакойных вочах, была такая разгубленасьць, такая распач... Ён толькі ўскрыкнуў:

— Вы?.. Вы?..

І апусьціўшы голаву на рукі, як сядзеў за сталом, заплакаў наўзрыд. Бліскучы браўнінг валяўся на падлозе. Я падняў. Ён быў заражаны.

Раней я глыбока ненавідзеў гэтага чалавека. Цяпер мне проста было толькі шкода яго. Я не хацеў ведаць трагэдыі яго. Мне абсалютна ўсё роўна было ці пакутуе гэты чалавек ці не.

Раблю агаворку: я чулы да чужога гора і сьлёз, як толькі чулы можа быць паэт.

Але гэтага чалавека я даўно ведаў. І ведаў яго мінулае, хоць можа і ў дзесятай частцы. Толькі хапала і гэтага. А гэта мінулае для мяне — толькі пракляты ўспамін. Я знаў, што ня сёньня дык заўтра і гэты чалавек павінен быў зьнікнуць, як зьнікла бясьсьледна тое мінулае, водгаласкам якога быў ён сам. Натуральна, што я ня мог нават спачуваць яго няшчасьцю ці трагэдыі. Апошняя была часткова зразумелай для мяне. Але-ж калі так, то наш народ вякамі перажываў не такую трагэдыю. Трагэдыю, ад якой меркнуць тысячы падобных гэтай. Таму я замест суцяшаньня кінуў яму два словы:

— Саромейцеся, вы мужчына...

Ён змоўк. Праз хвіліну ня мяне спакойна глядзелі яго вочы.

— Вы прышлі ня ў час,—гаварыў ён уздрыгваючым голасам,—але раз прышлі, то слухайце. У першы раз мяне ўбачылі такім слабым і нікчэмным староньня вочы. Мне сорамна за гэтую нікчэмнасьць, але цяпер мне ўсё роўна...

— Кіньце ваша лішняе благародзтва...

— Я не магу адвыкнуць ад таго, да чаго прывыкаў усё сваё жыцьцё. Але слухайце далей: што я цяпер? Я—гэта лісток, сарваны вялікай, усё зьмятаючай на сваім шляху бурай і закінуты ў куток, замецены пылам, забыты ўсімі і пакінуты сохнуць. Ваша ўлада нават ня ўздумала прасьледваць мяне. Нашто я ёй такі? Я так-жа небясьпечны ёй, як, як забыты звар'яцеўшы былы гэнэрал, што ходзіць па горадзе з кацялочкам і жабруе. Вы-ж бачылі яго? Я толькі быў. Цяпер мяне няма. Я выкінуты за борт вашай вялікай рэвалюцыяй і ня ведаю куды плысьці...

Ён гаварыў прыгожа і рэзка...

— Што-ж—перабіў я,—вы змаглі-б аддацца нашай плыні. Дзьверы не зачынены ні для кога хто жадае з намі ісьці.

Пакажэце сябе сучасным у нашым сучасьці і ваша мінулае забудзецца. За што вы яшчэ чапляецеся? Няўжо дзесяць год з часу нашай рэвалюцыі дагэтуль не пераканалі вас?

— Вы мне гаворыце сьмешныя рэчы—і ён паспрабаваў усміхнуцца, скрывіўшы вусны ў кіслую грымасу. Вашымі вуснамі гаворыць яшчэ толькі камсамалец. Вы забываеце, што я ўвесь у мінулым. Я ім жыву. Я ўсё прызнаю, але я не магу зжыцца з вамі. Вельмі моцна ўрасло ўва мне старое, аджыўшае. Я спаткаў вас і вы растравілі мне старыя раны. Успомніўшы вас, я ўспомніў сваё бліскучае, незваротнае мінулае. Ды і пры тым—абарваў ён—я вельмі вінават, каб мне загладзіць сваю віну і чым?..

— Працай.

— Працай? Вы сьмешны мне, юнак! Працай? Гляньце вы на гэтыя рукі з тонкімі і белымі пальцамі. Я так-жа бяспомачан, як дзіцё. Я выхаван у другім напрамку, і каму я патрэбен у вашым вялікім будаваньні? Я чужы для вас. Я магу толькі выклікаць жаль і пагарду, падобна сваім сябрам, раскіданым па ўсім сьвеце, нікчэмнасьцям, лёкаям у аўрапейскіх кафэ-шантанах, газэтчыкам і шулерам, былым княжнам, графіням,—а цяпер прастытуткам...

— І што-ж вы дзесяць год нечага чакалі, на невашта спадзяваліся, думалі?.. І дадумаліся толькі да гэтага?—Я паказаў яму на браўнінг.

— Гэта? Гэта толькі выйсьце...

Яго тонкі бляды твар зноў скрывіўся ў усмешку. Крыху памаўчаўшы, ён дадаў.

— Вось яшчэ прычына: мая апошняя, мая надзея, мой сьветлы ўспамін, які страціў я ў часы рэвалюцыі і шукаў столькі год,—яна, вы-ж памятаеце яе? Я знашоў яе! Яна—самая зацяганая маскоўская прастытутка. (Я ўспомніў паненку ў ружовым). І гэта ўсё... Далей я ня маю куды ісьці...

Голас яго сарваўся...

— Ваш непатрэбны приход толькі адклаў разьвязку маёй трагэдыі. Ідзеце, і ня прыходзьце больш. Гэта будзе дарэмным. Выбачайце і бывайце здаровы!

Я вышаў на вуліцу. Сьвежы вецер веяў з усходу. Я вольна поўнай грудзьдзю ўздыхнуў і засігаў прэч ад гэтага дому.

Больш я ня бачыў чалавека ў чорным капялюшы.

М. Хведаровіч

У госьці

Дарагія, залатыя, як вас зваць!
Сустракайце, прывітайце—я ваш госьць.
І здалёку бацькі сіва галава
Усьміхаецца бяздомцу мне чагось.
— Ну, заходзь, Мікола,—кліча ён,—
Раскажы, што новага на сьвеце.
У нас цяпер вялікі выпаў сьнег
І з мяцеліцай заводзіць сьпевы вецер.
Вырас ты, цябе аж не пазнаць,
Ці мо' здрадзілі старыя вочы?!
Ты, сыноч, зайдзі на дзень да нас,
Потым йдзі сабе куды захочаш.
Знаеш што, пакуль усё-ж жыву
Некі жаль нязнаны сэрца цьвіліць.
Паглядзі і пуны нова вунь,
Дзе ячмень з табою малацілі.
Што сказаць мне, што яму сказаць,
Перадаць свае як адчуваньні.
Я стаю прад ім у нямым прызнаньні,
Капае з вачэй гарачая сьляза.

За парогам

І свае жаданьні перамог
Я нясьмела дома, нібы злодзей.
Перайходжу бацькаўскі парог,
Роўна на дзевятым годзе.
У сенцах пах мякіны і лупы,
А на бэльках схнуць авечыя аўчыны.
Вецер-буй нам стрэху ўсю злупіў,
І глядзіць святло праз дзіркі шчылін.

— Ну, а маці дзе, чаму-ж няма?—
Кажа бацька—не пабачыш маткі,
Ўжо памерла сёмая зіма,
Вось таму і ў хаце непарадкі;
А пакуль на покуць вась сядай,
Закусі і выпі, брат, як дома.
І здаецца ў бацькі барада—
Стала як пшанічная салома.
Вечар. Уміраюць дзесь званы,
На апошці сьпяць вароны каркі
І запахла радасьць малых дзён—
З недапітай самагоннай чаркі.

Назаўтра

Не пазнаць людзей сваіх ніяк,
Усім здаволены, а думка ўсё-ж адна...
— Вось, Міколка, ў горадзе мо' як
Пастарайся, каб зямліцы нам.
Перадай, налог ня вельмі нам...
Унясьлі ўжо да апошняй раты.
Толькі вась цяпер бяда адна,
Забіраюць у воласьць апараты.
Раскажы, што ў цэркву ўжо нядом
І ня водзімся мы з справай гэтай.
Перадай, каб болей у нардом,
Дасылалі кніжак і газэтаў.
Ну а сам, таксама помні нас,
Прыяжджай, мы рады будзем госьцю.
І раскажаш зноў што як у вас,
Як жыцьцё будзем ў маладосьці.
У дарогу ўжо запрэжан конь,
Ня стрымаць, грабе зямлю нагамі.
І так шчыра госьцяву далонь,
Ціснуць чорнымі, аржанымі рукамі.
Вёска тая, глянеш і ня тая,
Ні пазнаць, ну проста расьцьвіла.
Толькі шылда тая-ж верставая,
Моўчкі дагнівае ля сяла.

Капыль. 15/І 28 г.

Кавалак іх жыцьця

Калі гніе труп, то добра, што вецер разносіць смурод...

1

Жыцьцё чалавека—нявыразная, тонкая імклівасьць.

Нацягнутыя струны скрыпкі выліваюць неабдымныя адчуваньні душы, падымаюць прагныя пачуцьці—тонкія і нявыразныя, хоць глыбокія, як чалавек.

Парвуцца струны—і выразнай становіцца цішыня.

І вось цяпер, калі парваліся гэтыя струны, калі пэнкнулі яны ад напятасьці, ад таго, што вылівалі сваю душу, што падымалі неабдымныя прагныя пачуцьці нявыразныя і тонкія—адразу стала яскрава акрэсьленай, афармаванай гэтая цішыня. Зразумелай стала нявыразная імклівасьць жыцьця. Зразумелай і строга аточанай.

Тады яму было 22 гады. Тыя гады, якія лёгка губляюцца, каб пасья не знайсьці іх. І вочы ў яго былі такія, якія востра гараць, каб пасья патухнуць у нэрвова-скрыўленых брывах.

Тады на дарозе спаткалася Валя. Яна так ціха падышла да яго, і так ціха шапнула адзінае слова, з якім аддаецца жанчына ў ласках, у прагнасьці да жыцьця; растопленая і суцэльная, бадзёрая і стомленая. Аддаецца, каб яшчэ больш узяць для свайго афармленьня чалавека, каб яшчэ больш стаць выразнай і суцэльнай.

І, калі вечар нячутна апускаў сіяватую дымку на стомленыя дзяняшнія цені,—тады выразней пляскаліся лісты на клёнах, асыпалася тонкая імгла, расплывалася шэраватае паветра, змаўкалі цьвёрдыя вуліцы, слаліся лісты, ціха запальваліся зоры і ліхтары—і тады падымалася сэрца.

А ён быў у Валі. За вакном капашылася восень і ноч. Прабягаў каля сьцен вецер і чапляўся за асыпаны шыпшыньнік. Месяц кавыляўся ў абрыўках парэзанных хмар. Пахла жорсткая строгая восень і ноч.

Валя моўчкі сядзела ля вакна (тады мала гавораць, калі ёсьць аб чым многа гаварыць). Яна глядзела на гэтую ноч і парванія чорныя хмары. Там яна бачыла туманыя вялікія цені. Яны прырасталі да зямлі. Падымаліся ўгору плямамі запаленых вокан. А над гэтымі камяніцамі кавыляўся сьпяшаючы месяц.

Адварнула і запытала ў яго:

— Анатоль, а ці ведаў ты Сёму?

— Ведаў.

— У такую от самую восень ён памёр ад сухотаў. Тады доўга плакала Марына. Яна любіла яго.

— Да чаго гэта ты?

— Так,—успомніла. Яна любіла яго, каб пасья не забыць...

Анатоль стаяў ля яе.

Валя лёгка ўзяла яго руку, што ляжала на біле крэсла. Уззяла і палажыла ў сваю. Тады вочы запалілі прагныя зрэнкі і няроўным стала дыханьне. Можа гэта яна сказаць што хачела, а можа адчувала яго: здоровага і маладога, пругкага і палкага, якому яна аддаецца, растопленая ў пяшчоце, каб узяць ад яго яшчэ больш для свайго афармленьня жанчыны.

А ноч гусьцела ўсё. Прабягаў каля сьцен вецер і чапляўся за калючы шыпшыньнік. У абрыўках хмар паміраў месяц.

На століку сіпела і нудзілася лямпка. На канапе сядзела Валя. У нагах, на крэсьле—Анатоль. Гэта была іх ноч, іх цішыня. Валя бачыла, адчувала цяпер тую радасьць, якую ў жыцьці стараюцца ўспамінаць, каб жыць радасьцю. Гэта была першая такая душная ноч, такая звонкая і чоткая. А яе вочы палілі зрэнкі і няроўным станавілася дыханьне.

Тады яе рукі лажыліся на калені Анатолю. Яны былі мяккімі і белымі. І словы былі мяккімі і гарачымі, як гэтая ноч. І такая выразная станавілася цішыня, як выразна білася сэрца.

— Так, Валя, ты будзеш са мною шчасьлівай.

— Я буду шчасьлівай! Я не магу быць нешчасьлівай, калі кругом такое вялікае шчасьце!—і білася сэрца, каб пасья на век замоўкнуць трывогай, каб пасья ня ведаць гэтага шчасьця...

А за вакном шугалася восень і вецер. Трапятаўся калючы шыпшыньнік.

— Пасьля заўтра ты ўжо будзеш маёю навекі. Мы будзем...

— Анатолю,—я сягонья хачу быць... Анато-о-оль...

... І яна растваралася ў ім поўнаю сваёю палкасьцю. Растваралася ў ласках, у прагнасьці ад жыцьця: зьнямогшая і сучэльная. Аддавалася, каб яшчэ больш узяць для свайго афармленьня жанчыны...

За вакном коўзалася нясьмелая раніца.

2

І от прайшло пятнаццаць год. Тых год, якіх ня хочуць забываць, каб не адчуваць іх. Яны праходзілі: вёснамі і зімамі, цёплымі і халоднымі; доўгімі і кароткімі начамі, у якія Валя слала пасьцель, кідалася ў падушкі і ўся гарачая і вялая чакала яго—здаравага і ўладнага. А ён—капашыўся над лямпаю, гнуўся над сталом, доўга рабіў нешта: вылічваў, меркаваў, удумляўся і пасьля—стомлены і ўнікнуты—скара засынаў.

На раніцу Валя ўставала, бразгала начыньнем, вазілася з прымусам—гатавала сьнеданьне, турбавалася, сьпяшылася і тады ласкава, па-жаночу будзіла Анатоля. Сонца доўгімі косымі струменькамі ўлівалася ў пакой, залівала падлогу і залаціла тонкія пылінкі.

І яна будзіла яго такімі цёплымі мацярынскімі вачыма. Гладзіла валасы і адчувала шчасьце.

— А ты мусіць даўно ўжо ўстала?

— Ужо нават і сьнеданьне прыгатавала. Уставай, а то позна ўжо. Ды ты-ж, як і заўсёды, пойдзеш некуды... Толькі ня баўся нідзе, а то заўсёды так позна прыходзіш і такі ўтомлены. Ня можна так рабіць. Шкадаваць сябе трэба.

А пасьля яна ціха праводзіла яго вачыма за дзьверы і прасіла, каб ня бавіўся, каб шкадаваў сябе.

І гэтак—прайшло пятнаццаць год.

За гэты час вырасла ў іх дачушка Ніна. Ёй таксама было пятнаццаць год. Тых год, якія лёгка губляюцца, каб пасьля не варочацца з болью. Сонца ўсходзіла. Праходзілі дні суровыя і радасныя. Шумелі вятры лёгкія і сіберныя. Расьцьвіталі і адцьвіталі бэзы. Грымелі і змаўкалі вуліцы. Былі доўгія і ка-

роткія ночы. І Ніна расла: радасная і звонкая. Вечарамі і яна чакала татулю. А пасьля сустракала яго.

— А во і татуля прышоў. Ты замарыўся мусіць? Праўда, замарыўся? А мама зараз гарбаты прыгатуе. Кавы хочаш?..

Ён цалаваў яе ў голаў і садзіўся ў крэсла. Тады зноў ажываў пакой сямейнай цяплынёю. Зноў за вакном капашылася ноч.

Пасьля здарылася тое, што абарвала тонкія струны скрыпкі, якія вылівалі неабдымныя адчуваньні душы, падымалі прагныя пачуцьці—і адразу выразнай стала цяпшыня.

Яму спаткалася Галя—тонкая і стройная, з белымі і гарачымі рукамі, з вострымі і чорнымі вачамі, з лёгкай і шырокай усмешкай. Тады ён ужо зрабіўся вялікім камэрсантам і ўладаром многіх крам. А яна шаптала яму:

— Анатолю, ты быў малады, ты ня любіў яе. Ты ня мог любіць тады, калі сэрца шукае любові.

А ён маўчаў. Ня ведаў, сапраўды ці любіў ён—бачыў толькі вострыя і чорныя вочы і хацеў, каб былі белыя і цёплыя рукі.

— Не! Я любіў!.. Я ня мог ня любіць Валі нават для Ніны!

— Гэта для Ніны. Цяпер ты ня любіш, праўда? Цяпер ты любіш для мяне, Анатолю...

— Так. Цяпер цябе люблю... Для цябе...

Маўчаў цёплы пакой. Цяжка зьвісалі на вокнах шторы. Маўчалі шорсткія гардзіны. Нямела строгая ноч.

...Ля дзьвярэй яна наганяла яго. У цемнаце рукі казлыталі шыю. Застывалі ліпкія, гарачыя губы.

Пасьля гэтага ён аднойчы сказаў Валі:

— Валя, я хачу табе сказаць тое, чаго ты ня хочаш, каб я сказаў табе.

У голасе яна пачула трывогу. Яна прадчувала нешта вялікае і нядобрае. Таму нясьмелая і трывожная сказала:

— Гавары.

— Я хачу табе сказаць тое, чаго ты ня хочаш, каб я сказаў табе. Толькі ты ня думай, што гэта я раблю таму, што ня люблю цябе, а таму, што люблю другую—Галю люблю я.

Валя апусьціла галаву. Вочы ўдарыліся аб падлогу.

— Я ўжо дагадвалася аб гэтым. Я ведала чаму ты так позна прыходзіш дахаты, чаму такі аддалёчны і халодны і так

мала хочаш мяне. Я дагадвалася, але баялася сказаць табе, сама няўпэўненая ў дагадках. Таму так мучылася і часта плакала...

— Я не вінаваты ў гэтым.

— А чым-жа я вінавата, Анатоль?

— Я не вінавачу цябе.

— Дык нашто-ж ты сказаў мне аб гэтым? Што я магу зрабіць для гэтага?

— Пакінуць мяне.

Гэта вышла проста і сурова. Нечакана і няўхільна. Валя плакала. Плакала ціха і вінавата, хаваючы сьлёзы ў хусьцінку, каб пасья ня збіраць іх.

— Дзеля Ніны, Анатоль, дзеля Ніны!..

— Я не магу.

Тады яна не гаварыла больш, што любіць яго, і не прасіла больш нічога. Чула толькі:

— Ты павінна пакінуць мяне.

— А Ніна?

— І Ніна! Я хачу быць адзін!

Больш ня плакала. Вочы недзе сьвідравалі падлогу. Устала і ціха сказала:

— Добра. Я зраблю гэта для цябе.

Пасья нясьмела, паволі пашла за шырму.

3

Гэта здарылася тое, што абарвала тонкія струны скрыпкі, каб пасья вечна чуць іх музыку. Анатоль мала што помніць пра гэта. Ён толькі ведае, што ехаў назад, дахаты, тады — 2 месяцы назад. Ехаў такі шчаслівы і суцэльны, каб хутчэй бачыць Галю, каб быць ля яе і гаварыць:

— Галя, цяпер я вольны для таго, каб ты зноў магла зьвязаць мяне. Я кінуў тое, чым мог даражыць, каб даражыць табою.

А яна будзе сьмяяцца, радавацца будзе гэтаму і ў ласках замрэ, застыне, каб штохвілінна раставаць і растварацца ў яго ўладнасьці.

Была ўжо блізка станцыя. Сунімаўся, здавалася, цягнік. Анатоль стаяў ужо на сходцах. Яму хацелася хуценька саскочыць, і ён скокнуў.

...Пасьля ён нічога ня помніць. Можа ён і не скакаў. Можа яму не хацелася так хутка праехаць вуліцу і апынуцца ў пакоі з дарагімі фіранкамі і шырмамі, — толькі пасья ён прачнуўся ад гарачае болі ў цяжкіх сьцен. Яму здавалася, што сьніў ён гэта, але вочы цьвёрга абмацвалі ложак з белымі прасьцірадламі, табурэтку і... белага чалавека. Тады толькі пачулася вялікая боль і сонца разьлівалася па пакоі.

— Дзе гэта я?

Белы чалавек нічога не адказаў.

Анатолю сьмешным паказалася, што ён ляжыць тут. Хацеў падняцца і пайсьці, стукнуўшы дзвярыма. Але найвялікшая боль у назе заставіла застагнаць і скрывіцца. Тады зноў успомнілася Галя. Толькі нейкая расплыўкая. Адны вочы былі вострымі. Яны ўпёрліся ў яго, Анатоля, нібы хацелі запытацца аб нечым. У іх была роспач і пустата.

Пасьля зьніклі вочы, а зьявілася боль і няўцямнасьць...

Гэтак усё помніцца Анатолю—два месяцы назад.

А цяпер ён сядзіць у сваім пакоі на крэсьле з увязанаю нагою. Ён мыліца ля крэсла. Ён асунуўся. Пастарэў. Бровы навесьлі, а вочы паледзянелі ўпартым бяссэнсем.

На дварэ лета. Там сонца, і абзалочаныя сонцам кварталы гораду. Сухі брук і гарачая панель. Людзі і аўто. Афішы і вітрыны. Радасьць і бруд. Гоман і грукат.

Ён вечар садзіцца. Доўгімі ценьямі ўрываецца праменьнямі ў пакой. А пакой ціхі і адзінокі. Як-бы ён захаваў вялікі жаль аб тым, што от раптам—абарвалася струна і выразнай стала цішыня.

— Аўдоцьця!

Гэта ён паклікаў наймічку (яна ня была ў яго некалі).

— Ты гэты ліст аднясі і ўкінь у паштовую скрынку. Толькі ня баўся—не магу я...

— Добра.

Дзверы стукнулі і зноў спакой ахапіў душу. Тады глыбока аддаўся думкам Анатоль.— „Яна прыдзе. Яна будзе тут, у мяне“.

А пасья ноч асела. Шчыльна прыціснула вакеніцы да шыб, каб было больш глуха, больш нема. Ціха расплывалася электрычнасьць па сьценах і шырмах. Думалася: гэтак жыцьцё расплываецца бяззычна, тонка, мякка. А гады бягуць туды, за

сьцены, за вакеніцы, у ноч. І нікнуць, як зоры на золку, толькі каб пасья не варочацца.

І яшчэ доўга шумела галава. Было многа думак, але ўсё такія неспакойныя, каравыя і сьлізкія. Усе такія нявыразныя ў шалёнай стромасьці выябражэньня, і яны захаплялі самога Анатоля ў вір, у нясупынны разгон, у распач, у хаос, каб не адчуваў ён сябе, каб сам быў хаосам і цэнтрабежным пунктам нявыразнай бяссэнснасьці яго імкненьняў.

Тады яшчэ доўга ён сядзеў і, калі канала душа яго — ён засыпаў.

4

Старасьць чалавек адчувае, калі схапіць яго жыцьцё, пранясе праз самыя прыгожыя мясьціны бытнасьці яго, дзе ён губіць сябе безадказна, бяссэнсна для таго, каб загубіць і прыгожае. Тады выкіне яго жыцьцё абсьмеянага, стомленага і памятага, каб вечна адчувалася старасьць, бо яна куплена цанюю прадажы свае чалавечае прыгожасьці. І тады сьмешна становіцца, што ня мог астацца чалавекам, што ня мог схаваць сябе для другіх.

А Анатоль не схаваў сябе.

Анатоль ня ведае хто ён цяпер.

У яго толькі адна вострая, пякучая думка, што вось зараз прыдзе вечар, зморшчыцца надвор'е, прысутліцца горад ліхтарамі і ценьмі, застыне ноч і тады ціха адчыняцца дзьверы, лёгка шамкне тонкая накідка для таго, каб перад ім стала яна, Галя. Для таго, каб яна вярнула прыгожыя мясьціны бытнасьці яго, зрабіла яго суцэльным і здаровым, для яе-ж, для Галі, для іх шчасця.

А дзень чамусьці так памалу сунуўся, такі вялікі рабіўся: бясконцы і мулкі. За вакном ён быў шырокі і радасны з бурлівымі пералівамі вуліцы, з шмыганьнем аўто, гарачымі вылашчанымі панэлямі і сухім брукам. Сонца там вісела над гэтымі вуліцамі, афішамі і тварамі. Таму можа была такая клапатлівая, бурная вуліца. Таму можа Анатолю было так душна ў цесных сьценах, у абоях, у мыліцах, з расхрабустанаю нагою, з парванымі струнамі яго бытнасьці, каб чуць, каб мучыцца ад гэтае выразнае цішыні акордаў.

Можа яму прыдумалася, можа зрабіць што захацеў, бо жоўтымі пальцамі стаў лавіць мыліцы. Пасьля падняцца хацеў, але застагнаў, скрывіўшы рот і абвадзяніўшы вочы.

Тады зноў сеў: каменны, загіпсаваны, каб чакаць вечара, і чакаць таго, што страціў, што ня можа быць адноўленым.

Зморшчаны і пакалечаны—вырываў вочы свае, кідаў іх некуды далёка за вакно, за сьцены, а там так памалу сунуўся дзень: бясконцы і мулкі.

Пасьля затухла рыжае, валасатае сонца для таго, каб запаліліся ліхтары і зоры, для таго, каб ноч прыціснула вакніцы да шыб, а сьцены зрабіліся цяжкімі і цеснымі.

Калі пачуўся званок—здрыгануўся Анатоль. Нешта тузанулася ў нутры, абарвалася нешта і гэтая боль сьцэпанула ўсё яго пакалечанае цела; прабегла пякучым козлытам і дабегла да галавы. Тады галава, здавалася, пачала аддзяляцца ад тулапа, а мазгі заварушыліся ў нейкай гарачыні. Сэрца рвалася, калі за шырмаю пачуліся ціхія шагі і шолах адзеньня. Гняла нейкая нявыразнасьць, што вось зараз павінна нешта адбыцца і завяршыць яго бытнасьць.

— Можна?

З гэтым словам увайшла яна: высокая, стройная ў чорным адзеньні, у чорным шаліку, у чорных брывях. Вочы вострыя з крыху апушчанымі векамі. Губы тонкія і сьціснутыя. Яна ня кінулася ў абнімкі на працягнутыя рукі, не адказала прыплюшчанымі вачыма на крык воч, ня ўсьміхнулася, а стала ля дзьвярэй, прыпершыся плячом да вушака: тонкая і стройная. Складкі лёгенькага паліта абягалі па сьцёгнах, каб застыць у строгай постаці, у гарманічнай прыгожасьці з нутром, каб быць такімі строгімі, як вочы і губы.

— Вы, здаецца, прасілі мяне?

— Галя!..

Але словы абарваліся, як парвалася й струна, што застывала ў акордах.

— Я прышла. Што вы мне хочаце сказаць?

— Галя!—вырвалася паўторна. Голас няўпэўнены, абарваны, такі, калі гавораць, ведаючы, што ўжо ня трэба гаварыць.

А яна стаяла застыўшая і строгая, як вылітая.

Тады яшчэ захацелася сказаць.

— Я прасіў таму, што люблю цябе, таму, што ты-ж любіш мяне, Галя. А можа ты... разлюбіла, калі даведлася, што я стаў... калекаю? Падыйдзі. Стань тут. Пазнай мяне, гэтая—Анатоль, той, што кінуў усё для цябе, каб не варочацца больш да яго.

— Я пазнала вас, але вы ня хочаце пазнаць мяне, бо я ня тая, якою вы хацелі бачыць мяне.

Яшчэ нешта тузанулася ў нутры Анатоля. Зрабілася нешта такое, ад чаго да выразнасці стала яснай пустата.

— Значыць... кончана?!

— Так—кончана... Я вас любіла тады, калі вы былі здаровым і ўладным, маладым і палкім, а цяпер вы—калека.

— Так скоро?

— Я не магу любіць таго, хто зрабіўся пасьмешышчам і вырадкам. А за тое, што вы давалі мне гарачыя і ласкавыя хвіліны, калі я растваралася ў палкасыці—дзякую.

Паволі яна адхілілася ад сьцяны. Павярнулася бокам і ўзялася за шырму.

— Я да вас болей не вярнуся,—бывайце...

Тады ўжо ня чуліся мяккія, ціхія шагі і лёгкія шлох адзення. У нутры абарваўся вялікі нямы крык, што прыдушыўся сьценамі і распаччу. Кінуўся на стол і паволі стаў апускацца ў бяздонную прорву, распыляючыся ў стромасыці. Тады ўсё круцілася і мітусілася ў вачох, разрывалася ў клоччы і віхрылася ў нявыразнай закончанасці забыцця. Пальцы нэрвова камлычылі валасы, уядаліся ў чэрап. Пасьля галава рабілася вялікаю і не змяшчалася ў руках.

Гэта канала душа яго ў распачы.

Жыцьцё чалавека—нявыразная топкая імклівасьць. Парвуцца тонкія струны скрыпкі—і адразу выразнай і грознай становіцца пустата.

У чалавека—вялікая душа і прыгожае жыцьцё яго,—толькі трэба ўмеючы быць у ім.

Наля Маркава

* * *

Ружавеюць маладосьці
дні.

Дыамэнтамі мігаюць
ночы.

Ну аб чым сягонья
гаманіць,

Калі вербы ў запале
рагочуць?..

Ну, аб чым?.. Ці сягонья
нялюба

Зьліцца з шэптамі іх
верхавінья?..

Мяне вецер ў палёх
прыгалубіць,

Кволы сум маладосьці
раскіне.

І зязюля ў дуброве
кувае.

Сыплюцца зернямі
дні.

Зразумееш ты ўсё,
дарагая,

Толькі ў сінія вочы
зірні...

Зразумееш...

пачуеш гукі,

Што мінорам абвеялі,
дні.

Дай мне рукі у рукі
ды у вочы зірні,
зірні.

Закалышуцца думкі
роем,

І на сэрцы лягчэй,
лягчэй.

Заблішчыць перламутнай
расою

Сіняя пожня
вачэй...

Т. Кляшторны

Мая любімая

Сумна тут у мурах да адчаю,
Здэцца просіцца сэрца ў палі,
Дзе вясна залатымі ключамі
Адмыкае таемнасьць зямлі.
Эх вясна!.. Жартаўлівая казка...
Што папішаш?! вядома, вясна...
Нават камень,

Засыпаны камень

Зварухнуцца прымусіць яна.
Дайце рады!..
На гэтай кватэры
Кот мурлыка ў зямлю паглядаў,
А сягоньня такім кавалерам
Выглядае,

Ну проста бяда!..

Сьведкім тонам гарэзьлівым дамам
З пазаранку сьпявае амаль:
„Ваши лапки пахнут ладаном,
А в ресницах спит печаль“.
Сумна тут у мурах да адчаю,
Здэцца сэрца ня сэрца, а лёд.
Колькі тут сінявымі начамі
Напаткаеш шчасьлівых істот...
Я адзін...

Мо' за гэтым і горна,
Але што?! Хіба сьвет у вакне?!
Ня журыся, таварыш Кляшторны,
Ня рыдай аб далёкай вясне.

Ня рыдай!..
Там пад месяцам недзе,
Дзе склікаецца тайна начэй
У гаі беларускую лэдзі
Аклікае поэт салавей.
І яна,—векавая бяроза
Лепш умее каханьне дарыць...
Ты прыпомні юнацкія крозы,
Ты прыпомні далёкія дні.
Помніш тую?!.
Калісьці, калісьці,
(Мабыць горна аб тым памінаць)
Вы ля гэтай бярозы кляліся,—
Абяцаліся вечна кахаць,
А пасья?!
(Хіба вечна каханьне,
Хіба вечна прысяга людзей)
Безнадзейная джроз разьвітаньня,—
Ракавыя узрыды грудзей.
Вы пашлі... Разышліся... Чужыя...
Ты рыдаў,
 Безнадзейна рыдаў...
Дзеўку сваталі людзі чужыя,
Сівы конь на канюшні ірзаў.
Галасілі вятры да адчаю,
Сумавала асеньня даль...
Дарагую з другім заручалі,—
Ты радзіму сваю пакідаў.
Без радзімы,
Пад небам чужацкім
За гадамі ляцелі гады,
І гарэзьлівасьць гордай казачкай
Уступала шляхі маладым.
Шмат нязвыклага блудзіць па сьвету,
Шмат зьяўляецца новых імён...
Ты прыехаў на вёску поэтам,
Апрануўшы другі палітон.
І сябе не пазнаў, і здзівіўся:
Кожны жук ад цябе уцякаў,

Кожны шпак з перапуду маліўся
 Кожны певень з пуці саступаў,
 Не сьмяяліся дальнія мілі,
 Ня схіляла вярба галавы...
 Прывіталася мілая з мілым
 Афіцыйна, далёка, на Вы...
 А калісьці яна шкадавала...
 Безнадзейна рыдала бяз слоў...
 Праклінала,

Сябе праклінала,
 І жыцьцё, і няўдалых сватоў.
 Муж гультай,
 І на ніве і ў клеці
 Пустата... недарод, неўмалот...
 „Э-пад чужое рэдакцыі дзеці“
 У яе прыбывалі штогод.
 Што за проза?!.
 І сьлёзна і горна...
 Я між волі заплакаць гатоў...
 Але што?!.
 Ня журыся, Кляшторны,
 На закаце юнацкіх гадоў.
 І цябе шмат разоў разьлюбілі...
 І цябе перасталі любіць...
 Перамераны дальнія мілі
 І ня трэба ні марыць ні сьніць.
 Недзе там векавая бяроза
 Лепш умее каханьне дарыць...
 Ты прыпомні жыцьцёвую прозу,
 Ты прыпомні далёкія дні...
 Ля кастра сінявога сьвітанья,
 У малінава дымнай цішы,
 Яна скажа адвечную тайну,
 Зразумелую толькі душы.
 Колісь прадзед яшчэ за прыгонам
 Тут сьлязамі яе паліваў...
 На плакучых галінах з праклёнам
 Ён бярозавы гальштук прыдбаў.
 А пад вечар і сьлёзна і горна...

Ад вяльможнага пана загад:
„Ўсю сям'ю катаваць без разбору,
На падмогу паклікаць салдат“.
Астрыгалі з бярозы убраньне,
Бяз віны катавалі дзяцей...
Нават месяц хаваўся ў тумане
Назіраючы скаргі людзей...
Дні ішлі...
На бярозе галіны
Адрасталі і зноўку расьлі...
Ад бацькоў пераходзіла к сыну
Векавечная крыўда зямлі.
І нібы неразгаданы клічнік
Над каронай павіс ўначы...
Падышоў неўзабаве Кастрычнік,
Загулялі на полі мячы.
За адвечную крыўду і сьлёзы
Меч паднялі і бацька і сын...
Ты з сябрамі ля гэтай бярозы
Партызанскі трымаў карабін.
І цяпер векавая красуня
Так-жа ветла шуміць і шуміць...
Навакол маладое красуе,
Ў Беларусі адменныя дні...
Час ідзе і ня рэдка, ня рэдка
Саступаеш з дарогі другім...
Раскажы векавечная сьведка
І пра наша жыцьцё маладым.

А. Селіваноўскі

На подступах да гегэмоніі

(Аб расійскай пролетарскай літаратуры)

„Пад пролетарскай літаратурай я разумею літаратуру, якая глядзіць на сьвет вачмі авангарду“ і г. д. і г. д. Гэта словы т. Лелевіча. Вельмі добра, мы гатовы прыняць гэта азначэньне. Дайце нам, аднак, ня толькі азначэньне, але і літаратуру. Дзе яна? Пакажыце яе нам!“

Гэтыя словы былі сказаны Л. Троцкім на нарадзе аб політыцы партыі ў мастацкай літаратуры пры Аддзеле Друку ЦК УсеКП(б) 9 мая 1924 года. Яшчэ чатыры гады таму назад прыхільнікі літаратурных поглядаў Л. Троцкага, адмаўляючы прынцыпова магчымасьць разьвіцьця пролетарскай літаратуры ў пераходны пэрыяд дыктатуры пролетарыяту, падмацоўвалі гэтае сьцьвярджэньне спасылкай на тое, што ў рэчаістасьці аніякай пролетарскай літаратуры ў нас няма. Літаратурны троекізм быў шчыльна зьвязаны з агульнай троекіскай канцэпцыяй. У нас няма прадпасылак для магутнага ўздыму соцыялістычнага будаўніцтва. Сама наша дзяржава мае далёка непралетарскі характар. Як-жа пры гэтых умовах можа ўзрастаць пролетарская літаратура? У культурнай галіне нам суджана толькі аўладаць старой спадчынай буржуазнай культуры, толькі даганяць заходня-эўропэйскую і амэрыканскую культуру. Таму, у лепшым выпадку, зьявяцца слабыя расткі пролетарскай літаратуры. Літаратурная гегэмонія была і застанецца за непралетарскім сэктарам нашай літаратуры, за папутчыкамі, спэцыялістымі мастацкага слова, „мужиковствующими“. Вось сыстэма поглядаў, якую асабліва выразна абараняў А. Варонскі.

Аднак, што гэта азначае „пралетарскі пісьменьнік“? Адны вульгалізатары лічылі, што пролетарскім пісьменьнікам завецца пісьменьнік, які прышоў у літаратуру з рабочага асяродзьдзя.

Іншыя лічылі, што пролетарскі пісьменьнік абавязкова павінен *апісваць рабочае жыццё*. Зразумела, што гэта памылковыя пункты гледжання. Соцыяльнае паходжаньне таго альбо іншага пісьменьніка само па сабе ня можа стаць ключом да азначэньня соцыолёгічнага эквіваленту яго творчасьці. Напрыклад: адзін з пачынальнікаў пролетарскай поэзіі, В. Кірылов, зараз гніе ў дробнабуржуазным балоце. Творчасць Есеніна абсалютна нельга далучыць да сялянскай літаратуры, хаця-ж Есенін прышоў у літаратуру з сялянскага асяродзьдзя. А з другога боку, нельга абмежаваць тэматыку пролетарскага пісьменьніка паказам у творах рабочага жыцця. Гэта было-б цэхавым патрабаваньнем, а не патрабаваньнем клясавым. Пролетарыят зьяўляецца клясай—гегэмонам у соцыялістычнай рэвалюцыі. Яму трэба ў поўнай меры выкарыстаць матар'яльныя і духоўныя каштоўнасьці, створаныя капіталістычным сьветам. Яму трэба падрыхтоўваць соцыялізм. Яму трэба змагацца з клясавымі ворагамі, перавыхоўваць і перарабляць сялянства і інтэлігэнцыю. Гэтыя вялічэзныя задачы павінны знайсці—і паступова знаходзяць—свой адбітак у літаратуры. Таму рабочае жыццё ўваходзіць у тэматыку пролетарскага пісьменьніка як адзін з складаных элемэнтаў яе, аднак усёй тэматыкі ня вычэрпвае. Таму-ж, напрыклад, мы зазем пролетарскімі пісьменьнікамі інтэлігэнта Серафімовіча і селяніна Дароніна. *Пролетарскі пісьменьнік адбівае жыццё, дае ацэнку яго фактаў, вылучае і вырашае рознастайныя праблемы з пункту погляду пролетарыята*. У „Железном Потоке“ Серафімовіча паказана карціна адступленьня дэмабілізаванай сялянскай арміі ў 1918 годзе і ператварэньня яе ў арганізаваную вайсковую адзінку. У большасьці вершаў Дароніна апісваецца вёска. Чаму-ж гэтыя аўтары зьяўляюцца пролетарскімі пісьменьнікамі? Таму, што яны не знаходзяцца ў палоне сялянскай абмежаванасьці, бачаць перадавую ролю пролетарыята і г. д.

„Из города в поля моя дорога,

„Не проторенная никем,—

піша І. Даронін. З гораду ў палі. Ад пролетарыята да сялянства.

Пры гэтым разуменьні пролетарскай літаратуры будзе асабліва прыкметны шпаркі рост яе за апошнія гады.

Гэта рост ня толькі колькасны (усе новыя і новыя кадры пачынаючых пісьменьнікаў уваходзяць у літаратуру), але і якасны. Кожны новы год дае ўжо дзсяткі каштоўных твораў проле-

тарскіх пісьменьнікаў. Тэматыка ўсё больш пашыраецца. Адна-часова з гэтым усё больш удасканальваецца форма. Калі для першага пэрыяду першапачатковага наапаўленьня сіл пролетарскай літаратуры было асноўным пытаньнем пытаньне аб тэматыцы, дык зараз на першы плян высоўваюцца праблемы літаратурнай спадчыны, стылю, формы, мастацкага мэтаду.

Адпраўным пунктам у фармальных шуканьнях сёнешняга дня зьяўляецца *клясычная літаратура*. Прызнаваць дасягненьні патрэбна, але нельга прапаведваць літаратурнае комчанства: усё, бачыце, дасягнута, гегэмонія пролетарскай літаратуры ўвочавідкі, шапкамі закідаем. Не, да гегэмоніі яшчэ далёка, пролетарскім пісьменьнікам не хапас ня толькі сапраўднага майстэрства, але і культурнасьці ў шырокім сэнсе гэтага слова. Значыць, лёзунг „вучобы, творчасьці і самакрытыкі“, высунуты Ўсесаюзнай Асоцыяцыяй пролетарскіх пісьменьнікаў (ВАПП‘ам) два гады таму назад, ня страціў сваёй актуальнасьці, і яшчэ доўга ня страціць яе. Асобныя формальныя элемэнтны пролетарскі пісьменьнік успрымае і ў папутчыкаў. Але галоўны ўпор у вучобе робіцца на клясыкаў.

Гэта цалкам зразумела. Пад клясыкамі мы разумеем такіх пісьменьнікаў, якія дасягнулі ў сваёй творчасьці гармонічнага адзінства формы і зместу на грунце ўзросшай культуры пануючай клясы. Сучасныя-ж нам папутчыкі ўяўляюць сабою *прамежную* літаратурную групу, якая сваёй культурнай орыентацыяй стаіць паміж недаразвiтымі ў Расіі зародкамі буржуазнай культуры і ўзрастаючай пролетарскай культурай. Пад нагамі папутчыкаў няма трывалай культурна-клясавай глебы. Калі ўзяць творчасць гэткага талянавітага правага папутчыка, які адным сваім бокам набліжаецца да ўзрастаючай новабуржуазнай літаратуры, як Эрэнбурга, дык мы ўгледзім, што ён зьяўляецца ўзорам пісьменьніка эпохі распаду буржуазнай культуры. Аўтар „Хулио-Хуренито“ і „Треста ДЕ“ бачыць загнуваньне заходня-эўропэйскай буржуазнай культуры. Але ён не разумее дыалектычнасьці гэтага загнуваньня, ня верыць у ўзрастаючую культуру пролетарыята. Эрэнбург—закончаны скэптык. Але з яго скэптыцызму няма шляхоў да ўзвышша літаратурнай творчасьці.

Аднак Эрэнбург фактычна чужынец у нашай грамадзе. А вось найбольш даравіты прадстаўнік левых папутчыкаў,

К. Федзін. У романе „Города и годы“ ён канчаткова расквітаўся з інтэлігэнтскім двудумствам з ахутанай марамі адарванасьцю ад жыцьця. Федзін правёў свайго гэроя, Андрэя, праз гады вайны і рэвалюцыі, прывёў яго да савецкай рэчаістасьці, аднак тут спыніўся ў нерашучасьці. Андрэй забівае сябе—гэрою Федзіна не аказалася мейсца ў савецкай краіне. А калі ў аповесьці „Трансвааль“ Федзін спрабаваў сур’ёзна падыйсьці да адабражэньня нашых дзён, дык ён міжвольна сказіў перспэктывы: яго гэрой—Сваакер,—кулак, узрастаючы на глебе нэпу,—здабыў нячувана-вялізныя памеры. Ненавідзячы Сваакера, Федзін спалохаўся яго.

Бабель даў шэраг новэль аб конарміі і адэскіх бандытах. Па штукарску абточаныя новэлы гэтыя ані ў якой меры ня могуць быць мастацкім дакумантам, напрыклад, гэроічнай барацьбы конарміі. Пафос Бабеля ў іншым: у романтычным каханьні да старога сьвету, нямінучасьць пагібелі якога аўтар добра разумее. Асабліва гэта прыкметна ў п’есе Бабеля „Закат“.

Прыведзеных прыкладаў досыць для ілюстрацыі той думкі, што соцыяльная прырода творчасьці папутчыкаў супярэчная і дваістая, і што, таму, у ўмовах савецкай рэчаістасьці, пры шэрагу буйных мастацкіх дасягненьняў, застаючыся „спэцыялістымі мастацкага слова“, яны ня могуць выйсьці за межы сваёй ролі менавіта як спэцыялістых.

І таму, не адмаўляючыся ад вучобы і ў папутчыкаў, пролетарская літаратура,—у аснове—вучыцца ў клясыкаў.

Гутарка ідзе, зразумела, аб крытычнай вучобе ў іх і аб іх асіленьні. Пролетарскі пісьменьнік вучыцца ў клясыкаў галоўным чынам іхняму мастацкаму рэалістычнаму мэтоду. Калі ўзяць асноўныя літаратурныя напрамкі старой літаратуры—рэалізм, натуралізм і романтизм,—дык выявіцца, што *найбольш бліжкім да нас напрамкам будзе рэалістычны*. Адыходным пунктам романтизму было няпрыняцьце сьвету. Іншыя романтикі адмаўлялі сьвет як гэткі ў імя другога сьвету, і тады іхні романтизм прымаў рэлігійны адбітак. Іншыя адмаўлялі сучаснасьць, дробязь і няпраўду акольваўшага іх грамадзкага жыцьця ў імя адцягненых ідэалаў, у імя культу асобы,—і тады іхні романтизм становіўся анарха-індывідуалістычным, падчас богэмна-інтэлігэнцкім. Іншыя романтикі паўставаў супроць пануючай клясы, і тады іхні романтизм зьяў-

ляўся соцыяльна-рэвалюцыйным, ці йшла гутарка аб романтизьме буржуазным у часы панаваньня фэадалізму, альбо аб романтизьме, пролетарскім у часы панаваньня капіталізму. Ва ўсіх выпадках романтизм адмаўляў сёняшні дзень. Між тым, пролетарская літаратура ня можа адмаўляць сёняшняга дня, бо сёняшні дзень зьяўляецца днём эпохі вызваленьня чалавечтва, эпохі соцыялістычнай рэвалюцыі, бо наша пакаленьне будзе новае жыцьцё.

Натуралізм, у адрозьненьне ад рэалізму, характарызуецца перавагай біолёгіі над соцыолёгіяй і адсутнасьцю шырокай грамадзкай перспектывы, што таксама нельга прыняць для пролетарскай літаратуры.

Расійская пролетарская літаратура прайшла доўгі шлях мастацкіх шуканьняў. Першае кастрычнікаўскае пяцігодзьдзе (1917—1922 г. г.) было ў пераважнасьці поэтычным пяцігодзьдзем. Пролетарская проза была ў зародку. Тон задавалі поэты, што гуртаваліся вакол „Кузніцы“ (Кірылов, Герасімов, Александроўскі і інш.). Залежныя ў фармальных адносінах ад поэтаў расійскага сымбалізму 20-га стагодзьдзя.—Блока і Брусава, галоўным чынам, яны адрозьніваліся „плянэтэрна-косьмічнымі“ імкненьнямі, пісалі аб Сусьветных Саўнаркомах і Электрычных Рэвалюцыях (абавязкова з вялікай літары). Але выканаўшы сваю ролю, гэтая група спынілася на раздарожжы са спыненьнем грамадзянскай вайны. *Да новых задач старая „Кузница“ аказалася непадрыхтаванай.*

У процівавагу ёй, група „Октябрь“, з якой з працягам часу аформіўся ВАПП, высунула лёзунг *рэалістычнага паказу асобы*. Якраз у апошняе пяцігодзьдзе зьявіліся асноўныя творы расійскай пролетарскай літаратуры — „Железный Поток“—Серафімовіча, „Мятеж“—Фурманова, „Неделя“ і „Комиссары“ Лібедзінскага, „Цемент“—Гладкова, „Доменная печь“—Ляшко, „Разгром“—Фадзеева, „Преступление Мартына“—Бахмеева, вершы Безыменскага, Жарава, Святлова, Саянова.

У першыя часы ўвага пісьменьнікаў была накіравана на адабражэньне грамадзянскай вайны. Парахавы дым яшчэ адчуваўся ў паветры. Рука, што трымала надоечы вінтоўку, яшчэ ня звыклася з пярком. Увесь у грамадзянскай вайне Фурманов з ягоным „Мятежом“ і „Чапаевым“, дзе ў мастацкае апісаньне падзей устаўлена вялікая колькасьць сапраўдных даку-

мантаў часоў грамадзянскай вайны; „Железны поток“ Серафімовіча, гэта эпопея рэвалюцыйнай лавіны; „Недзеля“ Лібедзінскага пры ўсёй сваёй неўдасканаленасці назаўсёды ўвайшла ў літаратуру як памятны эпізод барацьбы жменькі камуністых супроць хвалі дробнабуржуазнай стыхіі; творы Арцёма Вясёлага і іншых таварышоў,—усе яны былі прысьвечаны грамадзянскай вайне, яе мастацкаму адабражэнню. У адрозненне ад папутчыкаў, якія ўспрынялі рэвалюцыю і грамадзянскую вайну як урачыстасць дробнабуржуазнай вольніцы, сялянскай партызаншчыны, анархічнай завірухі (Ус. Іваноў, Пільняк і інш.), пролетарскія пісьменьнікі выразна бачылі сапраўднае сацыяльнае значэнне падзей і перадаваю ролю ў іх партыі і пролетарыята.

Новы этап пролетарскай літаратуры адкрываецца „Комиссарами“ Лібедзінскага і, асабліва, „Разгромом“ Фадзеева. Ускладненне задач і мастацкага метуду будуць зразумелымі, калі параўнаць творчасць Фурманова і Фадзеева. Фурманов—цалкам мастацка рэстаўрыруе нядаўнюю гісторыю, аднаўляе сапраўдныя падзеі. Ён дае выразныя партрэты дзейнічаючых асоб, дае іх, галоўным чынам, ня з нутра, а з вонку. Фадзеева, наадварот, цікавіць ня толькі шкілет падзей, колькі психолёгія ўдзельнікаў таго партызанскага атраду, які змагаўся сярод тайгі і сопак Дальняга Усходу і быў разбіты. Фадзееў малюе сваіх гэрояў ня столькі з вонку, колькі з нутра. Яго ў асабліва сці цікавіць, як у сьвядомасці і камандзіра атраду Левінсона, і радавых партызан змагаецца новы чалавек са старым. Левінсон цікавіць яго таму, што ў ім „жила огромная, несравненная ни с каким другим желанием, жажда нового, прекрасного, сильного и доброго человека“. Іншымі словамі, Фадзееў зьяўляецца прадстаўніком *психалёгічнага* напрамку пролетарскай літаратуры, генэральнага яе напрамку, які бачыць сваю задачу ў паказе нашай эпохі праз психалёгічны паказ асобы, праз рэалістычны паказ барацьбы старога, паднявольнага, і новага, сацыялістычнага чалавека, які адбываецца ў сьвядомасці асобы.

Паміж методам Фурманова і методам Фадзеева няма жаднай супярэчнасці. Мэтод Фадзеева зьяўляецца ўскладнёным фурманаўскім методам, дапасаваным да новага этапу пролетарскай літаратуры. Аднак, у лэзунг психалёгічнага паказу жыво-

га чалавека павінна быць унесена яснасьць. Некаторыя крытыкі супярэчаць супроць яго па рознастайных прычынах. Ён, бачыце, кажуць, нямінуча вядзе да буржуазнага психолёгічнага калупаньня, да таго, што масы падмяняюцца гэроямі, што замест соцыяльных проблем на першае месца высоўваюцца праблемы буржуазнага індыўдуалізму. Зразумела, што ўсё гэта ня так. Мы жывем у тыя гады (аб якіх пісаў Маркс), калі адбываецца ў выніку пераробкі грамадзкіх суадносін пераробка ўнутраной прыроды чалавека, калі культурная рэвалюцыя мае на ўвазе ў глыбіні зьмяніць усю чалавечую психолёгію ў напрамку да соцыялістычнага чалавека. Адбіць гэтыя процэсы павінна пролетарская літаратура. *Психолёгізм пролетарскай літаратуры рэзка варожы буржуазнаму психолёгізму*. Ён соцыялістычны, а не індыўдуалістычны. Ён каштоўны і патрэбны ў той меры, у якой ён дазваляе паказаць як выкоўваецца новы чалавек, як далучаецца да соцыялістычнага будаўніцтва самы адсталы рабочы, самы адсталы селянін. У тым-жа „Разгроме“ Фадзеева цікавіць ня толькі Левінсон, але і такія людзі, як блытаны і адсталы партызан Марозка. І ў Марозцы якімсьці кліночкам жыве новы чалавек. У романа Бахмецьева „Преступление Мартына“ разгорнута надзвычайна цікавая тэма. Мартын, з вонку, добры комуністы, аказваецца чалавекам, глыбока варожым партыі. Яго злачынства ў тым, што ён супроцьпаставіў партыі сябе, што яго эгоцэнтрызм прышоў у сутычку з яго абавязкамі як комуніста. Выкрыць гэтыя абставіны дазволіў толькі психолёгічны мэтод Бахмецьева.

Барацьба за жывога чалавека ў літаратуры прыводзіць да пытанняў полу, сям'і, шлюбу. Гэтую тэму буржуазныя пісьменьнікі ператваралі ў абмежавана-асабістую. Перажываньні каханьня падаваліся ці ў эстэтычным, ці ў патолёгічным, ці ў мяшчанска-сантымэнтальным разрэзе. Для пролетарскай літаратуры тэма каханьня, шлюбу, полу зьяўляецца ў пераважнасьці соцыяльнай тэмай. У романа С. Сямёнава „Наталья Тарпова“ (вышла з друку толькі 1-я частка) Наталья Тарпова выбірае паміж інжынэрам Габрухом і арганізатарам партколектыву Раб'евым. Гэты звычайны сюжэтны вузел дазваляў-бы старой літаратуры звесці тэму да апісаньня складаных і тонкіх эмоцый каханьня. Але ня ў гэтым значнасьць „Натальі Тарповой“. Пачуцьці каханьня Натальі Тарповай ускладняюцца

клясавым момантам. У інжынэры Габруху ўкладзена варожае Натальлі Тарповай, чужое ёй асяродзьдзе. У Раб'еву—блізкае ёй, пролетарскае асяродзьдзе. Сюжэт „каханьня“ зьяўляецца толькі прычынай да паказу барацьбы дзвух клясавых начаткаў у сьвядомасьці Тарповай. Да таго-ж фігура Тарповай не засланяе ў аўтара шырокай карціны заводу, заводзкай грамадзкасьці, рабочай масы. Гэтую-ж тэму—шуканьне новых сямейных форм, па свайму распрацоўвае М. Чумандрын у сваёй „Родне“.

Зразумела, шуканьні пролетарскай літаратуры ў галіне сямейных суадносін нават здалёку не напамінаюць твораў, што адносяцца да так званай „палавой літаратуры“. Я маю на ўвазе „Луну с правай стороны“—Малашкіна, „Собачий перелок“—Гумілеўскага, „Без черемухи“—П. Раманава і г. д. Усе гэтыя творы былі выкліканы ўродлівымі палавымі скажэньнямі, што мелі месца ў быце нашай моладзі. Але паказанья аўтары абмежаваліся толькі паказам адмоўных бакоў, фотографічным згусткам хворых зьявішч з налётам хворага патолёгізму (як у „Луне с правай стороны“).

Галоўным гэроем пролетарскай літаратуры застаецца *соцыялістычны будаўнічы* (у гэты-ж час папутніцкая літаратура ў пераважнасьці адабражае лішняга чалавека ў рэволюцыі). Да нешматлікіх твораў, што малююць адбудовы пэрыяд, адносяцца „Цемент“—Гладкова, „Доменная печь“—Ляшко, „Большая Каменка“—Дарагойчэнка і г. д. У „Цементе“ Гладкоў выявіў вялікую сілу пісьменьніка характараў. Пры сільнай романтичнай афарбованасьці „Цемент“, пры схэматызьме яго пэсонажаў, ён застаецца адзіным покуль што ў расійскай літаратуры шырокім палотнішчам гаспадарчага будаўніцтва. У адрозьненьне ад „Цементу“, у якім галоўным гэроем зьяўляецца Глеб Чумалоў, прадстаўнік пролетарскага авангарду, Ляшко ў „Доменной печи“ разгортвае тую-ж тэму, адбітую ў дзейнасьці, у пафосе, у гаспадарчым энтузіазьме рабочых мас, рабочых-сераднякоў. Урэшце, „Большая Каменка“—Дарагойчэнка малюе пераход вёскі ад ваеннай барацьбы да гаспадарчага аднаўленьня, пераход, у часе якога адбываецца адбор новага кіраўніцтва, бо старыя кіраўнікі вёскі часоў грамадзянскай вайны зьяўляюцца непрыстасаванымі да новых задач.

Шэраг твораў апошніх год ахвяраваны адабражэньню клясавай барацьбы, што адбываецца ў краіне зараз („У фо-

наря“—Нікіфарава, „На отшибе“—Тверака, „Фабрика Рабле“—Чумандрына). Аб пэрыядзе індустрыялізацыі кажуць апошнія творы Логінава, Лесняка і Караваевай.

Увесь час адбываецца прыток у расійскую літаратуру новых сіл. Літаратурны конвэйер, якім зьяўляецца пролетарская літаратура, бесперарыўна прасоўвае ў верхнія паверхі літаратуры пачынаючых пролетарскіх пісьменьнікаў. З новых пролетарскіх прозаікаў можна назваць В. Кіна (раман „По ту сторону“), Громава („За крестами“—аповесць-хроніка імперыялістычнай вайны), Шолахова („Тихий Дон“), Багданава і г. д.

У пролетарскай поэзіі назіраецца паступовы пераход ад агіт-плякатнасьці часоў „Кузницы“ да мастацкага эпосу і лірыкі. На эпосе прабуе асяродкавацца Безыменскі. Ён піша свае „мініятуры“—партрэты людзей сёнешняга дня, ён піша поэму „Фэлікс“, дзе за суворымі рысамі бальшавіка Дзяржынскага ўмее разглядзець яго чалавечыя рысы:

„Горит человек,
„Не сгорит человек
„В пылающем сердце
„Большевика“.

На вялікі жаль, за апошні час Безыменскі прыкметна адышоў ад мастацкага рэалізму па напрамку да газэтна-фэльетоннай агіткі, падчас напісанай спосабамі оды.

Крыху павярхоўная поэзія Жарава дае грамадскую лірыку нашых дзён.

Міх. Сьвятлоў са сваёй романтичнай гіроніяй, што ідзе ад Гейнэ, захоўвае ў акаляючых нас буднях баявую рэвалюцыйную насыцьжаранасьць. Песьняром савецкай вёскі зьяўляецца Даронін. І ў поэзіі, як і ў прозе, назіраецца вялікі прыток новых сіл (В. Саянаў, Н. Дземеньцеў, Б. Салаўёў і г. д.).

Для агульнай ацэнкі пролетарскай літаратуры рашаючым зьяўляецца пытаньне аб тым, наколькі моцна яна стаіць на *бальшавіцкай варце*, наколькі яна прасякнута *ленінізмам*. Складаныя клясавыя процэсы, што адбываюцца ў краіне, ня могуць не знайсці свайго адображэньня ў пролетарскай літаратуры, у якую падчас пранікаюць варожыя нашай ідэолёгіі настроі. Можна прыпомніць аб тым, што ня так даўно група поэтаў, аб'яднаных у „Перевале“, была прасякнута ўпадніцкімі настроймі. Няпрыняцьце НЭП'у, адмаўленьне соцыялістычнага будаўніцтва, нявер'е ў перамогу, — усё гэта знайшло сваё

адабражэньне ў гэткай, напрыклад, поэме, як „Ночные встречи“ Святлова. Цень старога баявога таварыша кажа:

„Нынче не то, что у нас в степи,
„Вольно нельзя жить.
„Строится дом, и каждый кирпич
„Хочет тебя убить“.

Есеніншчына, некаторы адыход ад грамадзкасьці, пераход да „агульначалавечых“ настрояў на страту клясавым, мілаваньне сабою,—усё гэта мела месца (а часткова мае месца і зараз, напрыклад, у поэзіі Уткіна) у пролетарскай поэзіі. Аналёгічныя зьявішчы назіраліся і ў пролетарскай прозе. Аднак, зразумела, ня імі вызначаецца твар пролетарскай літаратуры. І калі Лелевіч высунуў у 1926 годзе абвінавачаньне ў перараджэньні пролетарскай літаратуры, дык яго словы мелі той-жа сэнс і тую падкладку, што і абвінавачаньні ў „тэрмідорыянстве“ партыі і пролетарскай дзяржавы.

Мы бачым багата недалікаў у пролетарскай літаратуры. Мы бачым, што мноства актуальных тэм яшчэ не знайшлі свайго адбіцьця ў літаратуры, а многія адбіты няпоўна і павярхоўна. Мы ведаем, што ў прыватнасьці рабочы быт асьветлены зусім ня поўна. Слабы мастацкі навык. Але дзіўна прад'яўляць маладой пролетарскай літаратуры патрабаваньні, якія нельга выканаць. Ясна адно. Пролетарскі сэктар у расійскай літаратуры расьце шпарчэй непролетарскага сэктару.

Менавіта цяпер, як ніколі, павялічваецца адказнасьць пролетарскай літаратуры. Будзем памятаць, што ў шэрагах пісьменьнікаў, што завуць сябе „савецкімі“, расьце *вораг*—фармуецца новабуржуазная літаратура. Мы змагаемся за згуртаваньне сіл пролетарскай літаратуры, за пісьменьніка—грамадзкага працаўніка. Мы ставім сваёй задачай—заваёву гегэмоніі ў мастацкай літаратуры (адзін з шляхоў да якой ляжыць праз Фэдэрацыю Савецкіх Пісьменьнікаў РСФСР).

Часта не хапае сіл. Аднак у той-жа час посьпехі расійскай пролетарскай літаратуры за апошнія гады вялічэзны, і да 1-га Ёсесаюзнага зьезду пролетарскіх пісьменьнікаў ВАПП—асяродак пролетарскай літаратуры—прышоў з вялікім ідэя-мастацкім актывам.

Бр. Пранскус

Літоўская літаратура

Даць сьціслы гістарычны нарыс разьвіцьця літоўскай літаратуры—справа пакуль што яшчэ даволі цяжкая, бо шмат што ў ёй крытычна не распрацавана. Ня кажучы ўжо аб марксыцкай крытыцы і гісторыі літаратуры—і буржуазная крытыка яшчэ толькі пачала распрацоўку пытанняў літоўскай літаратуры і то найбольш аддаючы ўвагу старым пісьменьнікам, літаратурная вага якіх значна меншая за пісьменьнікаў апошніх дзесяцігодзьдзяў. З другога боку, літоўскага марксыцкага літаратуразнаўства таксама яшчэ няма і ніякай нават падрыхтоўчай работы ў гэтых адносінах яшчэ ня зроблена. У гэтым нарысе робіцца першая спроба паказаць разьвіцьцё літоўскай літаратуры, дэтэрмінаванае грамадзка-клясавымі прычынамі, паказаць літаратуру, як псыхо-ідаэлёгічнае выяўленьне клясаў і клясавых груп, і пры тым ня толькі старую, але і новую сучасную літоўскую літаратуру. Як першая спроба—шмат якія палажэньні нарыса не прэтэндуюць на бязумоўную правільнасьць. Але і ў такім сваім выглядзе гэты нарыс, думаецца, будзе мець сваё значэньне для тых, хто хоча азнаёміцца з літоўскай літаратурай, асабліва для тых таварышоў, родная літаратура якіх прайшла падобны працэс разьвіцьця, які залежыць ад падобных эканамічных і грамадзка-політычных умоў жыцьця нацыі. Аднай з такіх блізкіх літаратур, калі ня самай блізкай, зьяўляецца беларуская літаратура.

Пераходзячы непасрэдна да літоўскай літаратуры, трэба адзначыць яшчэ адну цяжкасьць—невыстарчальную распрацаванасьць многіх пытанняў навукі, якая непасрэдна зьвязана з літаратурай, на якую апошняя значна апіраецца,—гэта гісторыя Літоўскага краю, гісторыя грамадзкіх форм і адносін у Літве, не гаворачы ўжо аб псыхалёгіі грамадзкіх клясаў. І тут нам давядзецца будаваць самастойныя схэмы і палажэньні ¹⁾.

¹⁾ У апошні час пры Їнбелкульце арганізавана катэдра гісторыі Літвы, праца якой, бязумоўна, паможа распрацоўцы гэтых пытанняў.

* * *

Першыя помнікі літоўскай пісьменнасці адносяцца к пачатку XVI веку, калі ўпершкі пачалі зьяўляцца друкаваныя творы рэлігійнага зместу. Буржуазныя гісторыкі ўносяць у гісторыю літаратуры і цэлы шэраг больш ранніх літаратурных помнікаў з жыцця літоўскага народу, напісаных, аднак, не на літоўскай мове, як, напрыклад, некалькі летапісаў Літоўскай дзяржавы, якія адносяцца да XIV в., Статут Літвы і г. д.—напісаных на старой беларускай мове, а таксама шэраг помнікаў гістарычнага характару на латынскай мове. Гісторыя літоўскае літаратуры з гэтымі помнікамі, аднак, ня мае нічога агульнага,—гэта агульныя гістарычна-культурныя помнікі. Вышэй-памянутая царкоўная літаратура XVI і XVII вякоў да гісторыі літаратуры бязумоўна бліжэй і па сваёй мове, і па формах выразаў (царкоўныя песьні і г. д.). Значаньне гэтай царкоўнай літаратуры ў тым, што яна значна памагла ўстаноўцы і аформленьню літоўскай мовы і пісьменнасці. Непасрэдна сутыкаецца з ёй і першы літоўскі поэт XVIII стагодзьдзя Крысьціянас Дуонэлайціс.

К. Дуонэлайціс радзіўся ў 1714 г. ў частцы Літвы, якая належала Прусіі, у сям'і вольнага селяніна. У Кэнігсбэргскім унівэрсытэце ён скончыў тэолёгічны факультэт і амаль усё жыццё пражыў як „духоўнік“ аднаго прыходу і знаходзіўся ў сталых суадносінах з літоўцамі-сялянамі. Унівэрсытэт дапамог пісьменьніку азнаёміцца з сусьветнай поэзіяй, як новай, так і старажытнай, пры чым апошняя зрабіла на яго асабліва моцны ўплыў. Ён сам пачаў пісаць, і формай для сваіх твораў узяў байкі і ідыліі, напісаных клясычным гэкзамэтрам. Літаратурную вартасьць маюць некалькі яго баек, а асабліва ідыліі пад агульнай назвай „Часы“, якія падзяляліся на наступныя, звязаныя паміж сабой, часткі: 1) „Радасьці вясны“, 2) „Працы лета“, 3) „Багацьце восені“, 4) „Клапоты зімы“ і 5) „Апавяданьне пра літоўскае вяселье“.

Стыль Дуонэлайціса—народны, просты, вобразны, насычаны барбарызмамі і архаізмамі, узятымі з народнае мовы, з мовы, якую як быццам-бы цяжка ўкласьці ў разьмер клясычнага гэкзамэтру.

Пэўнай фэбулы ў „Часах“—няма; ня глядзячы на гэта, выводзіцца цэлы шэраг сялянскіх тыпаў—характараў, соцыяльна-псыхолёгічна, даволі выпукла акрэсьленых.

Праз усе творы Дуонэлайціса, акрамя надзей забяспечанага сялянства, праходзіць рыска, характэрная для связчэнніка, прапаведніка. Пасьля кожнага малюнка мастака, выступае з прапаведваньнем і навучаньнем Дуонэлайціс-связчэннік, пры чым, вельмі часта, даны малюнак зусім ня ўвязваецца па сэнсу і настрою з наступным навучаньнем. Гэтыя навучаньні ня маюць ніякай літаратурнай вартасці і свабодна адпадаюць ад суцэльнага поэтычнага арганізму. У творы яны ўнеслі некаторыя стылістычныя асаблівасці: дыдактычнасьць мовы, некаторыя рэлігійныя мэтафары і г. д. Але шчасьце, гэтыя „настаўленьні“ часта надта кароткія—2-3 радкі.

Маючы на ўвазе, што гэта першы літоўскі пісьменьнік, які і застаўся першым па творчасці да канца XIX веку, роля Дуонэлайціса ў гісторыі літоўскай літаратуры—аграмадная. Літоўская літаратура зразу стала на шлях рэалізма, рэальнага занатаваньня жыцьця сялянства.

Творы Дуонэлайціса перакладзены на некаторыя чужаземныя мовы (нямецкая, латыская і др.). Аб ім напісана даволі шырокая крытычна-дасьледчая літаратура, чаго няма будзе сказаць ні аб адным другім пісьменьніку. Яго творы і да гэтага часу перавыдаюцца, хоць у сучасны момант маюць толькі гістарычную вартасць як для гісторыі літаратуры, гэтак і для агульнай гісторыі разьвіцьця літоўскага народу.

* * *

XVIII век і першая палова XIX в. ў сусьветнай літаратуры складаюць пэрыяд росквіту шляхецкай літаратуры, таму што шляхецтва было тою клясаю, якая мела ўсе творчыя вартасці. Аднак, у літоўскай літаратуры такі „шляхецкі пэрыяд“ амаль зусім адсутнічае. Галоўная прычына гэтага—тое, што шляхецтва ў Літве складалася пераважна з палякаў, а абшарнікі-літоўцы былі пад выключным уплывам польскай шляхецкай культуры. Польская мова была як разгаворнай, гэтак і літаратурнай мовай. І, калі шляхецтва Літвы высоўвала сваіх пісьменьнікаў—іх творчасць цалкам належыць польскай літаратуры.

Аднак некаторыя асаблівасці мела шляхецтва часткі Літвы, вядомай пад назвай „Жмудзі“ (Жымайчяй), якое насіла назву „важогаі“. Папершае, эканамічна галоўную масу іх скла-

далі сярэднія і дробныя зямляўласнікі, дробназемельнае шляхецтва. Нявысока яны стаялі і ў культурных адносінах, набліжаючыся больш да вышэйшых пластоў сялянства, чым шляхецтва другіх частак Літвы. З сялянствам яны мелі пастаянныя і даволі сьціслыя адносіны. Акрамя таго, яны карысталіся ня толькі пры зносінах з народамі, але і ў сваіх колах, літоўскай мовай (праўда, мовай, уласьцівай данай мясцовасьці) і лічылі сябе сапраўднымі літоўцамі.

Агульны нацыянальны рух польскае шляхты, які завяршыўся паўстаннем 1831 г., датыкнуўся і жмудзкіх байораў, нарадзіўшы ў іх, аднак, ня польскую, а чыста літоўскую нацыянальную сьвядомасьць. Па прыкладу палякаў, яны рабіліся літоўскімі патрыётамі, з самастойнымі, калі не палітычнымі, дык культурнымі задачамі.

Ідэёвай глебай гэтага руху была выключна шляхецкая моладзь, якая наведвала існаваўшы ў той час Віленскі унівэрсытэт (зачынены пасля паўстанья). Гэты рух знайшоў сабе месца і ў мастацкай творчасці.

У аснове зьместу гэтай творчасці ляжалі іменна задачы гэтага нацыянальна-культурнага разьвіцьця. Патрэбна было зацікавіць шляхецтва гэтым рухам, прабудзіць нацыянальныя пачуцьці, паказаць прыгожасьць роднае мовы, зьвярнуць увагу на гістарычнае мінулае літоўскае шляхты і г. д. З другога боку, паколькі гэта шляхецтва было ў сьціслых адносінах з прыгонным сялянствам—яно не магло абмінуць яго, што афарбоўвала гэты рух моцным народалюбствам, тым больш, што гэтыя ідэі пападалі і знадворку (ідэі Францускай рэвалюцыі, дэкабрыстых і г. д.).

Хоць іх літаратура была пад мацнейшым уплывам польскай літаратуры, аднак гэты ўплыў быў абмежаваны канкрэтнымі клясамымі ўмовамі. Першыя дзесяцігодзьдзі XIX века—гэта пэрыяд росквіту польскага романтизму, а апошні не знайшоў у жмудзкіх байораў шырокага насьледваньня. Літаратура жмудзкага шляхецтва наскрозь псэўда-клясычная, у галоўных сваіх формах запазычаная з больш старой польскай літаратуры. Маючы на ўвазе яе зьмест, задачы, якія стаялі перад ёю,—іменна, псэўда-клясычныя жанры: оды, вазвышаныя песьні, развагі, ідыліі, гістарычныя песьні, вершаваныя лісты, байкі, сатыры, эпіграмы і г. д.—найбольш адпавядалі выяўленьню

тых задач. Такім чынам, хоць гэта літаратура па сваёй велічыні даволі значная, аднак яе мастацкая вартасць—невялікая. Толькі на зусім нязначную частку яе можна глядзець, як на творы мастацтва, а не як на простыя культурна-гістарычныя помнікі. Не даходзіла гэта літаратура і да народу, сялянскіх мас, за выключэннем толькі адзінкавых песень, імі ўспрынятых (напр., гістарычная песня „Кэйстут і Бірута“).

Акрамя Валюнаса трэба адзначыць яшчэ наступных прадстаўнікоў гэтае літаратуры: *Антон Клемэнтас*, *Сымон Станевічус*, *Дзіаніз Пошка*.

Дзіаніз Пошка самы значны прадстаўнік гэтай плыні. Найбольш каштоўны твор яго „Мужык Літвы і Жмудзі“ цікавы і для нас. Гэта верш-поэма, напісаны ў форме размовы аўтара з прыгонным селянінам, у якой апісваецца праца, быт, прыгнечанасць апошняга, г. зн. селяніна, які не знаходзіць сабе дапамогі ні ў бога, ні ў цара. Поэма дае рэальны малюнак сялянскіх недахопаў, хоць напісана яна, як і ўсе творы, у псэўда-клясычным стылі. Побач з „Часамі“ Дуонэлайціса,—гэта лепшы помнік у літоўскай літаратуры з эпохі прыгоннага права.

* * *

Пасьля няўдачлівага паўстання (1830—31 г.) царскі ўрад пастараўся выбіць, як эканамічную, так і культурную глебу зпад ног літоўскае шляхты, прыймаўшай удзел у паўстанні. Быў зачынены Віленскі універсітэт, школы; замест польскае мовы ўведзена была расійская і г. д. Эканамічна за кошт шляхецтва, з яго ўпадніцтвам, пачала замацоўвацца праслойка вольных сялян, якая вырастала з больш багатых пластоў прыгоннага сялянства. Гэта вольнае сялянства стварала і сваю інтэлігенцыю, бо мела магчымасць даць сваім дзецям тую ці іншую асвету. Самым пашыраным відам інтэлігенцыі ў той час было духавенства, ксяндзы; і выключна ксяндзы і стварылі літаратуру гэтага напластавання. У чым былі галоўныя асаблівасці і імкненні гэтай групы, знайшоўшы сабе месца ў літаратуры? Папершае, гэта народнасць, сувязь з народнымі масамі; у нацыянальных адносінах—гэта чыста літоўская група, без таго ўплыву польскай культуры, які прыкмячаўся нават сярод жмудзкага шляхецтва. Спрыяючае эканамічнае стано-

вішча групы рабіла яе консэрватыўнай сілай, а ніяк не буржуазна ці нацыянальна-рэвалюцыйнай. Толькі ў дачыненні з прыгонным сялянствам прасачваліся некаторыя рэвалюцыйныя настроі. У літаратуры гэта консэрватыўнасць падвойвалася яшчэ характарам тых, хто насіў яе,—ксяндзоў—консэрватараў „па профэсіі“. Дзякуючы гэтай-жа акалічнасці значную долю гэтай літаратуры складаюць проста творы рэлігійнага ці напалову рэлігійнага характару.

Калі пры фармаваньні сваёй літаратуры жмудзкая шляхта грунтавалася на псэўда-клясычнай літаратуры Захада і ў першую чаргу польскай, дык літаратура гэтай верхавіны сялянства, якое, як мы бачым, з польскай літаратурай і наогул з літаратурнымі традыцыямі мела надта нязначныя суадносіны—знайшла сваім першатворам зусім другія літаратурныя формы. Паколькі гэта напластаваньне зьяўлялася часткаю самога народу, дык і свае літаратурныя формы яно чэрпала пераважна ў народнай творчасці—песьнях, казках і г. д. Часткаю адсюль жа (а часткаю праз пісьменьнікаў-ксяндзоў) тым першатворам была і рэлігійная літаратура—царкоўныя песьні, жыцьцё сьвятых і г. д. Разумеецца, гэтыя пачатковыя формы культываваліся і распрацоўваліся: ад першатвораў—народнай ці царкоўнай песьні—шлях ішоў да літаратурнага вершу, ад „жыцьця сьвятых“, ці казкі і навучаньня,—да літаратурнага апавяданьня. Наогул, мы маем сярэдняе між гэтымі двума крайнімі пунктамі: формамі народнае творчасці і чыстымі літаратурнымі формамі. І толькі некаторыя творы выходзяць за межы гэтай сярэдняй рыскі. Пераходнай гэта форма зьяўляецца і ва ўсёй літоўскай літаратуры: яна адышла, напрыклад, у галіне верша ад гэкзамэтра і сылябічнага разьмеру, наогул чужых для літоўскае мовы, таксама, як і ад народнага вершаскладаньня, і падрыхтавала глебу для вершаванай формы пазьнейшых паэтаў. Тое-ж самае і ў галіне прозы, якая да гэтае пары амаль не існавала.

Таму, што гэта літаратура займае даволі значны пэрыяд часу, з 20-х гадоў XIX стагодзьдзя да самых 80-х гадоў, дык адзначаць больш дэталёвыя агульныя рыскі для ўсіх яе прадстаўнікоў—рэч надта рызыкаўная, таму што гэта можа прывесць ці да нацягненасці і ўпушчэньня канкрэтных умоў, тым больш што за гэты пэрыяд адбыўся аграмаднай важнасьці факт—зьні-

шчэньне прыгоннага права і паўстаньне 1831 г. Таму мы і пераходзім да самых прадстаўнікоў данай літаратурнай плыні.

Да больш ранейшых прадстаўнікоў належыць поэт *Антон Страздас*, былы ксёндз, зволены, аднак, за незахаваньне цэлібата. Яго вершы-песні найбольш блізкія да народных песень і як такія і дасюль вядомы ў народзе. Страздас пісаў яшчэ да паўстаньня 1831 г., г. зн., да таго пэрыяду, калі праслойка багатага сялянства атрымала некаторыя эканамічныя прывілеі. Таму ў яго вершах, як і ў *Дуонэлайціса*, веюць патрэбы прыгоннага сялянства. Страздас ідзе далей *Дуонэлайціса* і ў адным вершы проста прадугадвае, што для абшарнікаў:

„Ужо даволі накована сталі,
Для іх надыйдзе іхні дзень“.

Ня глядзячы на веданьне патрэб народу і пэўную дэмакратычную рэзкасьць, рэвалюцыйным поэтам прыгоннага сялянства *Страздас* ніяк ня быў.

Многія яго песні прысьвечаны сялянскай працы, быту, таксама прыродзе. Нацыянальна-політычныя настроі ў яго выяўляюцца слаба.

Зусім іншы характар мае творчасць другога прадстаўніка гэтай групы біскупа *Мацьвеея Валанчуса*. Ён вядомы, як творца напалову касцельнай, напалову сьвецкай літаратуры. Літаратурную вартасьць мае яго аповесьць „*Іёсіп з Палангэна*“, сюжэт якой—прыгодніцтва і назіраньні вандруючага з вёскі ў вёску шаўца.

Валанчус цэлы шэраг навучаньняў і апавяданьняў прысьвечвае рабочым сельскае гаспадаркі, батракам, якіх ён навучае быць паслухмянымі, працалюбівымі, бязмоўнымі прад сваімі гаспадарамі.

Процілеглую тэндэнцыю ў гэтых адносінах прадстаўляе творчасць другога поэты, таксама ксяндза, а потым біскупа,— *Антон Баранаускаса*, патрыятычныя настроі якога накіраваны былі ня толькі супраць царскае ўлады, але часам наогул супраць „рускіх“, „москалей“, „бурлаков“ і г. д.—з яўнымі сымпатыямі да палякаў і іх нацыянальнай барацьбе. Гэтыя сымпатыі перайшлі потым, калі ня ў творчасці, з якой *Баранаускас* зьвязан толькі ў маладосьці, дык у яго політычнай дзейнасьці да яўнага палёнафільства.

Літаратурную вартасць маюць толькі творы Баранаускаса, напісаныя ў маладосці, у гады 1855—1860 да ўступлення яго ў чын ксяндза, — гэта яго сваяасаблівыя поэмы „Тай Онікшт“ і „Падарожжа ў Пецяярбург“ і два-тры дзесяткі вершаў і песень. Наогул, Баранаускас адбіваў настроі перадавых пластоў буйнага сялянства і, асабліва, яго інтэлігэнцыі.

Ня спыняючыся на больш дробных прадстаўніках гэтай літаратуры (Івінскас, Татарэ і інш.), трэба адзначыць поэта — ксяндза *Антана Веножынскаса*, які пісаў ужо ў першыя гады пасля скасавання прыгоннага права.

Творчасць Веножынскаса — пераважна лірыка, дзесяткі тры-чатыры вершаў (усе другія спалены), якія сталі ў хуткім часе народнымі песнямі. Тэматычна пераважаюць любоўная лірыка, прырода, любоў да свае старонкі і г. д. Мінорны тон, сум, боль — уладары гэтай лірыкі.

Мінорны тон поэзіі Веножынскаса тлумачыцца ў першую чаргу ліквідацыяй паўстання 1863 г., якому, як мы бачылі, значныя пласты літоўскае інтэлігэнцыі сымпатызавалі. Поэт сам у сваёй творчасці часта скардзіцца на наступіўшую рэакцыю, на несправядлівасці, утвораныя царскаю ўладаю.

Веножынскас стаіць на мяжы, дзе сыходзяцца два пэрыяды літоўскае літаратуры: „прыгонны“ яе пэрыяд, які ён завяршае, і „пасляпрыгонны“ яе росквіт, які ён пачынае. К апошняму пэрыяду мы зараз і пераходзім.

* * *

Са знішчэннем прыгону літоўскі селянін зноўку папаў у больш спрыяючае становішча, чым яго расійскі сабрат. Літоўскі селянін быў зволены ў значнай частцы з зямлэй; царскі ўрад гэта зрабіў з мэтай вярбоўкі на свой бок сялянства пры паўстанні 1863 г. і падрыву моцы шляхецтва. У інтарэсах царскае ўлады было зусім русіфікаваць край, і з гэтай мэтай, сярод шэрагу другіх мерапрыемстваў, было забаронена друкаванне літаратуры лацінкай, якую літоўцы ўжывалі.

Спрыяючыя эканамічныя ўмовы штурхнулі літоўскую вёску на хуткі шлях капіталізацыі: утварэння цвёрдага пласта багатых сялян, кулацтва, якое шырока карыстаецца наёмнай працай парабкаў і вясковае беднаты. Кулацтва імкнулася да асветы, пасылаючы сваіх сыноў у гімназіі і універсітэты. Ужо к 1880 г. гэтае інтэлігэнцыі былі значныя ўсё нарастаючыя кадры.

Паляк-абшарнік, яўрэй-крамнік і расіец-чыноўнік—вось аб'екты незадавальнення літоўскага кулацтва і яго інтэлігэнцыі.

Ім уяўляўся ідэал самастойнай грамадзкай арганізацыі са сваімі абшарнікамі, крамнікамі і чыноўнікамі. Трэба сказаць, што шмат каму з багатых кулакоў і ўдавалася стаць ці абшарнікамі, ці багатымі гарадзкімі буржуа.

Са стварэннем сваіх кадраў інтэлігэнцыі гэты рух атрымаў і свой літаратурны выраз. З 1883 г. пачынае за межамі, паколькі ўнутры друк быў забаронен, выходзіць і контрабандным парадкам дасылацца ў Літву журнал „Аушра“, пазьней: „Варпас“, „Укінікас“, „Тэвінэс“, „Тэвінэс Саргас“ і інш. Першыя мастацкія рэчы, зьмешчаныя ў „Аушра“, слабыя ура-патрыётычныя вершы, на вартасьці якіх можна і не супыняцца. Аднак, ужо к 90 і 900 г. г. высоўваецца цэлы шэраг пісьменьнікаў і поэтаў, якія ствараюць так званае „адраджэньне“.

Асноўнай домінуючай рыскай гэтае літаратуры зьяўляецца нацыяналізм, нацыянальная барацьба. Ім маскіруюцца і аздабляюцца ўсе астатнія мэты і ідэі. Паколькі гэта літаратура кулацтва ў пэрыяд яго пад'ёма,—наогул яна характарызуецца рэалістычным падыходам да жыцця, з некаторай ідэалізацыяй як мінулага, так і сучаснага. У формальных адносінах, паколькі яе несла атрымаўшая добрую асьвету кулацкая інтэлігэнцыя, гэта літаратура ўжо амаль цалкам пераходзіць да сапраўдных літаратурных жанраў. У гэты пэрыяд выпрацоўваецца літаратурная мова, праўда, даволі блізкая да народнае. І тут утвараецца моцная барацьба з уплывамі чужых моваў.

Аднак, у гэтым руху бралі ўдзел розныя пласты літоўскага сялянства, дый ня толькі сялянства. Кулацтва, якое было на чале гэтага руху, мела некалькі адценьняў і таму разглядаемая літаратура павінна была дыфэрэнцыравацца. Перш за ўсё мы маем эканамічна моцную групу, зложаную выключна са старых здаўна вольных сялян, якая ў даны момант яшчэ больш наблізілася да шляхецтва, сярод каторага былі таксама некаторыя літоўскія праслойкі.

Самым значным прадстаўніком гэтае групы ў літаратуры можна лічыць паэта *Майроніса*, самага буйнага літоўскага поэта. Найбольшую вартасьць мае яго зборнік лірычных вершаў „Вясновыя галасы“ і поэма „Маладая Літва“. У лірыцы Май-

роніса пераважае любоў да бацькаўшчыны з апяваннем яе мінулага, аднак, бяз яркіх заклікаў да барацьбы, а хутчэй з адценьнем суму і смутку. Сапраўдны соцыяльны характар творчасьці Майроніса акрэсьлена вызначаецца ў „Маладой Літве“, дзе галоўны гэрой—літоўскі інтэлігэнт з сялян, укахаўшыся ў дачку абшарніка-паляка, схіляе апошняга і яго сям'ю ў бок літоўскага руху. Паэма дае шырокі малюнак жыцьця і быту гэтых вяршын сялянства ў іх дачыненні да шляхецтва. Паэма захапляе і падзеі 1905 г. і галоўным ворагам у гэту эпоху выводзіцца ўжо, амаль, ня столькі царскі ўрад, колькі нарастаючы рабочы рух, які захапіў і рабочых ва ўласных маёнтках гэрояў.

Па свайму настрою, тэматыцы і часткова па стылю ў вузкім яго значэньні, Майроніс—романтык, хаця романтызм гэты па сродкам адбіцьця зьяў—рэалістычны.

З прозаікаў гэтае групы можна адзначыць пісьменьніцу *Штраос Ріана*, якая напісала шэраг апавяданьняў з мінулага жыцьця Літвы, у якіх яна п'е пахвальбы сярэднявечнаю, а таксама некалькі апавяданьняў і аповесьцяў выключна з жыцьця літоўскіх абшарнікаў і іх падфарбаванага пераходу да літоўскага нацыянальнага руху.

Сюды-ж далучаецца і *Патарыс*, вядомы сваім гістарычным романам „Альгімантас“, у якім выхваляе гэройства і другія якасьці старажытных літоўцаў. Раман напісаны пад уплывам Гэнрыха Сянкевіча.

Больш дэмакратычнай была другая група літоўскага кулацтва, якая выйшла з прыгоннага сялянства, і эканамічнае становішча якой было значна ніжэй—група сярэдняга і дробнага сялянства. Яе незадаволенасьць польскім абшарнікам ці яўрэй-крамнікам была значна мацнейшай. Да і ад царскае ўлады яна цярпела больш. Таму і літаратура гэтае групы, творцам якой была свая інтэлігэнцыя, асабліва азлобленая супроць уладарства царскіх чыноўнікаў у Літве—была больш дэмакратычна-баявой, нацыяналістычна яшчэ больш завостранай, а з тым і больш рэалістычнай. Баявыя задачы гэтае групы не заўсёды ўмяшчаліся ў чыста мастацкія формы.

Самым значным, як грамадзкім дзеячом, публіцыстым, так і пісьменьнікам, з гэтае групы быў *Вікенці Кудзірка*. Праўда, мастацкая творчасць яго невялікая: дзесяткі два вершаў,

а галоўным чынам некалькі надта яскравых і рэзкіх сатыр на царскіх чыноўнікаў, сатыр, якія падобны на лепшыя сатыры Салтыкова-Шчэдрына. Акрамя гэтага, Кудзірка даў літоўскай літаратуры шэраг мастацкіх перакладаў (Шылера, Байрана, Міцкевіча і др.).

Самым значным поэтам гэтае групы трэба лічыць рана памёршага поэту *Франца Вайчайціса*, блізкага па матывах Майронісу, але большага дэмакрата, з тэмамі, блізкімі да сучаснасьці, поэта, які робіцца часам поэтам-агітатарам.

З прозаікаў гэтае групы трэба адзначыць *Айшэ, Бітэ* і інш. Асабліва трэба адзначыць дзвюх пісьменьніц, якія хоць і далучаюцца да гэтае групы, але маюць у творчасьці некаторыя асаблівыя рыскі. Гэта *Ладзіну Пэледа і Жэмайтэ*.

Асаблівасьць шырокае творчасьці Ладзіну Пэледа ў тым, што яна, акрамя агульнае занатоўкі сялянства і імкненьняў яе інтэлігэнцыі, зьвяртае значную ўвагу на процэс дэклясацыі яго, у сувязі з абядненьнем і адыходам у горад, што пры разьвіцьці капіталізму лічыцца нормальным зьявішчам. Яна, такім чынам, пісьменьніца ўжо напалову гарадзкая, і гарадзкія яе апавяданьні—як-бы працяг занатоўкі жыцьця тых тыпаў, каго няўдачы і беднасьць выкінулі з вёскі. Таму і фарбы яе апавяданьняў нязвычайна чорныя, часам груба-натуралістычныя.

Жэмайтэ, наадварот, пісьменьніца сярэдняга і малазямельнага сялянства, якое не адыходзіць ад вёскі, а застаецца ў ёй, якое моцна зьвязана з вёскай і якое стараецца ўсёй сілай там утрымацца. Гэта праслойка ўжо ня мела магчымасьці ствараць сваю інтэлігэнцыю, таму і для творчасьці Жэмайтэ, самай звычайнай сялянкі, чужыя інтэлігэнцкія рыскі, якія так густа паложаны ў творчасьці другіх пісьменьнікаў. Орыгінальныя асаблівасьці Жэмайтэ, гэта амаль не фотаграфічная занатоўка жыцьця і недахопаў сярэдняга і дробнага сялянства, вясковае глушы, бяз усякай ідэалізацыі вёскі з яе дадатнымі і адмоўнымі рыскамі і тыпамі. Гэтыя асаблівасьці адбіліся і на стылі Жэмайтэ: у сапраўдным рэалізьме, у чыстай народнай мове з яе вобразнасьцю і багацьцем выказаў, у глыбока-мастацкіх вясковых пэйзажах, у прастаце фабулы і самых характараў і г. д. Жанр яе—невялічкія апавяданьні, а таксама камэды. Некаторыя апавяданьні Жэмайтэ накіраваны супроць духавен-

ства, якое зьяўляецца адным з прыгнятацеляў селяніна побач з абшарнікам, купцом і чыноўнікам.

Побач з гэтым сярэднім і дробна-сялянскім „ухілам“ у разглядаемай кулацка-інтэлігэнцкай літаратуры існаваў і некаторы „рабочы ўхіл“. К гэтаму часу (90-ыя і 900-ыя гады) нарадзіўся ў Літве ўжо значны рабочы рух, утварылася соцыял-дэмакратычная партыя Літвы, кіраўніцтва ў каторай належала, аднак, нацыялістычна настроенай інтэлігэнцыі, якая далучалася к рабочаму руху і сацыялізму, галоўным чынам, з мэтай скарыстаньня гэтага руху ў „агульна-нацыянальнай справе“. Зьявіліся і пісьменьнікі соцыял-дэмакраты, творчасць якіх цалкам мае дробна-буржуазны, нацыяналістычны характар і ня выходзіць за межы разгляданай вышэй літаратуры; аднак, некаторыя творы прысьвечаны рабочай клясе, паказаньню яго патрэб і барацьбы за соцыялізм. З такіх пісьменьнікаў можна адзначыць бэлетрыста *Білюнаса* і паэта *Мачыс Кэжытаса*; абодва яны рана памерлі, таму і творчасць іх не магла больш шырока разгарнуцца.

(Канец у наступным нумары).

К Н І Г А П І С

„Аршанскі Маладняк“. *Орган Аршанскай філіі Усебеларускага Аб'яднання Поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“.* № 7, красавік 1928 г., 112 стар., Цана 50 кап.

З кожным новым нумарам паляпшаецца „Аршанскі Маладняк“. Памятаю тоненькі на 19 старонках № 1 „Арш. Мал.“, які вышаў у траўні 1925 г. Якая значная паміж імі адлегласьць як з боку памеру, так і зместу.

Разглядаемы нумар складзены досыць разнастайна.

Разьдзел прозы прадстаўлены апавяданьнямі Каваля, Гаўрука і М. Г.

Каваль з уласьцівай яму непасрэднай сьвежасьцю паказвае, як складаецца песьня (ап. „У супрадка“).

„Тут табе пра ўсё сказана—і пра гора тваё, і пра радасьць тваю. Сьпяеш—і лягчэй стане“, кажа адна з героінь твору—Усьціньня аб песьні.

Мастацкія драбніцы (дэталі), наяўнасьць якіх сьведчыць аб глыбокім назіраньні аўтара за жыцьцём, разьмяркованы вельмі трапна.

Гаўрук дае (ап. „У маткі за пазухай“) спрэчку ўдавы Паліванскай з яе кватаранткай Любай Крупчык, у якіх „уся справа пачалася праз ката“, які выпіў малако Пабягунскай і разьбіў гладыш. На гэтым фоне аўтар досыць удала абмалёўвае нам

Любу Крупчык „незалежную старую дзеўку пры кату і пры кацяняці“, якая „мела дзесяціну зямлі і таму нічога не рабіла“ і ўдаву Пабягунскую, якая „трымала ня толькі кватарантаў, у яе былі куры і дочка Маруська“.

Жыцьцё дробна-мяшчанскага асяродзьдзя з яго інтарэсамі добра паказана аўтарам.

П'еса Яз. Віра „Панскае права“ з жыцьця Заходняй Беларусі асаблівага ўражаньня ня робіць. Тэма аб пане, які самаўладна захапляе сялянскую зямлю, ня нова, ды і кампазыцыя канчатку вымагае жадаць лепшага; аднак на вясковай сцэне п'еса, магчыма, будзе глядзецца.

Разьдзел вершаў прадстаўлены досыць багата і разнастайна. Свае творы выдрукавалі аж трынаццаць асоб. Запамінаюцца вершы—Вечара, Гаўрука, Калугіна, Таўбіна. Па сваёй сваяасабовай прымітыўнай шчырасьці цікава яшчэ „Сяўба“ Ганны Сапрыкі.

Поэма Аляксеева „Хатнярка Лёнька“ паказвае на творчыя магчымасьці, якія закладзены ў аўтара, аднак трафарэтнасьць эпітэтаў, параўнаньняў („народ, як волат“ і г. д.) і іншых вобразных сродкаў мовы паказваюць, што аўтару яшчэ трэба многа працаваць над словам.

Неяк у баку стаяць вершы Прыбыткоўскага. Бачна, што

поэта хоча сказаць нешта новае, апрануць яго ў новую форму, але гэта яму пакуль не ўдаецца. Пакуль толькі пэрыяд шуканьняў, а не дасягненьняў.

Багата прадстаўлены і крытычны аддзел. Тут мы маем: „Лірычны фэномэн“ Бухаркіна, „Індывідуальнасьць і сучасная літаратура“—Прыбыткоўскага і „Бядуля пасьля Кастрычніка“—М. Гарэцкага.

Бухаркін, на грунце аналізу твораў расейскіх поэтаў Пушкіна, Някрасава і Маякоўскага, спрабуе намеціць схэму лірычнага процэсу для гэтых поэтаў і прыходзіць да выніку, што „схэма лірычнага процэсу (Маякоўска-Някрасаўская) зьяўляецца дэформацыяй варыянту першай—„Пушкінска-клясычнай“.

Прыбыткоўскі ў сваім артыкуле спрабуе паказаць адносіны паміж індывідуумам і калектывам, адначасна закранаецца пролетарская літаратура і праблема залежнасьці літаратуры ад пісьменьніка.

Рэдакцыя друкуе артыкул, як спрэчны, і добра робіць, бо некаторыя думкі, выказаныя П. зьяўляюцца досыць спрэчнымі, а частка і зусім няправільнымі.

Усё гэта выцякае з няправільнага сваясэбавога эклектызму аўтара.

Варта было-б на гэты артыкул даць належны адказ.

Гарэцкі ў сваім артыкуле робіць шэраг нататак-заўваг аб пасьлякастрычнікаўскай творчасьці Бядулі.

У разьдзеле „Народная творчасьць і мова“ дадзены шэраг узораў народнага фальклёру ды Ю. Гаўрук, на грунце аналізу

цэлага шэрагу слоў, якія ўжываюцца ў нас замест латынскага *acidum*, прапануе, як найбольш падыходзячы, кісьліна.

Аддзел бібліяграфіі і хроніка заканчваюць гэты ўдалы і цікавы нумар.

Гэты нумар часопісу мае ня толькі вузка акаруговае, аршанскае значэньне,—ён з цікавасьцю будзе прачытаны кожным.

Трэба пажадаць, каб нашы провінцыяльныя выданьні меліся, калі не ўва ўсіх крамах БДВ, то хоць-бы цэнтральная крама ў Менску магла задаволіць на іх попыт.

А гэтага ў нас амаль ня было, і таму акаруговыя, часта добрыя, выданьні ня выходзяць за межы сваёй акаругі.

Міх. Аляхновіч.

М. Лынькоў. Апавяданьні.
Выданьне ЦБ „Маладняка“, Менск 1927 г. Стар. 128. Цана 70 кап.

Паасобныя апавяданьні М. Лынькова друкаваліся ў апошні час на старонках нашых часопісаў даволі часта. Паводле іх беларуская публіка даволі добра знаёма з творчасьцю гэтага пісьменьніка. Цяпер—перад намі новая, што толькі вышла ў сьвет, яго кніжка, — зборнік апавяданьняў.

Большасьць апавяданьняў, што ўвайшлі ў зборнік, адбівае эпоху грамадзянскае вайны. Адно толькі з іх—„Гома“—зьяўляецца выключэньнем, бо тэмаю яму паслужыла няшчаснае каханьне. Дадзена яно ў мала яшчэ адлюстраваных у нашай літаратуры местачковых умовах жыцьця. Асяродзішча, у

якім разгортваецца дзея, паказана ўдала. Апавяданьне скампанавана добра, і ў дадатак — напісана цікавым, вобразным стылем, моваю жывой і дужа прыгожай. І ня глядзячы на старасьць і зьбітасьць тэмы, што лягла ў яго аснову, — чытаецца яно з вялікай прыемнасьцю, нават з захапленьнем.

Рэшта — апавяданьні вайсковыя. Усе яны адзначаюцца шчырым рэалізмам. Відаць, што аўтар тварыў сваіх тыпаў дужа старанна, з замілаваньнем. Вельмі ўдалымі трэба прызнаць постаці чырвонаармейцаў „Ванькі Разанскага“ і Ваські Шкетава. Апошні малюнак апавяданьня „Над Бугам“, — дзе санітарка Насьця плача, ня ведаючы, як паслаць недапісаны ліст памёршага Ванькі да яго жонкі, — робіць на чытача моцнае ўражаньне, хаця напісаны ён бяз жаднае сантымэнтальнасьці, дужа шчыра, без малога нават водценю фальшу.

Апавяданьне „Крот“ — менш удалае. У ім слабавата крыху фабуля. Але затое — сужэт распрацаваны добра, сапраўды мастацкі зроблены апісаньні, стыль дужа прыгожы, вобразы — добра пабудаваныя, мэтаімякнёныя. Усё гэта — ратуе становішча — апавяданьне чытаецца лёгка і з цікавасьцю.

Тое самае — і ў апавяданьні „Чыгунныя песьні“, — але з боку сужэтнага — гэта апавяданьне значна лепшае, і ў цэлым — пакідае найлепшае ўражаньне.

Апавяданьне „Гой“, хаця і апісвае часы грамадзянскае вайны, тым ня менш, паводле свае тэмы — яно больш у сучаснасьці,

як у мінулым. У аснову яго лягло каханьне „гой“ — чырвонага камандзіра і местачковае дзяўчыны-яўрэйкі. На шляху маладое пары — укаранёныя стагодзьдзямі эканамічнага прыгнечаньня і нацыяналістычнага зьдзеку забабоны і традыцыі яўрэйскага мястэчка. Здаецца, бацькі, ды і не яны адны, а ўсё местачковае асяродзьдзе, бязьлітасна, непарушна. Але гісторыя ідзе сваім парадкам. Грамадзянская вайна накладвае на палескія мястэчкі сваю лапу: прыходзяць палякі, балахоўцы, — крывавай стужкаю цягнуцца сьледам за імі пагромы. Вызваленьне нясуць чырвонаармейцы. Міхась — хлопец старанны, вытрыманы, тактычны, — і шчыра імкнецца быць карысным цёмнай, забітай местачковай яўрэйскай беднаце. І той, хто ўчора быў ненавісным чужынчам, „гоем“ — той сёння робіцца добрым прыяцелем, таварышам, сябрам аднае супольнае вялікае працоўнае сям'і.

„І калі запытаюць старога Мотэля:

— А як жыве Рыва, як зяць? ён адказвае:

— О, мой зяць... — за шчасьце-б кожнаму мець чалавека такога...“

У сэнсе формы творчасьць М. Лынькова ляжыць недзе на скрыжаваньні ўплываў такіх лепшых расійскіх сучасных пісьменьнікаў, як Горкі, Бабэль, В. Іваноў. І гэта — не папканьне Лынькову. Трэба прызнаць, што ў гэтых мастакоў ён пазычыў лепшыя рысы іх творчасьці і, праламіўшы іх скрозь прызму свайго індывідууму, зьліў іх у адно арганічнае, суцэльнае.

Творчасць Лынькова характарызуецца глыбінёю псυχолёгічнага аналізу, надзвычайнай шчырасцю, рэалізмам, стараннасцю пабудовы і добрым, лёгкім, вобразным стылем.

У маладую беларускую пролетарскую літаратуру зборнік „Апавяданні“ М. Лынькова войдзе, як дужа каштоўная ўкладка.

А. Гародня.

Ал. Дудар. Марсэльеза. (Апавяданні). Выданьне ЦБ „Маладняка“, Менск, 1927 г., стар. 81. Цана 55 кап.

Алеся Дудара наша публіка дужа добра ведае, як поэту. Апош імі часамі Дудар працуе і ў галіне мастацкае прозы. На працягу нядоўгага часу ў нашых часопісах зьявілася некалькі напісаных ім прозаічных твораў. Але судзіць паводле іх аб здольнасці маладога поэты ў новай для яго галіне мастацкае прозы было покуль-што цяжкавата. І вось цяпер, нарэшце, у выданні ЦБ „Маладняка“ зьвіўся першы яго зборнік апавяданняў, пад назваю „Марсэльеза“.

Зборнік складаецца з шасці апавяданняў. Першае з іх — „Марсэльеза“ дае абразкі жыцця маладога сялянскага хлопца ў Заходняй Беларусі. Жыве хлопец на вёсцы, усёй істотай цягнецца да сьвятла, да кніжкі, да набыцця ведаў. Пасля доўгіх старанняў, што ўвесь час заставаліся бяз выніку, нарэшце, дарваўся Юрка да кніжкі. Але нядоўга цягнецца ягонешчасьце. Аказваецца, што кніжкі для паню „небяспечныя“, і

Юрка пападае ў вастрог. Пазабулены клясавы сьведомасці, цёмны сялянскі хлапец сьпяраша ня можа зразумець, за што ўласна яго пасадзілі ў гэтыя халодныя каменныя муры. Але раптам дружны сьпеў усіх вязнямі марсэльезы захапляе яго, адбуджае ў ім сьведомасць, штурхае яго на змаганьне за клясавую праўду.

Апавяданьне „Спатканьне“, у якім аўтар апісвае сустрэчу двух загнаных і замучаных няласкаю і варожасцю жыцця людзей, зацкаваных жандармі і сачкамі — пад ольшчыка і простытуткі закранае адну з найбольш балючых праблем — праблему простытуды. Пытаньне ставіцца Дударом даволі шырока і смела. Выразна відаць здольнасць маладога поэты да самага паглыбленага псυχолёгічнага аналізу і ўдумлівых адносін да розных жыццёвых зьявішчаў.

Тое-ж самае можна сказаць і пра апавяданьне „Таварыш Кунегін“, якое напісана вельмі прыгожа.

Значна менш удалымі зьяўляюцца апавяданні „Фальварак Падмошша“ і „Пані Лясоцкая“. У першым з гэтых апавяданняў аўтар ухіляецца ад здаровага рэалізму ў бок трукаўшчыны і дэтэктыўшчыны. У другім апавяданні — нездаровая сваёй няжыццёвасцю, ці нехарактэрнасцю эротыка, не пазабуленая нават у некаторай ступені экзатычнасці, — дарма, што дзея адбываецца не на нейкай там гацыэндзе, закінутай у якіх-кольвек пампасах ці ліяносах, — а ў маёнтку пані Лясоцкай, на

Беларусі, сярод звыклых для нас лясоў і балот. Для першага разу гэтыя хібы можна Дудару дараваць, але вельмі пажадана, каб у далейшым аўтар ухіляўся такіх сьлізкіх тэм, дужа небяспечных для пісьменьніка.

Зусім асобна трэба адзначыць апавяданьне „Казка“, сужэт якога Дудар узяў з гісторыі казацкіх паўстанняў XVII стагодзьдзя на Беларусі. Тэма — багатая, вельмі цікавая, і нават — новая, у беларускай літаратуры мала закранутая. Сужэт распрацаваны старанна, можна нават сказаць — беззаганна. Напісана апавяданьне лёгка, шмат дзеі, мала апісаньняў. Стыль — дынамічны, адрывісты, сказы — кароткія, вобразы моцныя, рэзкія, гострыя, так і ўрэзваюцца ў памяць чытача.

Уся кніжка чытаецца з вялікай цікавасьцю, бо напісана жывой, сакавітай моваю, стыль захапляе сваёй зусім асаблівай сьвежасьцю. Але самае каштоўнае ў Дудара — гэта шуканьні ў галіне формы, якія асабліва выразна выступаюць у памянёным апавяданьні „Казка“, але якія, пры больш падрабязным разглядзе, можна ўбачыць і ў іншых яго апавяданьнях.

У асобе Дудара — маладая пралетарская беларуская літаратура атрымлівае яшчэ аднаго таленавітага, здольнага прэзаіка, які, будзем спадзявацца, з цягам часу дасьць нам не адзін выдатны твор.

А. Г.

Л. Родзевіч. Рэвалюцыйным шляхам. Апавяданьні з жыцьця Заходняй Беларусі. Выд.

Б. Д. В.—Менск, 1928 г., стар. 94 Цана 55 кап.

Сорам, — але трэба прызнацца: кніжочка, што адбівалі-б жыцьцё і змаганьне нашых братоў — працоўных Заходняй Беларусі — у нас вельмі ня шмат.

Там — на „Крэсах Усходніх“ Рэчы Паспалітай, — там вядзецца крывавае барацьба. Змаганьне ідзе на глебе эканамічнай, палітычнай, культурна-нацыянальнай, бытавой. З аднаго боку — мільёны гарадзкіх і вясковых пралетараў і паўпэрызаваных сялян. З другога боку — кучка гвалтаўнікоў, прадстаўнікоў прышлага ваяўнічага капіталу. У адных пераможнае імкненьне выбіцца на шырокі шлях да лепшае будучыны. У другіх — магутны дзяржаўны апарат прыгнечаньня. Якая багатая, нявычэрпная крыніца тэматыкі. Кніжка Родзевіча пабудавана акурат на гэтай тэматыцы, і дзеля гэтага выхад яе можна толькі вітаць.

Але ня толькі адною тэматыкай, ня толькі падборам матэрыялу і нават не ідэалёгіяй, пад вуглом гледжаньня якой асьвятляецца гэты матэрыял, вызначаецца каштоўнасьць літаратурнага твору. Ня меншае значэньне мае і мастацкае афармленьне, бо акурат апошнім вызначаецца ступень уплыву твору на псыхіку чытача, і нават часам — і самы характар гэтага уплыву.

Статыка, апісаньні, даюцца Родзевічу ня дрэнна, і ня дужа добра, — от, так сабе, туды-сюды. Монолёгі аўтар дае добра, асабліва тыя, што паводле зместу набліжаюцца да агітацыйнае мітынгавае прамовы. (Прыклады

ст. 5, 6, 29, 30, 34). Затое мастацтва дзялёгу Родзевічу ніяк не даецца. Напр., у апавяданні „Асаднік“ сяляне гутараць моваю сапраўдных інтэлігэнтаў, і не абы якіх, а спакушаных у палітыцы. У жыцці—сяляне так не гавораць. Характэрная рыска: слова „окупант“,—магчыма, добрае слова. Але на працягу 89 старонак тэксту яно сустракаецца 17 раз. Ужывае яго аўтар у сваіх разважаньнях, ужываюць яго і сяляне ў сваіх гутарках—і старыя, і маладыя, і мужчыны, і кабеты, і дзяўчаты. Ня дзіва пасьля гэтага, што дзялёгі Родзевіча робяць уражаньне штучных, нацягнутых, няшчырых.

Родзевіч скрозь імкнецца *апавядаць* пра дзею, *не паказваючы* самае дзеі. Такі прыём вымагае ад пісьменьніка яшчэ большага творчага напружаньня, больш паглыбленага падыходу. Гэтага ўсяго ў Родзевіча няма. Адсюль вынікае тое коўзаньне па паверхні, той лёгкадумны падыход да сур'эзнае тэмы, які асабліва выразна выступае ў апавяданні „Галадоўка“.

Перажываньні вязьня, што галадуе, ляжыць напоўжывы і адмаўляецца ад ежы—ці-ж гэта не якнайбагатшая тэма для самага паглыбленага психолёгічнага аналізу? Але ў Родзевіча—іначай: ляжаць сабе людзі, адзін аднаму ўспаміны свае пераказваюць, сьмешныя гісторыі пра паноў і начальства апавядаюць. І толькі час-ад-часу няма ведама чаму, ці то жаляцца на боль у сэрцы, ці то кроў у каго з носу пачынае ісьці, ці то самлее хто; а самых перажываньняў і ня відаць.

Тое-ж і ў апавяданні „Прокатар“. Дзеі ў ім няма. Ёсьць адны голыя аўтаравы разважаньні, за якімі зусім ня відаць перажываньняў, што давялі правакатара да самагубства. Самае самагубства здаецца нейкім неапраўданым, нават нечаканым. Перажываньні самагубца да сьвядомасьці чытача не даходзяць.

З лёгкадумнага падыходу да матар'ялу вынікае і жонгляваньне фактамі, непрадуманасьць у распрацоўцы сужэту. Вывучаючы жыцьцё Зах. Беларусі, аўтар назьбіраў шмат цікавых фактаў, але карыстацца здабытым матар'ялам рашуча ня ўмее.

Характарным зьяўляецца апавяданьне „Окупанты“. Чаго толькі тут няма! Тут і ксёндз, які гаворыць „высоким штилем“ пра сваю місію на Крэсах. Тут і местачковы рэстаратар, і малады панок-абшарнік, і ксяндзоўская ахмістрыня, па традыцыйнаму—распусьніца. Тут і ліцэйскі пшодоўнік—цынік, які ў п'янай гутарцы, не саромячыся, выдае сэкрэты мінулага—як свайго, гэтак і ксяндзоўскага і іншых крэсаўскіх урадоўцаў, гэтых злодзеяў, злачынцаў, за ўсялякія правіннасьці сасланьня на службу на Крэсы. Усё гэтае панства—п'яніцы і аматары прэфэрансу—балюе, банкетуе, весяліцца. Раптам—крыкі, стрэлы, заравы пажараў. „Бандыты“ напалі на маёнтка пана Драпідзюрскага. Адным словам, „Буржуазія разлагаецца, а рэволюция приближается“.

Шмат малюнкаў, што дадзены Родзевічам, як відаць, у пагоне за „амэрыканскай трукаўшчынай“, робяць дрэннае ўражаньне

і надаюць яго творах характар агіткі, даволі нізкае ў дадатак якасьці. Вось, напр., такі „пэрл рэалізму“. Апавяданьне „Нянавісьць“ канчаецца так:

„... Прывалокся да ёлкі, з асьцярвяненьнем адламаў канец тоўстага сука, адступіў на крок, раскрыў грудзі і з размаху прабіўся на асьцё адламаннага сука“ (ст. 81).

Сваясаблівы, новы від харакіры. Нават і вар’ят не дадумаецца да такога спосабу самагубства. А калі і дадумаецца, дык ці зможа выканаць? Але аўтару—што!

У апавяданьні „Рэволюцыйным шляхам“ прыгоды маладых камуністых Вінцука і Агаты, ды і самых сялян, у сувязі са зьяўленьнем у вёсцы паліцыі носіць характар труку, часам даволі эфэктнага. Але „каханьне“ Вінцука і Агаты, як на жарт зьяўляецца, разьвіваецца і дасягае апогэю на апошніх 10 радках апавяданьня. Псыхолёгічна яно зусім неапраўдана. От, так надумалі чамусьці абое:

— „Каб гэта нам узяць ды пажаніцца? Га?“

— а чаму, адкуль, навошта,— гэтага ня відаць.

Горш усяго ў гэтым апавяданьні тое, што паліцыя ў гэтай самай Родзевічаўскай Польшчы выглядае зусім нейкай мізэрнай, недалужнай, нястрашняй. У чытача робіцца ўражаньне, што ворагі нашы ня людзі, а так,— нейкія напоўдурачкі, напоўідыётыкі, недалюдкі нейкія. „А ў газетах іх так размалёўваюць“, падумае чытач,— „напёўна, фарбы згущаюць, маняць, публіку абдураюць!..“

Яшчэ горш у апавяданьні „Нянавісьць“. Тут справа выглядае васьм як. Правакатар пакахаў дзяўчыну, і пад уплывам гэтага каханьня хоча паправіцца, зрабіцца часным чалавекам. Але яна перашкаджае яму ў гэтым: даведаўшыся, хто ён такі, яна кідае яго. Ён вар’ячэе, забівае яе і, як люты зьвер, кідаецца на яе труп і выкрыквае:

— „Так табе! Сэрца тваё пачарнела ад нянавісьці, чалавечае пачуцьцё ўцябе знікла! Мукі мальбы і каханьня ня зрушылі лёду твае хамскае душы!..“

Удала паказаньня правакатаравы перажываньні робяць моцнае ўражаньне. Упкіаньні ў бязсэрдасьці і жорсткасьці, у загубе чалавечага пачуцьця, адносна сялянкі-ўдавы Крыстыны; гучаць зусім аб’ектыўнай праўдаю. І далейшыя выкрыкі правакатара Пэтшака таксама цалком апраўдваюцца горам, што ён перажыў. Яны ня выклікаюць да сябе жаднае агіды. Наадварот,— ня гледзячы на іх, чытач, апрача спачуваньня і павагі да правакатаравага чалавечага, агульна зразумелага гора, нічога не адчувае. У выніку— атрымліваецца якнайлепшае псыхолёгічнае апраўданьне клясавае здрады. Ці-ж такою павінна быць агітка?

Некалькі слоў адносна мовы Родзевіча. Лексынон яго надзвычайна багаты, і дзеля гэтага можна дараваць яму шмат і шмат формальных хібаў. Шкада толькі, што Родзевіч ня ўхіляецца ад ужываньня русіцызмаў, як, напр.: „шаг“, „пісьмо“, „шум“, „капелька“, „адстань“, „трудна“,

„даказаць“ (ня ў сэнсе расійск. „донесьці“, а ў сэнсе беларуск. „давесьці“). Ужывае Родзевіч і граматычныя формы, непрысваітыя беларускай мове, напр.: „дрыжачай рукой“, „апаўшае лісьце“, „ахмялеўшыя афіцэрасаднік і ксёндз“.

Усіх гэтых хібаў Родзевіч мог бы пазбавіцца, калі-б стала ўзяўся за літаратурную працу, здольнасьць і талент да якой у яго, бязумоўна, ёсьць, і калі-б свае выступленьні на ніве літаратуры ён рабіў больш сыстэматычна, а ня ў форме нейкіх набегаў ці наскокаў,—адзін раз у 5 ці 10 год. Адзіным вынікам такога падыходу можа быць толькі тандэнтнасьць і саматужніцтва, якія час ужо кінуць.

Ня глядзячы на ўсё вышэйзгаворанае, кніжка Родзевіча, як матар’ял для вывучэньня жыцьця Заходняе Беларусі,—вельмі цікавая і каштоўная, і прачытаць яе мы-б раілі кожнаму, хто цікавіцца жыцьцём Заходняй Беларусі.

Асабліва шмат карыснага знойдзе для сябе ў гэтай кніжцы пісьменьнік.

А. Бярэскі.

Поэмы—Ясакар (З. Бядуля).
Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва, Менск, 1927 г., стар. 114. Цана 1 рубель.

Кніга складзена з дзесяці поэм, якія напісаны ў працягу 1918-24 г. Усе яны друкаваліся, а некаторыя з іх па некалькі раз.

Па свайму зьместу, па тэмах поэмы магчыма падзяліць на дзьве групы. Першыя з іх, гэта поэмы, у якіх адбіўся Кастрыч-

нік, адбіўся пафос рэвалюцыі, адбіліся некаторыя моманты жыцьця пасьля рэвалюцыі. Другая група поэм—наша мінулае да кастрычніка прыгон („Адплата пану“), апрацоўка мастацкага фольклёру у—„Зачарованы край“.

Як-бы уступам да ўсяе першае групы поэм, зьяўляецца поэма „Беларусь“. Поэта апісвае старую Беларусь, якую: „Вякі, як мумію, спавілі папоўскай цьмой і панскім бізуном“. Але Кастрычнік зруйнаваў стары лад, знішчыў уціск і адраділася Беларусь „Кую свой лёс, будзе новы быт“, але-ж ня ўся Беларусь „кую свой лёс“, частка яе яшчэ стогне пад панскім ботам нават і ў сучасны час і poeta спадзяецца што: „Разлучны край у цэлы злучым зноў“.

Пабеда працоўным дасталася цаною крыві і ўпартага змаганьня, момант гэтага змаганьня мы бачым у поэме: „З сказаў буры і віхораў“. Панства дапявае сваю „лебядзіную песьню“, працоўныя з ім вядуць барацьбу, але-ж паны ня хочуць выпусціць з рук багачыці, якім уладалі, яны змагаюцца. Жаўнеры вышукоўваюць паўстанцаў, руйнуюць вёскі, гвалцяць матак і і дзяўчат. Згвалцілі і сястру паўстанца Янкі,—Агату. У барацьбе з панствам паўстанцам дапамагае чырвоная армія, якая вызваляе Беларусь. У апошніх радках поэмы мы бачым быўшага актыўнага паўстанца Янку Віхрабурнага „партыйцам чынным“, які прымае шчыры ўдзел у нашым будаўніцтве.

Але у будаўніцтве ёсьць шмат перашкод і адной з іх зьяўляў-

ся голад (поэма „Голад“), калі людзі беглі з вёскі, шукаючы хлеба, беглі самі ня ведалі куды. Вялікая перашкода і ў тым, што старыя не заўсёды імкнуцца зразумець маладых, яны прывыклі да сваіх традыцый, ад якіх ім цяжка адмежавацца ня глядзячы на тое, што разумеюць — у новым ёсць шмат добрага. У поэме „У ясных Крушнях“ удава аддае свайго малога Янку ў фальварак, дзе быўшыя панскія парабкі:

„...Цяпер самі
Там жывуць гаспадарамі,
Лоўка ладзяць гаспадарку“.

Сплёткі суседак мелі на яе ўплыў і яна ўводзіць хлопчыка, з фольварку, дзе ён прывык, дзе яго вучылі грамаце.

Сьмерць правадыра ўскалыхнула працоўныя масы ўсяго сьвету. Яна закранула і поэту, з-пад яго піра выходзіць поэма „Чырвона-чорная жалоба“. Поэта апісвае, як людзі ўспрыялі сьмерць правадыра: „Кожны край пасвойму веліч яго ставіць:

Ленін—Конфуцы
Ленін—Будда і г. д.

Працоўныя масы пасья сьмерці правадыра яшчэ шчыльней аб'яднаюцца навакол УКП, яны ўпаўнены:

Падыдзе час
І Ленінізм абхопіць
Агнёва-сонечным штадарам
СССР Сусьвету“.

Апошняя поэма гэтага цыклу: „Чырвоны каляндар“. Уласна кажучы, гэта нізанка з пасобных вершаў: „Дзевятае студзеня“, „Міжнародны дзень кабет“, „Рэвалюцыя лютага“ і г. д. Усе гэтыя вершы аб'яднае рэва-

люцыйная настраёвасьць, часам пераходзячая ў пафос барацьбы і перамогі.

Другі цыкль поэм як я раней адзначаў, з жыцця да-рэвалюцыйных часоў. Сустрэкаем таму аб прыгоне ў поэме: „Адплата пану“. Поэта апісвае агідны звычай некаторых паноў гвалціць прыгонных дзяўчат. Паслухмяны панскі стараста выконвае ўсе загады старога, сьляпога гвалтаўніка пана. Выконвае і апошні прывозіць да пана сваю дачку, бо ўсе дзяўчаты ў вёсцы разьбегліся. Але і стараста ня вытрымаў, ён кідае пану ў вочы дакор, кажа яму, што гэта дачка яго пана. Стараста назаўсёды ўходзіць. З тае ночы пашлі гарэць панскія маёнткі і першым з іх згарэў маёнтак са сьляпым панам.

У поэме „Абмылка“ поэта перадае вядомую ў вёсцы байку, як зайздросныя дзед і баба забілі праходжага, забралі яго грошы, а гэты праходжы быў іх сын.

Паасобку ад усіх поэм—„Зачарованы край“ поэта скарыстаў фольклёр Палесься, лягенды Паляшучоў аб тым, як бы стварыў сьвет і ў прыватнасьці Палесься, а чорт яму перашкаджаў.

Як бачым, поэмы у большаьці рэвалюцыйнага зьместу і па сваіх тэмах не аднастайны. Поэта захапіў галоўныя моманты жыцця рэвалюцыйных гадоў. Адрадзіўшаяся Беларусь, змаганьне за Кастрычнік і г. д. З боку тэматычнага поэмы багаты, гэтак сама багаты поэмы з боку стылістычнага, з боку карыстаньня мастацкімі сродкамі

мэтафарами, эпітэатамі, параўнаньнямі, антытэатамі і г. д.

Апісваючы восень (поэма „На хутары“) поэта ўвасабляе яе нейкай жывой істотай, якая:

Гляне сумна на цёмныя ўзгоркі,
Кіне вокам на поле, лугі,
Завядзе між саснамі гаворкі,
Затрасе на балоце стагі“ і г. д.

Як бачым, вобраз восені мэтафарычны, але-ж гэтыя мэтафоры „ня мукі творчасьці“, яны просты і ў той-жа час прыгожы. Жывая істота мароз (поэма Чырвона-чорная жалоба), які плыў, на струнах драцяных. Пушча (поэма „Э сказаў буры і віхораў“). У яго агромністы асілак, як „дрыжыць, дрыжыць“. Год—гэта збунтаваны асілак, які: „Скінуў з сваіх плеч агідны пыл вякоў“ (поэма—„Чырвоны-каляндар“). Побач з мэтафарычнасьцю, мова перасыпана эпітэатамі, але-ж у большасьці гэта эпітэаты просты, як, напр., *пякуча-шэрай, блакітных*—Ганга, малочна-мглістага Сібіру і г. д. Шырака выкарыстаны параўнаньні. Неба ў поэты—празрыстая міска, якая „ціха лягла на зямлю“ і г. д. Леніна поэта параўнае з асілкам, з Промэтэем.

Цікавы прыём адмоўнасьці, які poeta выкарыстоўвае ў поэме: „Зачарованы край“, гэты прыём уласьціў беларускім на-

родным песьням і poeta яго скарыстаў, напр.:

То ня рвецца струна, то ня лебедзь пяс,
То ня ломяцца скрыдлы сакола,—
То канае дудар“.

На прыеме антытэаты (працівастаўленьне) poeta будзе некаторыя поэмы, як, напр., поэма—„Беларусь“.

Ня ўсюды poeta карыстаецца кананічнымі разьмерамі, шэраг поэм напісаны белым вершам, як напр: „Чырвона-чорная жалоба“, „Э сказаў буры і віхораў“, „Голлад“, але-ж ад гэтага поэмы нічога ня страчваюць. Белы верш дадае поэмам больш дынамічнасьці, большай жывасьці ў перадачы, або, як кажа Дзяржынскі ў артыкуле: „Беларуская літаратурная сучаснасьць“ „Польмя“ 1925 г. № 2—аб поэме „Чырвона-чорная жалоба“ „Бязупынныя перабоі ў рытме надаюць поэме тон нейкай асаблівай трывогі, трывогі зьмешанай з распаччу“.

Зборнік каштоўны. Добра і і тое, што зьменшаны творы аднаго жанру, такія зборнікі патрэбны. Вось толькі кошт кнігі рубель—ня вельмі танна, бо пры перавыданьні да яшчэ некаторых поэм ня ў першы раз, магчыма-б было зьнізіць кошт кнігі.

І. В.

Х Р О Н І К А

Усесаюзна з'езд пролетарскіх пісьменьнікаў

30-га красавіка адчыніўся Усесаюзна з'езд пролетарскіх пісьменьнікаў з наступным парадкам дня:

1. Соцыялістычнае будаўніцтва і культурная рэвалюцыя.

2. Культурная рэвалюцыя і сучасная літаратура.

3. Мастацкая пляцформа Усесаюзнае Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў.

4. Творчы твар пралетарскай літаратуры.

5. Організацыйная справаздача праўленьня ВАПП'а.

6. Становішча і задачы марксысцкай крытыкі.

7. Тэатр і кіно.

8. Нацыянальнае пытаньне і літаратурная палітыка ВАПП'а.

9. Даклад міжнароднага бюро сувязі пролет. літаратуры.

10. Даклад рэдакцыі часопісу „Октябрь“.

11. Выбары кіраўнічых органаў.

На зьездзе, акрамя камісіі, працуюць арганізацыйная і навучальна-метадычная сэкцыі.

Праўленьне ВАПП'у звярнулася да ўсіх асацыяцый пралетарскіх пісьменьнікаў з дазвядзкім лістом, у якім, даючы ацэнку сучаснаму становішчу літаратуры СССР, кажа:

Становішча ВАПП'а да Усесаюзнага з'езду можна харак-

тарызаваць так: „Вароншчына і яе „левая“ разнавіднасьць ідэя разьбіта. Але асколкі „Вароншчыны“, як „правай“, так і „левай“, яшчэ жывуць. Дзякуючы вялізным творчым дасягненьням, дзякуючы бязумоўным посьпехам на вонкавым фронце і дзякуючы ўнутраной консалідацыі, агульны аўтарытэт ВАПП'у ўзмацніўся. Але партыя кажа пралетарскім пісьменьнікам: Вы павінны зарабіць сабе права на гэгэмонію. Ці зароблена гэта права? Не — гэта задача яшчэ ня вырашана. Але першыя, і значныя, крокі па напрамку да гэгэмоніі ўжо зроблены. Яны бачны ў тым, што тэматыка пралетарскіх пісьменьнікаў стала больш глыбокай і разнастайнай, што маюцца дасягненьні ў галіне мастацкага штукарства, што рабочы чытач прад'яўляе на творы пралетарскіх пісьменьнікаў большы слыт, чым на творы папутчыкаў. Будзе правільна сказаць так: пры абсалютным і адносным узросьце пралетарскай літаратуры, мы ўступілі ў паласу, калі папутніцкая літаратура страціла значную частку сваіх пазыцыяў, але калі пралетарская літаратура яшчэ не аўладала ўсімі гэтымі пазыцыямі.

У адносінах да нацыянальнай працы ВАПП'у — ліст кажа:

ВАПП стаў усесаюзнай арганізацыяй. Зьбіраньне ў ім сіл

нацыянальнай пралетарскай літаратуры народаў СССР у чарнавіку закончана. Праўленьню ВАПП'а ўдалося блізка азнаёміцца з становішчам шэрагу нацыянальных літаратур (Украіна, Беларусь, Закаўказзе і інш.). Шырокаму абгаварэнню былі аддадзены прыныповыя пытанні развіцця літаратур раней прыгнечаных нацыянальнасцяў. ВАПП змагаўся на два франты: супроць расійскага вялікадзяржаўнага шовінізму і супроць шовінізму мясцовага. Сярод пралетарскіх і сялянскіх пісьменьнікаў усіх народаў СССР мацней сьведомасць інтэрнацыянальнай агульнасці задач. Мы жывем у эпоху бурнага росту нацыянальных літаратур, у эпоху, калі мастацкая літаратура пачынае нараджацца ў тых краінах, дзе да Кастрычніка ня было нават пісьменнасці. Стыхійна ўзнікаючы аб'яднанні пралетарскіх і сялянскіх пісьменьнікаў нацыянальных рэспублік цягнуцца да ВАПП'а. Ужо зараз ВАПП яднае значную колькасць сялянскіх пісьменьнікаў нацыянальных рэспублік. Гэта заканамерна і нязбежна. Мы павінны ператварыць ВАПП у школу інтэрнацыянальнага перавыхавання рэвалюцыйных элементаў літаратур раней прыгнечаных нацыянальнасцяў.

Але тут мы не зрабілі галоўнага. Мы ня здолелі забяспечыць неабходную культурную сувязь паміж рознымі нацыянальнымі атрадамі пралетарскай літаратуры. Мы яшчэ не прачысцілі для нацыянальнага пісьменьніка шлях да чытацкіх мас і іншых народаў СССР.

У гэтым напрамку нам толькі трэба будзе папрацаваць. У гэтым—адна з неакладных задач адзінай Усесаюзнай асоцыяцыі пралетарскіх пісьменьнікаў.

ВАПП аб „Маладняку“

Пашыраны Сэкратарыят Усесаюзнае Асоцыяцыі Пралетарскіх Пісьменьнікаў па дакладу прадстаўніка ВАПП'а на Усебеларускай канферэнцыі „Маладняка“—т. Селівановскага—ухваліў зацвердзіць пастанову канферэнцыі аб уваходзе ў ВАПП і модус прадстаўніцтва „Маладняка“ на Усесаюзным зьездзе. Пытанні аб прадстаўніцтве „Маладняка“ ў кіраўнічых органах ВАПП'у вырашыць у часе Усесаюзнага зьезду. Прапанова рэдакцыі „Октябрь“ сыстэматычна асьвятляць у літаратурна-крытычным і бібліяграфічным аддзелах творчасць беларускіх пісьменьнікаў. Ухвалена ў Выдавецтве „Московский рабочий“ выпусціць у першую чаргу зборнік беларускай пралетарскай літаратуры ў перакладзе на расейскую мову.

Сэкратарыят ВАПП'у ўхваліў наладзіць інфармацыйную таварыскую сувязь з аб'яднаннем пралетарскіх пісьменьнікаў „Польмя“.

Дэлегацыя „Маладняка“ на Усесаюзным зьездзе

На Усесаюзны зьезд пралетарскіх пісьменьнікаў, згодна пастановы канферэнцыі „Маладняка“, выехалі т. т. Галавач, Лімановскі, Лынькоў, Мазуркевіч, Вечар, Каваль, Мурашка і Маркава. Першыя 5 таварышоў

карыстаюцца пастаноўчым голасам, рэшта—дарадчым.

Выхваўчая прада Менскай філіі

На працягу апошняга часу ў Менскай філіі „Маладняка“ на сходах разглядаецца творчасць паасобных маладнякоўцаў з боку іх росту і дасягненняў. Адбыўся разгляд творчасці В. Каваля.

Выключэнне Ф. Купцэвіча і Ул. Жылкі

На пасяджэнні ЦБ Маладняка выключаны з складу аб'яднання Ф. Купцэвіч (Ал. Валожка) і Ул. Жылка.

А. Валожка, ня гледзячы на тое, што пасля праверкі быў пакінуты ў складзе аб'яднання,— быў мала звязаны з „Маладняком“ яшчэ і да конфэрэнцыі. На працягу апошняга часу А. Валожка сваімі паводзінамі і поглядамі выказаў неразумнае шляхоў развіцця беларускай пралетарскай літаратуры, капітулянтства перад папутчыкамі, супроцьстаўленне „Маладняку“ „Узвышша“. Літаратурная праца амаль спынілася.

Ул. Жылка на працягу знаходжання ў шэрагах „Маладняка“ быў амаль ня звязаны з аб'яднаннем. У апошнія часы зусім аддаліўся ад „Маладняка“, не наведваў сходаў, ня прымаў практычнай работы ў аб'яднанні. З творчага боку ў Ул. Жылкі не наглядаецца набліжэння да пралетарскай літаратуры.

Вечары „Маладняка“ ў красавіку

На працягу красавіка м-ца Менскай філіяй „Маладняка“

былі наладжаны тры літаратурных вечары ў Менску.

10-га красавіка была наладжана выступленне маладнякоўцаў па радыё. 20-га красавіка адбыўся маладнякоўскі вечар у малой залі клюбу імя Ільліча, у Менскіх чыгуначнікаў.

21-га красавіка з вялікім поспехам адбыўся вечар „Маладняка“ наладжаны Менскай філіяй у клубе КІМ для рабочай і камсамольскай моладзі г. Менску. З дакладам аб творчым шляху Маладняка, яго задачах выступіў тав. Іл. Барашка. Чыталі творы: Хведаровіч, Якімовіч, Маракі, Шушкевіч, Казлоўскі; пасля вечару сіламі клюбу адбыўся паказ беларускіх скокаў і беларускай музыкі, у выкананні творчых мастацкіх сіл клюбу КІМ'а.

Прыезд украінскіх пісьменьнікаў

Па запрашэнню аб'яднання „Полымя“ ў Менск, у маі месяцы, прыяжджалі выдатныя украінскія пісьменьнікі і літаратары: П. Тычына, Астап Вішня, Пятро Панч, Уладзімер Сасюра, С. Піліпенка, М. Быкавец, М. Лебедзь, М. Сэмэнка, А. Паноў, В. Паляшчук, Арк. Любчанка, І. Кулік, П. Усенка.

Дыспут аб пытаннях марксыцкай крытыкі

У красавіку м-цы ў малой залі клубу Карла Маркса ў Менску адбыўся вялікі дыспут па пытаннях аб марксыцкай літаратурнай, тэатральнай і кінакрытыцы. Уступнае слова на дыспуце сказаў т. А. Сянькевіч.

Ад „Маладняка“ прымалі ўдзел у дыспуце т. т. Ліманоўскі, Барашка.

У. С. С. Р.

Антолёгія укр. пісьменьнікаў на мове эспэранто

Дзярж. Выдавецтва Украіны выдае антолёгію украінскай рэвалюцыйнай літаратуры на мове эспэранто. У антолёгіі будуць зьмешчаны творы 18 найвыдатных сучасных пісьменьнікаў.

Да антолёгіі падаецца спецыяльны артыкул—агляд гісторыі украінскай літаратуры да нашых дзён.

„Степ“

У г. Краснадары на Кубані з’арганізавалася аб’яднаньне украінскіх сялянскіх пісьменьнікаў і мастакоў „Степ“.

Зборнік „Ленін“

Выдавецтва „Прол. Правда“ выдала зборнік „Ленін“, у які ўвайшла поэзія і проза ўсіх украінскіх пісьменьнікаў пра Леніна.

„Вітер з Украіны“ на чэскай мове

У Празе вышла з друку кніжка вершаў украінскага пісьменьніка П. Тычыны „Вітер з Украіны“ ў перакладзе на чэскую мову Яна Іры.

У тэрагі ВУСПП’у

Аб’яднаньне украінскіх пісьменьнікаў—„Гарт“—у Канадзе (Амэрыка) ухваліла далучыцца да ВУСПП’у.

„Крытыка“

У Харкаве пачалося выданьне часопісі „Крытыка“. Зьмест

першага нумару надзвычайна цікавы і каштоўны. Часопісь ставіць сабе задачай стварэньне сур’ёзнай марксыцкай крытычнай думкі.

„Бур’ян“ А. Головки

Аповесьць А. Головки з жыцьця сучаснай вёскі „Бур’ян“, за якую аўтар атрымаў прэмію на кастрычнікаўскім конкурсе, вышла з друку ў выдавецтвах „Пролетарый“ і „Прыбой“ у перакладзе на расійскую мову.

У сучасны момант на беларускую мову гэтую аповесьць перакладае В. Сташэўскі, і яна мае выйсьці з друку ў нашым Бел. Дзярж. Выдавецтве.

Юбілей Астапа Вішні

У хуткім часе спаўняецца першае дзесяцігодзьдзе літаратурнай дзейнасьці самага популярнага на Украіне пісьменьніка-гумарыста Астапа Вішні.

Увесь тыраж твораў Астапа Вішні—каля 500.000 экзэмпляраў. Дзярж. Выдавецтва Украіны выдала першы том твораў пісьменьніка (у гэтым годзе маюць выйсьці з друку першыя тры томы).

Новая аповесьць для дзяцей

Пісьменьнік В. Таль выдаў у ДВУ аповесьць для дзяцей старэйшага ўзросту „Любі бродзягі“. Аповесьць цікавая, перапоўнена бадзёрым гумарам.

Дапамога пісьменьнікам

Выдавецтва „Рух“ ухваліла адлічыць з прыбыткаў 2.000 руб. на дапамогу пісьменьнікам.

Дзярж. Выдав. Украіны таксама з гэтай мэтай асыгнавала 10.000 руб.

Юбілей М. Коцюбінскага

25 красавіка г. г. споўнілася 15 гадоў са дня сьмерці украінскага пісьменьніка М. Коцюбінскага. 18 верасьня 1929 г. споўніцца 65 гадоў са дня нараджэньня. Згодна пастановы Сав. Нар. Камісараў УССР ухвалена да 18 верасьня 1929 г. пабудаваць у г. Чарнігаве помнік пісьменьніку.

„Музыка—масам“

У Харкаве распачалося выданьне часопісі масавай музычнай работы „Музыка—масам“.

Заданьне часопісі: асьвятляць з марксыцкага погляду асноўныя пытаньні музычнай навукі, музычна-грамадзкага жыцьця і музычнага мастацтва ў галінах палітасьветы, соцвыху, профасьветы.

Часопісь выходзіць з нотным дадаткам.

Творы А. Пушкіна на украінскай мове

Выдав. „Книгоспілка“ выдала „Вибрані твори“ А. Пушкіна ў перакладах на украінскую мову.

Пераклады зроблены адзінаццацьцю украінскімі літаратарамі.

Зборнік зьмяшчае ў сабе поэтычныя і прозаічныя творы А. Пушкіна.

Альманах „Молодняк“

Украінскі „Молодняк“ здаў у друк альманах новых твораў сяброў аб'яднаньня. Памер альманаху—15 друк. аркушаў.

„Де-факто“

У хуткім часе выйдзе з друку собнай кніжкай раман маладня-

коўца Ал. Кундзіча „Де-факто“ з камсамольскага жыцьця.

Гэты раман на працягу 1927 і 1928 г. друкаваўся ў часопісі „Молодняк“ (орган ЦК ЛКСМУ).

Шляхі выяўленчага мастацтва ў БССР

У канцы красавіка дэлегацыя беларускіх мастакоў у складзе т. т. Грубэ, Кастэлянскага, Бразэра і Тычыны наведала сакратара ЦК КП(б)Б тав. Кнорына, з якім мастакі мелі доўгую гутарку аб шляхох выяўленчага мастацтва ў БССР.

Тав. Кнорын лічыць, што пасьля тэй увагі, якая была зьвернута савецкай і партыйнай грамадзкасьцю пытаньням тэатру і кіно, чарга за выяўленчым мастацтвам. Для разьвіцьця гэтай галіны мастацтва неабходна, каб урадавыя і грамадзкія арганізацыі давалі-б заказы на малюнкi, якія адлюстроўваюць быт і гісторыю Беларусі.

Па думцы тав. Кнорына, неабходна ўтварыць шырокі фонд і разьмяркоўваць сродкі, якія маюцца, на пашырэнне аддзелаў выяўленчага мастацтва ў Белдзяржмузэі і Музэі Рэвалюцыі БССР.

Першамайскія вечарыны

Па запрашэньню праўленьня клюбу К. Маркса 1-га мая „Маладняком“ было наладжана літаратурнае выступленьне на таварыскай вечарыне сяброў клюбу сумесна з польскімі і яўрэйскімі пісьменьнікамі.

2-га мая Менская філія „Маладняка“ было наладжана

выступленьне ў Доме Асьветы для менскіх асьветнікаў.

Літстаронка „Чырвонай Зьмены“.

За апошні час наладзілася рэгулярнае (два разы ў месяц) выданьне літаратурнай старонкі ў газэце „Чырвоная Зьмена“.

У літстаронцы ў пераваж-

насьці друкуюцца творы сяброў „Маладняка“, а таксама маладых пачынаючых пісьменьнікаў.

З пачынаючых адзначаем творчасць: Ал. Розны, Багунца, Ю. Таубіна, Астапенкі, С. Баранава.

Рэдагуе літстаронку сябра „Маладняка“ тав. Ёл. Барашка.

З Ъ М Е С Т

	Стар.
Максім Горкі. Песня пра Сокала	3
Ізраіль Плаўнік. З цыкля „Зарніцы“	8
Р. Мурашка. У іхным доме— <i>аповесць</i> (працяг)	10
К. Губарэвіч. * * * За вакном завеі...— <i>верш</i>	34
Алесь Жаўрук. Ліст у сталіцу— <i>верш</i>	35
Барыс Мікуліч. Міроніхін курган— <i>легенда</i>	37
Сяргей Фамін. * * * Зашумела шоўкам лісьця...— <i>верш</i>	43
Е. Пфляумбаум. * * † Сьветласьць— <i>верш</i>	44
Алесь Звонак. За бартом— <i>аповяданьне</i>	45
М. Хведаровіч. У госьці— <i>верш</i>	56
Я. В-к. Кавалак іх жыцьця	58
Наля Маркава. * * * Ружавеюць маладосьці дні...— <i>верш</i>	67
Т. Кляшторны. Мая любімая	69
А. Селіваноўскі. На подступах да гегэмоніі (аб расійскай пролетарскай літаратуры)	73
Бр. Пракунас. Літоўская літаратура	83
Кнігачіс	95
Хроніка	105

ДА ПАДПІШЧЫКАЎ ЧАСОПІСІ „МАЛАДНЯК“

З 1-га студзеня 1928 году

ПЕРАЙШЛО ДА ВЫДАВЕЦТВА ЦК ЛКСМБ ПЕРАЙШЛО
„ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“

ВЫДАНЬНЕ ЧАСОПІСІ „МАЛАДНЯК“

У 1928 ГОДЗЕ „Маладняк“ выходзіць значна рэарганізаваным і пэвялічаным у памеры да 7-мі друкаваных аркушаў, на лепшай паперы. Рэгулярны штотомесячны выпуск часопісі ГАРАНТУЕЦЦА. На 1928 год БУДУЦЬ ДАДЗЕНЫ ДАРМОВЫЯ ДАДАТКІ

ГАДАВЫМ ПАДПІШЧЫКАМ:

- 1) Камплект „Маладняка“ за 1927 год або
- 2) Бібліятэчка Маладнякоўскае кніжніцы на 3 руб.

ПАЎГАДАВЫМ:

Бібліятэчка Маладнякоўскае кніжніцы на суму 1 руб. 50 кап.

НА ПРАЦЯГУ ГОДУ БУДУЦЬ ДРУКАВАЦЦА Ў ЧАСОПІСІ ня толькі творы сяброў „Маладняка“, але шэраг перакладаў твораў пралетарскіх пісьменьнікаў інша-нацыянальных літаратур.

Для супрацоўніцтва ў адзеле крытыкі запрошаны лепшыя беларускія крытыкі. Будзе таксама зьмешчан шэраг артыкулаў, аглядаў літаратур саюзных рэспублік і замежных краін.

У грамадзка-палітычным адзеле будуць надрукаваны артыкулы аб культурнай рэвалюцыі, літаратуры, мастацтве і г. п.

Дзецца штотомесячна багаты кнігапіс і хроніка беларускага культурнага жыцьця і культурнага жыцьця саюзных рэспублік.

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год 6 руб. || На 3 месяцы . . . 1 р. 50 к.
„ паўгода 3 „ || „ 1 месяц . . . — 50 к.

Цана асобнага нумару 60 кап.

Гадавым падпішчыкам даецца рассрочка: пры падпісцы 2 рублі і праз кожныя два месяцы па 2 рублі. Паўгадавыя падпішчыкі плацяць пры падпісцы 1 руб. 50 кап. і праз два месяцы 1 руб. 50 кап. Дармовыя дадаткі высылаюцца падпішчыкам у рассрочку пасля атрымання апошняга ўзносу.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: кантораю Выдавецтва ЦК ЛКСМБ „Чырвоная Зьмена“ — Менск, Камсамольская, 25, усімі паштовымі аддзяленьнямі, усімі аддзяленьнямі БДВ і спецыяльнымі ўпаўнаважанымі і агентамі Выдавецтва „Чырвоная Зьмена“.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: Менск, клуб Карла Маркса, пакой № 29.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА НА 1928 г.

НА БЕЛАРУСКІЮ ЧАСОПІСЬ
ЛІТАРАТУРЫ, ПОЛІТЫКІ,
ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ

„ПОЛЫМЯ“

(СЁМЫ ГОД ВЫДАНЬНЯ)

пад рэдакцыяй: З. Жылуновіча, М. Зарэцкага і Я. Ліманаўскага.

У ЧАСОПІСІ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ САМЫЯ ВЫДАТНЫЯ БЕЛАРУСКІЯ ЛІТАРАТУРНЫЯ І НАВУКОВЫЯ СІЛЫ

У 1928 ГОДЗЕ

У СКЛАД СУПРАЦОЎНІКАЎ „ПОЛЫМЯ“ ЎВАХОДЗЯЦЬ

Александровіч А., Байкоў М., Баліцкі А., Бандарына З. (Сібір), Білецкі А. проф. (Харкаў), Бываеўскі Н., Быхаўскі Б., Бузук П. проф., Бонч-Асмалоўскі А. (Масква), Барычэўскі Е., Барысёнак С. (Кіеў), Бехэр І. (Бэрлін), Васілеўскі Д., Вольны А., Вольфон С. проф., Вейсноф Ф. (Чэх-Славакія), В. Ванчура (Чэх-Славакія), Гартны Ц. (Жылуновіч З.), Гарабурда К., Гарэцкі Г., Грамыка М., Гурло А., Грэдынгер М. проф., Герчыкаў І., Глыбоцкі Т., Гора Я. (Чэх-Славакія), Дарневіч П., Дзяржынскі Ў., Дружчыц В. проф., Дудар А., Жарскі П., Жарынаў З. проф., Замоцін І. проф., Зарэцкі М., Зімёнка А., Івашын Я., Ігнатоўскі Ус. проф., Імшэньнік Ф., Карклін М., Каліноўскі Ў., Каган Л., Кіпель Я., Колае Я. (Тарас Гушча), Купала Янка, Кнорын В., Касьяровіч М., Каваль Г., Кіш П. (Бэрлін), Лёсін Яз., Ліманаўскі Я., Лявонны Ю., Ластоўскі В., Лясін Б. (Бэрлін), Лейцен Л. (Латвія), Марук Я., Моркаўна А., Мялешна М., Некрашэвіч С., Нёманскі Я. (Пятровіч), Німановіч М., Окіншэвіч Л. (Кіеў), Пічэта Ў. проф., Пфляумбаум Е., Піотуховіч М. проф., Прышчэпаў З., Панкевіч П., Польш Г. (Бэрлін), Расін Л., Руткоўскі Е., Самусь М., Сянькевіч А., Трус П., Фучык Ю. (Чэх-Славакія), Харэвіч А., Хэрсонскі Х., Цьвятноў Л., Цьвікевіч А., Цьвікевіч Ів., Чарот М., Шатэрнік М., Шыпіла Ів., Шлюбскі А., Шчанаціхін М. і інш.

ЧАСОПІСЬ „ПОЛЫМЯ“ ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ПАЎТАРА МЕСЯЦЫ (8 КНІЖАК НА ГОД), РАЗМЭРАМ КОЖНЫ НУМАР 12—14 ДРУКАВАНЫХ АРКУШОЎ

ГАДАВЫЯ ПАДПІШЧЫКІ НА „ПОЛЫМЯ“ НА 1928 г., АТРЫМОЎВАЮЦЬ ПА ВЫБАРЫ БЯСПЛАТНА ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК: АДЗІН КОМПЛЕКТ „ПОЛЫМЯ“ АБО „МАЛАДНЯКА“ ЗА 1926 ГОД, ЦІ 1927 ГОД, АБО ЗАМЕСТ КОМПЛЕКТАЎ „ПОЛЫМЯ“ ЦІ „МАЛАДНЯКА“ ПЯЦЬ КНІЖАК НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ:

Ем. Яраслаўскага—Жыцьцё і праца Леніна. Л. Каган—Нацыянальна-вызваленчы рух на Ўсходзе. Кержанцава—З гісторыі РКП(б). Зборнік „Заходняя Беларусь“ і „Інтэрпэляцыі беларускіх паслоў у польскі сойм“.

Поўгадавыя падпішчыкі атрымоўваюць у дадатак дзеве з памянёных вышэй кніжак.

ПАДПІШЧЫКІ, ПРЫСЛАЎШЫЯ ПОЎНАСЬЦЮ ПЛАТУ, АТРЫМОЎВАЮЦЬ ДАДАТАК З ПЕРШЫМ ЗАПАТРАБАВАНЬНЕМ.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА: На год 10 руб. — кап.
„ 6 месяцаў 5 руб. — кап.
„ 3 месяцы 2 руб. 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у рэдакцыі часоп. „Полымя“ (Менск, Савецкая 63), у цэнтральнай кнігарні Бел. Дзярж. Выдавецтва (Менск, вуг. Ленінскай і Савецкай), ва ўсіх акруговых аддзяленьнях Бел. Дзярж. Выдавецтва, ва ўсіх паштовых аддзяленьнях і ў канторы падпіскі на газеты „Правда“ і „Известия“ (Менск, Савецкая 61), у канторы газеты „Бел. Вёска“ (Менск, Савецкая 63) і яе ўпаўнаважанымі і селькорамі ва ўсіх раёнах БССР.